Poslednje odbrojavanje opozicije

ZRELO VOĆE ILI ZELENE ŠLJIVE

Slučaj “Pandorini papiri”

A IZ SRBIJE – SINIŠA MALI

BiH 4,70 BAM; Hrvatska 25 HRK; Makedonija 175 MKD; Crna Gora 2,50 EUR; Slovenija 3,50 EUR

cena 250 RSD

VREME

broj 1605

7. oktobar 2021.

ĐUKANOVIĆ I VUČIĆ U ODBRANI KOLUVIJE

TELEVIZIJSKA LEGALIZACIJA JOVANJICE

- Kako je Vladimir Đukanović postao islednik Unutrašnje kontrole MUP-a
- Zašto Vučić veruje da Koluvija može svakom da odgovori u lice
- Zbog čega je problem u policiji koja je radila svoj posao, a ne u plantaži marihuane
- I gde je tu Nebojša Stefanović

ne gubite vreme

čitajte na internetu

nedeljnik

VREME

mesec dana
za 720 dinara!

Otvaranje ili produženje naloga ćemo obaviti
u najkraćem mogućem roku!

VREME

BROJ 1605
7. oktobar 2021.

Dragoljub Žarković (1951–2020), glavni urednik od 1991. do 2020.

Zoran Jeličić (1945–2018), glavni urednik od 1990. do 1991.

izdavač
NP "VREME" d.o.o.
Kosovska 17, Beograd

direktor
Stevan Ristić

pomoćnik direktora
Vojislav Milošević

finansijski direktor
Daniela Vesić

glavni i odgovorni urednik
Filip Švarm

pomoćnici glavnog urednika
Jovana Gligorijević, Momir Turudić

redakcija
Slobodan Bubnjević, Sonja Ćirić (mozaik), Zora Drčelić, Slobodan Georgijev, Andrej Ivanji (svet), Marija Janković (foto), Jelena Jorgačević, Slobodan Kostić, Radmilo Marković, Saša Marković, Ivana Milanović Hrašovec, Milan Milošević, Uroš Mitrović, Vukašin Obradović, Teofil Pančić (kultura), Saša Rakezić, Nemanja Rujević, Nedim Sejdinović, Tamara Skrozza, Zoran Stanojević, Bojan Stekić, Dragan Todorović, Tanja Topić, Biljana Vasić, Miloš Vasić

dokumentacija
Dragoslav Grujić (arhiva)
Jelena Mrđa (foto)

tehnička redakcija:
Ivan Hrašovec (ur.), Tanja Stanković, Slobodan Tasić;
lektori: Olga Babić, Živana Rašković, Ivana Stanković;
korektori: Nikola Dragomirović, Ana Ćuk Dragomirović, Stanica Milošević

internet izdanje
www.vreme.com
Marjana Hrašovec

prodaja i pretplata
Nikola Ćulafić, Milan Radović

računovodstvo
Slavica Spasojević

marketing
Aleksandar Aleksić (direktor)

e-mail: redakcija@vreme.com
telefon redakcije: 011/3234-774
telefaks: 011/3238-662

štampa: Rotografika, Subotica

ISSN 0353-8028
COBISS.SR-ID 16907266

Prenošenje, preuzimanje ili korišćenje tekstova objavljenih u Nedeljniku "Vreme" je zabranjeno. Za svako eventualno korišćenje potrebna je posebna dozvola autora i NP VREME, kao nosioca isključivih imovinskih prava na iskorišćavanje autorskih dela koje su stvorili zaposleni u NP VREME.

04 Đukanović i Vučić u odbrani Koluvije: Televizijska legalizacija Jovanjice

06 Ova situacija: Dobri momci

08 Poslednje odbrojavanje opozicije: Zrelo voće ili zelene šljive

12 Intervju: Andreas Ernst

14 Slučaj "Pandorini papiri": A iz Srbije – Siniša Mali

19 Nuspojave: Filharmonija i disharmonija

20 Intervju: Konstantin Katić

23 TV Manijak: Vremeplov 5. oktobra

24 Intervju – prof. Ivan Ivić: Lutanja i stranputice srpskog obrazovanja

29 Korona, vlast i struka: Ko preživi, glasaće

30 Lični stav: Ipak se kreće

32 Panel: Da nam klima štima

36 Intervju: Duška Dimović, WWF

KULTURA

38 Premijere: *Široka zemlja*

41 Filmska opera: Upload

42 Bioskop: Kendimen i Mafijaški sveci Njuarka

45 Biografije: U čauri svojeg "ja"

46 Rekapitulacija: The Stranglers

SVET

48 Kina i SAD: Povratak gospođe Meng

50 Kultura sećanja: Mirotvoračka misija Josipa Broza Tita

MOZAIK

54 Esej: Sajam može biti svuda oko nas

56 Žene: U senci kloš šešira

58 Intervju: Tanja Stupar Trifunović

60 Strip: Čudnovata živuljka

61 Navigator: Pravi Donald Tramp, drugi deo

62 Vreme uživanja: Planina

"Nakon što sam mu rekao da su me tukli, idemo u Urgentni centar. Tamo su, kad su videli povrede, pitali ko me tukao, odgovorio sam: 'Agenti BIA'"

RAZGOVARAO: DAVOR LUKAČ

"Danas imamo duplo više akreditovanih programa u visokom obrazovanju nego 2012. kada ih je već bilo previše, a s druge strane, smanjio se broj dece koja se rađaju ... Ta visokoobrazovna hipertrofija rezultat je profitnog interesa visokoškolskih ustanova, a ne potrebe društva"

RAZGOVARALA: JELENA JORGAČEVIĆ

Ko danas uopšte ide na dvoboj i zbog čega? Ko su ljudi koji dođu na zabavu i javno se seksaju na domaćinovom kauču, i šta misle o dvoboju zbog muške časti?

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

Na naslovnoj strani: **Vladimir Đukanović vodi intervju sa svojim klijentom Predragom Koluvijom**
Fotografija: **printscreen Objektiv TV**

Đukanović i Vučić u odbrani Koluvije

TV LEGALIZAC

Ako sutra neko bude pitao Vladimira Đukanovića šta je u životu radio osim odbrane ratnih zločinaca i pokušaja da bude doktor nauka i direktor Lutrije Srbije, moći će da kaže kako je jedni uspeo da kao advokat dovede svog klijenta Predraga Koluviju pred kamere i dâ mu mogućnost da se uživo "brani". U tom je dobio i dalekometnu podršku Aleksandra Vučića iz Dubaija

Premeštanje prvooptuženog Predraga Koluvije iz pritvorske jedinice Centralnog zatvora u Beogradu u kućni pritvor, njegovo prvo pojavljivanje u sudu i intervju koji je dao za jedan Jutjub kanal jednom od svojih branilaca, delovi su nove "afere" koja je munjevito zamenila "vikend rat na Kosovu".

Slučaj Jovanjica se vratio na naslovne stranice novina i portala, tema je u brojnim jutarnjim programima TV stanica: oni koji su u medijima i javnosti od početka govorili da je taj slučaj prekretnica za srpsko pravosuđe jer tereti ne samo pomenutog Koluviju nego brojne osobe iz srpskog MUP-a i bezbednosnih agencija, udružene zbog masovne proizvodnje, distribucije i prodaje droge tipa *Cannabis sativa* (marihuana), zabrinuti su da se ide u razvlačenje postupka i medijsko oslobađanje optuženih; drugi deo javnosti – oni iz vlasti – spremno su krenuli u kampanju sa ciljem da se pokaže kako nevin čovek trune u zatvoru, optužen na pravdi boga, žrtva zavere koja je imala za cilj da se sruši Aleksandar Vučić (a šta bi drugo bilo).

U tom javnom komešanju posebnu ulogu igra jedan od Koluvijinih branilaca Vladimir Đukanović (Beograd, 1979.), koji uspeva da se u kratkom roku transformiše iz advokata u novinara, iz novinara u poslanika, iz poslanika u predsednika odbora za pravosuđe, iz pozicije predsednika odbora u člana Državnog veća tužilaca, iz člana DVT u člana Vrhovnog saveta sudstva i, na kraju, u vernog branioca lika i dela Aleksandra Vučića i njegovog brata Andreja.

ODBRANA UŽIVO

Vrhunac dosadašnjeg Đukanovićevog delovanja na odbrani svoga klijenta desio se u višečasovnom intervjuu koji je objavljen u formatu Jutjub razgovora na kanalu koji se zove Objektiv TV – ime programa je "Ozbiljno sa Đukom".

I zaista, osoba kojoj su se svi uglavnom podsmevali, ne samo u delu javnosti koji nije njemu naklonjen nego i njegovi partijski drugovi i vrh stranke, čovek koji je nekoliko puta napuštao "sve funkcije u partiji", javno tražio da se Vučić obračuna sa onima koji koriste njegovo ime da bi se obogatili i stranački kadar koji nije devet godina uspeo da ubedi "šefa" da zaslužuje neku značajnu funkciju i državi – sada je ozbiljno shvaćen.

Đukanovićeva javna odbrana čoveka koji je optužen za teško krivično delo, kome je zaprećena višegodišnja zatvorska kazna i kome se sudi za organizovani kriminal, izazvala je buru reakcija od vrha države do pojedinaca iz sudske vlasti. Jedno je sigurno – nikada do sada nije se desilo da se osoba optužena za takva krivična dela na taj način amnestira u jav-

IJA JOVANJICE

PRVI PUT U SVAKOJ ISTORIJI: Advokat V. Đukanović vodi intervju sa svojim klijentom P. Koluvijom
Foto: printscreen Objektiv. TV

nosti, uz komentar da je potrebno poštovati prezumpciju nevinosti i da niko nije kriv dok se ne dokaže suprotno.

Nije sličnih primera nedostajalo u prošlosti: iz pritvora u Ševeningenu svojevremeno je Slobodan Milošević "dao" intervju telefonom jednoj američkoj stanici, ali nikada se nije dogodilo da intervju organizuje i vodi advokat optuženog. To daje posebnu boju ovom slučaju i pridodaje Đukanoviću novu crticu u biografiji, pa ako ga sutra neko bude pitao šta je on to posebno u životu uradio osim odbrane ratnih zločinaca i pokušaja da bude doktor nauka i direktor Lutrije Srbije, moći će da kaže da je jedni uspeo da kao advokat dovede svog klijenta pred kamere i da mu mogućnost da se uživo "brani".

Dalje, ako se njegov "šef" Vučić u prošlosti suzdržavao i nije bio spreman da svom "starom drugu" iz radikalskih dana i partneru u ljubavi prema Crvenoj zvezdi da neku važnu funkciju, sada mu je pomogao svojim dalekometnim komentarom iz Dubaija, dan nakon jutjub premijere Koluvijine ispovesti. Ukratko, predsednik države se sam isprsio i uzeo da javno brani Koluviju rečima da mu nije jasno zašto taj čovek strada kada niti je koga ubio niti je prodavao teške droge, nego, eto, samo tonu marihuane koja je, prema Vučiću, u svim civilizovanim državama najnormalniji prehrambeni artikal.

POKLONI SE I POČNI

Dakle, u subotu 2. oktobra 2021. novinar Đukanović doveo je prvooptuženog Koluviju iz slučaja Jovanjica da se ispovedi pred kamerama jutjub kanala, sa svešću da će taj sadržaj preneti skoro sve ostale TV stanice. Posebno je važno da se kaže kako stanice koje su prenele taj sadržaj to nisu uradile da bi proverile da li je tako nešto uopšte dozvoljeno. Naprotiv, sadržaj je municija kojom se brane Aleksandar i Andrej Vučić od glasina da su glavni menadžeri i upravnici imanja Jovanjica pored Pazove na kome se proizvodila droga.

Ovaj događaj traži odgovor na bar dva osnovna pitanja. Prvo, da li je normalno da se čoveku koji je optužen za organizovani kriminal dozvoli da govori pred TV kamerama usred postupka koji se poslednjih 15 meseci vodi protiv njega i njegovih saradnika. I drugo, čini se važnije, kako to može da radi čovek koji je njegov branilac, narodni poslanik, član najviših sudskih institucija i kao takav može da utiče na profesionalnu sudbinu tužilaca i sudija u tom postupku?

Odgovor na ova pitanja stigla su odmah direktno sa vrha, a posle su se kao vetrom raznosila po TV stanicama i tabloidima, kao da je sve unapred bilo dobro pripremljeno, što se i očekuje od PR tima Aleksandra Vučića. Iz Dubaija, sa terase nekog preskupog hotela, Vučić nam je objasnio da je najnormalnija stvar da Koluvija izađe pred kamere i govori jer je skandal da ga neko drži skoro dve godine u pritvoru za bezvezno krivično delo, ako se uzgajanje, distribucija i prodaja kanabisa može zvati krivičnim delom. Šef države je poručio i da zna zašto se taj događaj kritikuje – zato što Koluvija javno govori o tome da nema nikakvih veza sa braćom Vučić. On je sa terase u Dubaiju ponavljao ono što Đukanović, kao advokat Koluvije ali i advokat Andreja Vučića u postupku protiv Miroslava Aleksića, ponavlja mesecima: slučaj Jovanjica je izmišljen, to je deo veće zavere protiv režima Vučića, pokušaj da se na "monstruoznim optužbama" sruši Vučić.

Inače, sam Đukanović se poslednjih godina ponaša kao mladi Šešelj, ide okolo i govori svima da su glupi i neznalice. »

FILIP ŠVARM

Dobri momci

Kako je Vladimir Đukanović prekomandovan iz advokata u specijalnog istražitelja Unutrašnje kontrole MUP-a Srbije? Zašto Vulin smatra da je Predrag Koluvija "veoma ozbiljan čovek", a Aleksandar Vučić siguran da je vlasnik Jovanjice spreman "da dâ ime onoga koji mu je nudio da lažno optuži" njegovog brata Andreja? Zbog čega je problem u policiji koja je radila svoj posao, a ne u plantaži "vutre" kod Stare Pazove? I gde je u svemu ovom Nebojša Stefanović

Ako Predrag Koluvija ponovno pokrene proizvodnju na svom poljoprivrednom dobru Jovanjica, red je i da nekom od tu organski uzgojenih proizvoda da ime Đuka. To je nadimak njegovog advokata Vladimira Đukanovića. On se trudi da svog klijenta, prvooptuženog za plantažu marihuane kod Stare Pazove, pretvori u glavnog tužioca protiv bivšeg ministra policije i aktualnog ministra obrane Nebojše Stefanovića, te pripadnika Četvrtog odjeljenja beogradskog MUP-a za zavjeru protiv predsjednika Srbije Aleksandra Vučića i njegove porodice. Kako stvari stoje, Đuki ide više nego dobro.

Svašta je Srbija vidjela prvi put u novijoj istoriji, ali ne i dvosatni intervju advokata sa branjenikom u kućnom pritvoru. Ovome posebnu težinu daje činjenica da je Đukanović uprkos svoj svojoj koloritnosti i gladi za samopromocijom, predsjednik skupštinskog Odbora za pravosuđe i, po funkciji, član Visokog savjeta sudstva i Državnog vijeća tužilaca. Dakle – da narodu bude jasno – nije on nikakav solist, već član dobro uigranog Vučićevog političko-marketinškog ansambla u kojem svako ima svoju ulogu.

Elem, Koluvija je ponovio da su mu policajci nudili slobodu ukoliko optuži Andreja Vučića, brata šefa države. Također i da ga je inspektor Slobodan Milenković defakto oteo, ali da je nalog za njegovo hapšenje stigao iz Stefanovićevog kabineta. Ovi i slični navodi dočekani su na pripremljeni volej.

"Kod predsednika Vučića nema zaštićenih – može da vas voli i da mu budete dragi, ali nema zaštićenih, zakon je isti za sve. Niko nije zaštićen i ja da tako nešto uradim, mogu da idem u zatvor. Kada je u pitanju ministar Stefanović, nadležni organi razgovaraće i sa njim i sa Koluvijom, videćemo šta je istina", istakao je ministar unutrašnjih poslova Aleksandar Vulin.

Dodao je i da je Koluvija "veoma ozbiljan čovek". Ministar, očigledno zna što govori – okopavao mu je rotkvice na Jovanjici.

Kuda čitav slučaj ide – da bi opet narod razumio – pobrinuo se lično Vučić. Za njega je vrlo čudno što je Koluvija proveo dvije godine u pritvoru pošto "nije ubio nikoga, nije imao 10 tona kokaina ili nešto slično, već, koliko sam razumeo, tonu marihuane, koliko pola okruženja, Nemci i ostali su legalizovali. Što on takođe negira da je imao uopšte".

Prema predsjedniku Srbije, eto, ispada da je Jovanjica nekakva hipi-komuna, ako je čak i to. Još važnija iz ovog obraćanja jeste prekomanda Đuke iz advokata u specijalnog istražitelja Unutrašnje kontrole MUP-a Srbije. Zahvaljući njemu, kaže šef države, javnost zna da je Koluvija spreman na poligraf i da "odgovori svakom u lice i da ime onoga koji mu je nudio da lažno optuži Andreja Vučića i onda objasni kako je to išlo".

A da je moguća upletenost u nešto prljavo načelnika Četvrtog odjeljenja beogradske policije, Vučić otvoreno aludira: "Znam ja kakve su bile veze gospodina Milenkovića sa pojedinim licima u MUP i tako dalje, imam određena saznanja..."

Direktor policije Vladimir Rebić pokušao je obraniti svoje podređene – Slobodana Milenkovića, Dušana Mitića i Dejana Kovačevića. Prvi je priveo Koluviju, drugi vodio uviđaj na Jovanjici, a treći utvrdio da njen vlasnik koristi lažnu policijsku legitimaciju. Rebić kaže kako vjeruje njima a ne Koloviji i ističe da su sva trojica prošla poligraf. Međutim, džaba je krečio – Đuka mu otvoreno poručuje da laže. Očito nije

»

Sada, u ovom slučaju, gde je svakom normalnom i pristojnom čoveku jasno da ne može sediti na svim tim stolicama u isto vreme, on odgovara: Mogu, evo vidite da mogu!

I on je na neki način u pravu jer sprovođenje zakona i postupanje po zakonu nema mnogo veze sa moralom i ako ne reaguju oni iz sudskih institucija, iz advokatske komore, ako postupajući sudija iz slučaja Jovanjica ne radi ništa – koja to javnost ima autoritet da negira ono što Đukanović radi? Deo javnosti govori o tome da je čitav događaj pritisak na sud koji treba da dovede do odustajanja od postupka i posebno od Jovanjica 2 gde se terete policije i BIA. Ako izostanu reakcije iz pravosuđa, onda ti komentari nemaju poseban značaj i težinu u javnom mnjenju.

Sada će, najverovatnije, uslediti pokušaj da se slučaj Koluvija skrajne pošto je sam Vučić preterao – ako se Đuka "primio" na ulogu advokata (a on je advokat tek dve godine) i sa puno strasti i bez mere zastupa svoje klijente, predsednik Srbije nije smeo da se baš toliko povede za njim i da brani neodbranjivo.

VEČITI PRETENDENT NA FUNKCIJU

U vreme kada je slučaj Jovanjica otvoren, u drugoj polovini novembra 2019. poslanik Đukanović jedva da je bio advokat. On je svom snagom želeo da se prebaci u to zanimanje, ali je sve vreme čuvao poslaničku poziciju i mesto TV zamlate u programu "Na kafi sa Đukom", koji je služio za svađu sa publikom i promovisanje šovinista i ratnih zločinaca (što je sasvim u skladu sa Đukanovićevom ideologijom i onim u šta veruje). Od trenutka kada se pojavio u javnosti, posebno u "kapacitetu" novinara i TV lica, radio je

Foto: Đorđe Đoković

"detektor laži" za svakog. Kad su u pitanju Vučić ili Milan Radoičić, poligraf je "u kapacitetu" božje objave; kad je riječ policajcima veznim za slučaj Jovanjica, mašina šteka i preskače.

No, ovdje nije riječ samo o inspektorima, nego i o Nebojši Stefanoviću. Vučić s tim nema problema – on, eto, sumnja da njemu, njegovom bratu i Srbiji bivši ministar policije radi o glavi, ali očekuje da odgovori na sve optužbe. Ova igra toplo-hladno za Stefanovića nije ništa novo. Ako mu visoko obrazovanje i nije išlo od ruke, plivanje u mutnoj naprednjačkoj močvari i te kako jeste. Niko njemu ne treba objašnjavati tko blagosilja Đukine napade na njega, tabloidno čerečenje, dvosmislene izjave...

Neki ljudi opstaju zahvaljujući nedostatku informacija o njima. Nebojša Stefanović ne spada u tu grupu. On se održava na političkoj površini zahvaljujući višku informacija o drugima. Kao sažetu ilustracija o čemu je tu riječ, najbolje će poslužiti njegova posljednja dva saopćenja.

Prvo se odnosi na "Objektiv" gdje ga redovno prozivaju za kriminalne aktivnosti. Nakon što je ritualno izvrijeđao Dragana Đilasa kako bi potvrdio partijsku pravovjernost, Stefanović tvrdi da iza ovog tabloida stoji izvjesni tajkun "čiji je cilj da prikrije svoju saradnju sa klanom Veljka Belivuka i česte posete Belivuku, a što su državni organi dokumentovali".

O kome se radi? Sigurno nije niko iz opozicije, već štićenik nekog od naprednjačkih glavara ili – daleko bilo – najvišeg mjesta? Demonstrira li Stefanović i na ovaj način kako još nije rekao posljednju riječ? Pogotovo o dokumentiranju državnih organa.

Drugo njegovo saopćenje samo je naoko skrušeno. "Sasvim je sigurno da sam, pored Aleksandra Vučića i njegove porodice, najviše zainteresovan da se u potpunosti rasvetle sve okolnosti vezane za slučaj 'Jovanjica'", piše Stefanović.

Ali što baš oni? Zar Andrej Vučić kao Đukin klijent nema prvostepenu presudu da ga je potpredsjednik Narodne stranke Miroslav Aleksić oklevetao? Ispada li da šef države i njegov brat više vjeruju Koluviji nego aktualnom ministru obrane?

U pravom naprednjačkom maniru, Stefanović se nudi da ode na poligraf. No, tko je dovoljno sposoban i pouzdan da ga ispita? Osim toga – što li on sve može reći? Gledajući iz te perspektive, zar za Vučića ipak nije bolje da Stefanovićevo stavljanje na raspolaganje državnim organima završi poput njegovog iskaza u slučaja protiv Gorana Papića? Naime, ovaj bivši zamjenik načelnika SBPOKA-a je tvrdio da je po naređenju tadašnjeg ministra policije vratio automobil Marku Miljkoviću, desnoj ruci Veljka Belivuka. Stefanović je na saslušanju to negirao, Papić je potom pušten da se brani sa slobode, a niko poslije tog ročišta nije bio ni za jotu pametniji.

Što god da se iza brega valja, sve je u slučaju "Jovanjica" potpuno bizarno – od činjenice da je javnost za ovaj veliki policijski uspjeh saznala od opozicionog političara Aleksića do Koluvijnog gostovanja kod Đuke.

U životu i na filmu postoje primjeri da se sistem obruši na nevinog čovjeka – njega tada brane poneka nevladina organizacija i altruistički advokati, a njihova viđenja teško dospijevaju do medija. Kada je Koluvija u pitanju, sve je drugačije: djeluje da iza njega stoji najveći dio vlasti, počevši od predsjednika države pa do Vladimira Đukanovića. Slušajući ih, nije se moguće oteti dojmu da je problem u policiji koja je radila svoj posao, a ne u plantaži "vutre" kod Stare Pazove. Da li Jovanjica zaista državni posao, kako tvrdi dio javnosti, upravo zbog sve te nadriadvokature iz vlasti? I da li to potvrđuje sam Đuka pošto ga Vučić nije stavio pred izbor – ako zaista namjerava braniti Koluviju, onda neka da ostavku na mjesto predsjednika skupštinskog Odbora za pravosuđe.

Mnogo toga oko Jovanjice liči na film *Dobri momci* Martina Skorcezea: grupu ortaka nakon niza godina podijele različiti interesi, ambicije, planovi, sam život... Držeći se ove analogije, neizbježno je i jedno pitanje. Ono glasi: da li će, kao i na kraju Skorcezeovog filma, neko iz ove grupe – iz bilo kog razloga – konačno saopćiti čim se ona točno bavi i zbog čega su joj Jovanjica i Koluvija toliko važni. ¶

istu stvar: pokušavao je da pokaže da on zna a da drugi ne znaju i da oni koji kod njega gostuju jesu pravi stručnjaci umesto onih sa TV stanica.

U tom "mešanju" uloga uvek mu je bilo važno da ima prostor da govori, jer mu čak ni dolazak na vlast nije donela satisfakciju i onu promenu koju je očekivao dok je sa Radio fokusa agitovao za Vučića i SNS. Promena vlasti nije bila promena – to je ono što on poručuje sve vreme jer, eto, svi oni iz ranijeg režima i dalje rade i dalje se pojavljuju i dalje hoće nešto da kažu, a to ne bi smelo da se dešava, plus, toliko su jaki da montiraju slučajeve i vode kampanje preko tih slučajeva kako bi slomili gvozdenu volju Vučiću, a time i Srbiji. Oskudnog znanja ali sa velikom energijom i uverenjem, Đukanović je utrčao na široko polje, preuzeo više uloga i ponekad, čini se, ni sam ne zna iz koje pozicije govori.

Ovo petljanje u slučaju organizovanog kriminala najozbiljniji je zalogaj do sada za njega. Iako voli tajne službe (kao i svi radikali, zazire od njih i istovremeno čezne da bude njihov deo), čini se da u ovom slučaju nije do kraja svestan u šta se upleo. Nesigurnost u sudnici i vođenju kompli-

kovanog postupka pokušava da nadomesti ulogom Milomira Marića i Vanje Bulića gurajući njihov format "Crnih bisera" tamo gde ni njima nikada ne bi palo na pamet. A sve da bi se obesmislilo ono u šta se sam Đukanović kune: zakon, sud i kompletna država. Koluvija je imao vremena i prostora da u istrazi i na sudu ispriča apsolutno sve šta mu se događalo od te posne srede kada je po njega sve pošlo naopako i to je jedna istina. Sve van toga liči na puko radikalsko izrugivanje državi, sistemu i svakom uređenom poretku. ¶

SLOBODAN GEORGIJEV

Zrelo voće ili zelene šljive

Nije uvek sve ni do opozicije, ima nešto i do građana Srbije, pa bi najpre pitanje za istraživače javnog mnjenja trebalo da glasi da li građani Srbije primećuju, ili ne, da je zemlja zrela za promene

Sledeće dve nedelje biće ključne za opoziciju.

Bez suvišne duhovitosti i nešto ironije, reklo bi se da je opozicija, većinski, rešena da za nekoliko dana sve istera na čistac. Ili, skoro sve. Prvo, prema onome što su neki od opozicionih političara kazali u razgovoru za "Vreme" – Miroslav Aleksić (Narodna stranka), Aris Movsesijan (Nova stranka), Borko Stefanović (Stranka slobode i pravde) i Nebojša Zelenović (Zajedno za Srbiju) – brzih dana će se znati hoće li biti još jednog bojkota izbora ili će više-manje ujedinjena opozicija izaći na izbore i pokušati da pobedi na njima. Drugo, hoće li opozicione partije uspeti da oforme veliki predizborni savez, da se saberu na jednoj listi za Beograd i jednoj za parlament, s jednim predsedničkim kandidatom, ili će se razdvojiti u više kolona, o tome će tek razgovarati. SSP, DS, PSG i Narodna stranka ubeđeni su u ispravnost jedne kolone, Ne davimo Beograd i Zajedno za Srbiju pak, da je nekoliko kolona šansa da u postizbornom procesu naprave pobedničku koaliciju.

Foto: Jaroslav Pap /Tanjug

Manje od šest meseci pred opšte izbore koji se najavljuju za 3. april, opozicioni lideri su jedni drugima poslali platforme o modelima saradnje, nisu retke ni međusobne optužbe o saradnji s režimom i poslovične deobe na "pravu" i "lažnu" opoziciju. Čini se, u opoziciji ništa novo, u desetoj godini vladavine Aleksandra Vučića.

Za to vreme živimo u zemlji u kojoj je moguće da prvooptuženi za posedovanje najveće plantaže marihuane u Evropi Predrag Koluvija pravo iz dvogodišnjeg pritvora s nanogicom gostuje u emisiji svog advokata Vladimira Đukanovića, istaknutog člana SNS-a, predsednika Odbora za pravosuđe i člana Visokog saveta sudstva. U rijaliti "Jovanjica" iz Dubaija se uključio i predsednik države lično, ne bi li objasnio nama i našoj deci da marihuana nije droga jer su je kojekuda već legalizovali, da je čovek bio u pritvoru dve godine, a nije uhvaćen s 10 tona kokaina nego s tričavom tonom marihuane.

Drugi, reklo bi se, jednako bizaran detalj ovih dana bilo je policijsko obezbeđenje štanda tzv. Fondacije Kapetan Dragan na kojima su neka lica u crnom skupljala potpise građana za oslobođenje Zvezdana Jovanovića, ubice bivšeg premijera Zorana Đinđića.

Treće, "Pandorini papiri" su potvrdili istraživanje KRIK-a iz 2016, ono o kojem nas Siniša Mali i Aleksandar Vučić lažu godinama: Siniša Mali jeste preko ofšor kompanija s Britanskih Devičanskih Ostrva kupio 24 stana u Bugarskoj.

Ovo su samo tri događaja pokupljena usput pred zaključenje ovog broja nedeljnika "Vreme" i verovatno čitalac koji čita ove redove već ima svežije opise zemlje u kojoj živimo, pa se otud čini da smo najmanje pre šest meseci morali da znamo baš sve o tome šta je plan opozicije za izbore koji treba da se održe na proleće 2022.

NOKAUT NEĆE IĆI

Međutim, nije uvek sve ni do opozicije, ima nešto i do građana Srbije, pa bi, najpre pitanje za istraživače javnog mnjenja trebalo da bude da li i na koji način građani Srbije primećuju da je zemlja zrela za promene? Ako ostavimo po strani ukradene, zastrašene i ucenjene, pa kapilarne glasove, disciplinovano biračko telo SNS-a, režimsku medijsku mašineriju, finansije, neskrivenu međunarodnu podršku koju Vučićev režim uživa, da li je promena kao reč vidljiva na horizontu kao što je to bila 2000. godine pred izbore 24. septembra?

Osnivač i bivši direktor Ipsos Stratedžik marketinga Srđan Bogosavljević kaže da reč "promena" još nije dovoljno prisutna i dato potvrđuje stabilan, prilično veliki

Foto: Rade Prelić /Tanjug

KAKO SE DOGOVORITI IZMEĐU SEBE: Opozicioni lideri u pripremi za izbore

Foto: Medija centar

Foto: Strahinja Aćimović /Tanjug

kontingent ljudi koji iz izbornog ciklusa u izborni ciklus demonstrira da je za SNS. Podseća da je SNS na poslednjim korona-izborima 2020. godine imao 1,9 miliona glasova od 3,2 miliona izašlih, te da se tako stabilan protivnik teško može savladati nokautom, već pre u "troskoku". Bojkot nikad nije bio rešenje, tvrdi Bogosavljević, i smatra da je samo naudio opoziciji, jer je izgubila ne samo finansije, nego su lokalni opozicionari izgubili motiv za stranačku borbu. On smatra da treba ući u parlament i kontrolisati vlast iznutra, zakone koje donosi, propise, sve.

Drugačije su danas prilike, uveren je, u odnosu na promene koje su usledile nakon izbora 24. septembra 2000. godine kada je predsednički kandidat DOS-a Vojislav Koštunica pobedio Slobodana Miloševića: "Bilo je logističke podrške stručnjaka sa strane, koje sad nema, međunarodne podrške, koju sad opozicija nema, a nema ni 65 posto nezadovoljnika koliko ih je tad bilo. I Tadić je imao nezadovoljnike i 2012. su održani izbori promena a ne izbori kontinuiteta. Tadić je čak uspeo da kampanjom smanji razliku i da DS sa 12 odsto podigne na 22 odsto. Prvi krug je trčao za stranku i parlamentarne izbore, a u drugom krugu nije uspeo da dobije podršku čak ni sopstvene stranke a kamoli koalicionih partnera", kaže Bogosavljević.

Istraživanje Demostata objavljeno pre oko dva meseca potvrđuje da koalicija na vlasti i dalje ima dominantnu podršku građana na republičkom nivou. Međutim, Demostat je izašao i sa tračkom nade za opoziciju kad je reč o izborima u Beogradu: postoji mogućnost za pobedu pod uslovom da se opozicioni lideri dogovore o zajedničkom nastupu.

Da li građani žele da vide opoziciju u jednoj koloni ili više kolona, da li žele da se opozicija ujedini oko jednog predsedničkog kandidata, glavni istraživač Demostata, sociolog Srećko Mihailović nije mogao da komentariše za "Vreme". Jer je novo Demostatovo istraživanje, između ostalog i o tim pitanjima, upravo u toku. A rezultati će biti za dve nedelje kako nas je izvestio Mihailović u nedelju 3. oktobra.

Prema avgustovskom istraživanju Demostata, od opozicionih stranaka najuticajnija je Stranka slobode i pravde (SSP) sa 13,3 odsto glasova birača u Beogradu, a SNS ima 27,7 odsto. Poverenje u SSP, rekoše istraživači, jeste zbog mogućnosti te opozicione stranke da kontroliše biračka mesta. Dalje, ova anketa je pokazala da koalicija na vlasti ima 35 odsto glasova dok stranke opozicije koje su bojkotovale prethodne izbore imaju 14 odsto glasova ispitanika, opozicija koja je učestvovala na izborima ima 8 odsto glasova ispitanika, dok birača koji su skloni opoziciji a nisu imenovali partiju za koju bi glasali ima 9 odsto. Tu je još bilo i 13 odsto neodlučnih i 21 odsto apstinenata.

BEOGRAD, ŠAV NA ČARAPI

Potpredsednik Stranke slobode i pravde Borko Stefanović kaže za "Vreme" da se SSP zalaže za jedinstvenu listu u Beogradu, jer tu ima najmanje prepreka po pitanju programa i ideologija različitih stranaka. On tvrdi da građani i u Beogradu i u Srbiji smatraju da opozicija treba da nastupi što jedinstvenije. "Ne bismo imali ništa protiv da se napravi jedinstvena lista i na nivou Republike. Radićemo zajedno i na zajedničkom predsedničkom kandidatu, kandidatu za gradonačelnika, zbog toga smo uputili taj sporazum koji pre svega kaže da nema međusobnog napadanja, ali da treba da bude koordinacije poteza, zajedničke kontrole izbora i zajednički rad na pronalaženju budućeg kandidata", kaže Stefanović uz ogradu da »

Mini intervju: Miroslav Aleksić, potpredsednik Narodne stranke

Ovo je borba za opstanak države

Foto: Master studio

"Ključni dogovor opozicije se zasniva na dogovoru između tri ključne stranke, SSP-a, DS-a i Narodne stranke. Verujem da će se većina priključiti tom bloku. Oni koji se ne priključe dokazaće da su oni ti koji opstruišu ideju jedinstvenog nastupa na izborima"

"VREME": Šta mislite o dve predložene platforme o saradnji opozicije koje su nedavno prezentovane?

MIROSLAV ALEKSIĆ: Treba da sednemo kao odrasli i normalni ljudi za sto. I da se dogovorimo o jednom jedinom modelu, za koji se zalaže i NS, a to je da svi stanemo iza jednog zajedničkog predsedničkog kandidata da imamo jednu zajedničku parlamentarnu listu i kandidata za premijera i da imamo jednu listu za beogradske izbore sa jednim kandidatom za gradonačelnika. Samo je to dobitna kombinacija. Svaka druga priča je razvodnjavanje, traženje izgovora, bilo koji drugi model neće stvoriti efekat referendumske atmosfere u kojoj bi Vučić imao velike probleme na izborima. Dogovori na pola samo će stvoriti konfuziju. Krajnji je trenutak da ljudi u opoziciji svoje lične animozitete stave po strani, sve svoje partijske interese, ovo je borba za opstanak države, za Srbiju. Gori kuća. Kad gori kuća, svako sa svakim se mora dogovoriti, i moramo se zajedničkim snagama suprotstaviti režimu.

To znači da ćete da se pomirite s Aleksandrom Jovanovićem Ćutom?

Teško da možemo da se pomirimo s onima koji su na zadatku. Sad se formiraju razne političke organizacije u kojima će biti razne *ćute*. Oni neće jednu kolonu, jer je jedna kolona najveći problem za režim, njihova uloga je upravo da razbiju opoziciju. Ključni dogovor opozicije se zasniva na dogovoru između tri ključne stranke, SSP-a, DS-a i Narodne stranke. I verujem da će se većina priključiti tom bloku. Oni koji se ne priključe dokazaće da su oni koji opstruišu ideju jedinstvenog nastupa na izborima.

Pa jesu li i Veselinović i Zelenović ljudi "na zadatku"?

Kažem ono što je rekao i profesor Vladeta Janković pre neki dan za list "Nova", a to je da svako ko opstruiše ideju jedinstvenog nastupa na izborima u jednoj koloni praktično svesno ili nesvesno pomaže režimu. Iz interesa ili ne, ali je tako. Isto sam govorio i kad je bila reč o bojkotu prošle godine. Svako ko je izašao na lažne izbore, taj čovek je svesno ili ne pomagao režimu. Bojkot je mogao biti uspešniji da neki nisu prekršili dogovor. Sad smo na istoj vododelnici. Imamo priliku da režim ogrezao u kriminalu i bezakonju sklonimo, nemamo prava da raspredamo ko neće s kim i zašto. Apelujem na razum. "Ne davimo Beograd" je važna organizacija, bavi se važnim temama, ali ljudi danas u Srbiji neće birati ni po ideologiji, ni po nekom političkom ubeđenju, biraće za i protiv Vučića. Oni koji zagovaraju više kolona čini mi se da to ne shvataju. ¶

»

prvo treba da se donese odluka o izlasku na izbore. I naravno, ta odluka treba da bude zajednička jer "nije vreme da stranke same donose odluku o tome". Na pitanje da li je to komentar na samostalnu odluku Dveri da učestvuju na izborima, Stefanović je rekao: "Mislimo da je interes građana iznad stranačkog interesa, naročito u Beogradu. Ovo je pitanje života i kiseonika, a ne pitanje sujete, programa, ideologije. Pitanje je i odgovornosti, mi ćemo svakako biti usmereni na to da okupimo ljude. Ovo je vreme kad se ljudi potpisuju, otkrivaju svoje profile, političke motive, namere. Odluka da li se ide ili ne na izbore zavisi i od toga kada ćemo se dogovoriti i ko će biti deo dogovora, a to pre svega mora biti opozicija koja ni pod kakvim uslovima ne bi ušla u aranžman sa SNS-om, niti bi bila deo režimskih kvazitela koja bi da legalizuju privid demokratičnosti izbora (privremeno nadzorno telo za rad medija, RIK i REM, što je još nerealizovani dogovor vlasti i opozicije koja je ostala u pregovorima, prim. n). Da li će to biti da se izađe na izbore, ili da se uradi nešto drugo, ili kombinacija tih faktora, o tome ćemo obavestiti javnost."

Nebojša Zelenović (Zajedno za Srbiju), međutim, tvrdi drugačije. Platforma za dogovor među opozicionim strankama koju su predložili on i Dobrica Veselinović (NDBGD), razlikuje se od platforme SSP-a, DS-a i PSG-a, upravo u tumačenju šanse opozicije na beogradskim izborima.

"Ono što ja vidim u tim istraživanjima kojima se sad manipuliše i čujem od građana Beograda ili ma koje opštine u Srbiji, jeste: hoćemo da glasamo za, a ne protiv, hoćemo da vidimo nove ljude, hoćemo da čujemo program. Kad imate više različitih kolona veliki broj ljudi će izaći i glasati, posebno od onih koji inače sede kod kuće i ne žele da učestvuju ni u kakvom zamešateljstvu. Kao što glasač Narodne stranke ne želi da vidi mene ili Ćutu (Aleksandra Jovanovića, iz Pokreta "Odbranimo reke Stare planine") zato što ga nazivaju Vučićevim agentom, tako i veliki broj ljudi koji glasaju za "Ne davimo Beograd" ne žele da budemo na istoj listi s Narodnom strankom. I to su stvari koje građani nama svakodnevno govore", izričit je Zelenović.

On ne smatra da bi u tom slučaju izdali građane koji su im dali svoj glas, ukoliko bi posle izbora, što stoji u jednoj od tačaka njihove platforme, napravili koaliciju s SSP-om, DS-om, PSG-om, Narodnom strankom i podržali npr. Jeremića za premijera a Đilasa za gradonačelnika Beograda.

"Ne", kaže Zelenović, "kroz raznovrsnu ponudu želimo da što veći broj glasača izađe da glasa i podrži različite programske kolone, ali da se sad dogovorimo, da to građani znaju, a ne da ih izdamo kasnije, da kolona koja bude imala najviše glasova, da li na republičkim ili beogradskim izborima, ima prvenstvo da predlaže kandidata za gradonačelnika, premijera i da se ostali obavezuju da to podrže". Nikakvih prevara nema sve se unapred zna, zaključuje Zelenović, mi samo želimo da građanima omogućimo da glasaju za, a ne protiv.

NEGATIVNA SINERGIJA

Tako otprilike govori i Srđan Bogosavljević: "Nije lako postići koaliciju s pozitivnom sinergijiom. Naprotiv, često se dogo-

de koalicije koje odbiju glasače. Takav je slučaj bio u Savezu za Srbiju, gde Dveri nisu mogle s DS-om, ni DS nije mogao s Dverima. Teško je naći dobru kombinaciju u kojoj neće biti opadanja potencijalnih birača. Kad ste u opoziciji, vi morate da vičete *ua, vlast*, ali ne možete samo da vičete *ua, vlast*. To je potreban, ali ne i dovoljan uslov. Ako nudite prosto zbrajanje međusobno veoma konfliktnih i kontradiktornih opcija nema od toga ništa. Tu se gubi. Bolje je da se nađu homogene grupacije, koje će nešto da urade, nego da se svi spakuju u jednu listu."

O referendumskoj atmosferi koja bi, prema mišljenju bojkot opozicije jednom kolonom protiv Vučića trebalo da se stvori na izborima, Bogosavljević kaže da lepo izgleda ali da je moguća u trenucima kad je postojeća vlast veoma nepopularna, a istraživanja javnog mnjenja i sami izborni ciklusi svaki put opominju da baš i nije tako i da vlast ima stabilnu i disciplinovanu većinu, dok je kontingent ljudi koji su naklonjeni opoziciji "prilično manji, nestabilan i s malom verom u bilo koga".

Od poslednje sesije međustranačkog dijaloga o izbornim uslovima uz posredovanje Evropskog parlamenta 18. septembra ništa se nije dogodilo. Iako je predloženo formiranje privremenog nadzornog tela koje će pratiti rad medija, kao i da u sastav RIK-a privremeno bude dodato šest članova. Rečeno je tada da će privremeno nadzorno telo o medijima, koje bi trebalo da "obezbedi politički pluralizam i profesionalnu stručnost", činiti dvanaest članova od kojih će polovinu predložiti REM, a ostalih šest celokupna opozicija.

Predsednik Nove stranke, koja je ostala u pregovorima s vlašću oko izbornih uslova uz posredstvo EU parlamentaraca, Aris Movsesijan na pitanje hoće li imati predstavnika u novoformiranom nadzornom telu o medijima, kaže da bi veoma voleo da zna šta se događa s tim, da je prošlo tri nedelje i da niko ništa ne pominje, da je ostalo mrtvo slovo na papiru.

"Ako neko stalno hoće da podvlači ko je prava a ko lažna opozicija i da lovi veštice, što se radi već deset godina, hajdemo svi za taj opozicioni sto, pa nek se argumentovano kaže ko nije prava opozicija. Da li će neko učestvovati u nekim nadzornim telima, zajedno s predstavnicima vlasti, ili ne, to nisu tačke u kojima treba da se delimo na pravoverne i one koji to nisu", insistira Movsesijan u razgovoru za "Vreme" i dodaje da bi idealno rešenje bila jedna opoziciona lista. Predsednik Nove stranke uveren je da bi se kroz dijalog opozicionara koji je "trebalo već da se dogodi" našlo najbolje rešenje za izlazak na prolećne izbore 2022. Movsesijan misli da je veći problem od odluke u koliko kolona nastupati na izborima onaj ko određuje ko je relevantna opozicija.

"Je li to opozicija koja ima nekakav rejting po istraživanjima ili po minutaži u medijima? Onda nam izbori ne trebaju ako ćemo tako da se brojimo. Zajedno možemo da pobedimo ovu vlast, tu nema nikakve sumnje. Bio bi red da saznamo ko je prepreka za dijalog. Ja ne znam gde je zapelo. Mi se evo i sad prepucavamo preko medija, ova izjava koju Vama dajem je to", zaključuje Movsesijan.

U ovoj slučajnoj anketi u kojoj su učestvovala četiri opoziciona političara i jedan istraživač javnog mnjenja, tri prema dva je u korist jedne opozicione liste na izborima. ¶

ZORA DRČELIĆ

Srbija je ostala sama

“Evropa ne vidi alternativu. U Srbiji se Vučić za sve pita i više nema nikog. Ta zemlja u kojoj sam dugo živeo i znam da ima toliko talenta i pametnih ljudi, nikog drugog ne uspeva da iznedri. Jedino objašnjenje koje za to imam je migracija. Ali ne samo klasični odliv ljudi, nego i intimna migracija – ljudi koji su digli ruke, postali apolitični i možda samo još sade cveće u svojoj bašti. To je najgore od svega,” kaže u intervjuu za “Vreme” švajcarski novinar i poznavalac Balkana Andreas Ernst

U jednom od novijih tekstova, švajcarski novinar Andreas Ernst piše kako zapadni političari ponavljaju mantru o “evropskoj perspektivi” i “zajedničkim vrednostima”, baš kao što su komunistički aparatčici ponavljali fraze o marksizmu i lenjinizmu. “Laže se iz navike,” piše Ernst.

Andreas Ernst (61) rođen je u Cirihu, a doktorirao je istoriju u tom gradu i Berlinu. Akademsku karijeru napustio je 1999. godine, taman da počne da izveštava o Kosovu nakon što je, kako kaže, “propustio prva tri rata u raspadu Jugoslavije”. Od tada je skoro sve godine proveo kao dopisnik uglednog “Noje cirher cajtunga” iz Beograda, a poslednjih par godina opet je u redakciji u Cirihu. Važi za jednog od najboljih – ili poslednjih – poznavalaca Balkana u medijima na nemačkom govornom području, i to od one sorte koja ne izveštava u stereotipima zapadne štampe iz devedesetih godina.

Na početku razgovora za “Vreme” Ernst kaže da proširenje Evropske unije kao koncept naprosto više ne postoji: “Verujem da svi to znaju, ali da se politika – u prvom redu govorim o EU – ne usuđuje da to izgovori. Zato što se boje da bi tako izgubili uticaj koji još uvek imaju, iako se on znatno smanjio. Glavni problem je što nemaju alternativnu ponudu. Zato se igra nastavlja”.

“VREME”: Kako se zove ta igra?

ANDREAS ERNST: Ponašamo se kao da vas hoćemo, a vi se ponašajte kao da želite da se pridružite.

Da li je saznanje da je proširenje sahranjeno stiglo do mejnstrima, barem medijskog?

To se zbilja polako dešava. Mislim da će povratni efekat na politiku imati to što im je igra prozrena.

Zašto je EU odustala od širenja članstva?

Zato što su kandidati male i komplikovane zemlje i što EU sama ima toliko problema pa misli da nije u stanju da smisleno organizuje proces novog proširenja. Može se reći da za to ima dobrih razloga. Ali, problematično je što u Briselu nisu našli alternativnu ponudu za balkanske zemlje.

Koliko to stanje ima veze sa stanovništem francuskog predsednika Emanuela Makrona, koji je otvoreno rekao da nema proširenja pre reforme EU? A kada će reforma, to niko ne zna.

Makron je među onima koji najeksplicitnije izražavaju skepsu ili čak odbijanje ideje proširenja. To, naravno, ima veze sa francuskom idejom o EU kao tesno integrisanoj tvorevini. Ali, čini mi se da nisu u pitanju samo Makron ili Bugari sa bilateralnim problemima sa Makedonijom. Druge države se kriju iza ovih protagonista. Mislim da je mejnstrim među vlastima u EU da se proširenje ne želi.

Najveći zagovornici proširenja odjednom su Mađarska, Slovenija i Austrija.

Posebno Mađarska, ali i Slovenija, nadaju se novim partnerima u vidu Aleksandra Vučića ili Edija Rame za drukčiji model EU kao saveza iliberalnih režima.

Iz velikih zemalja poput Nemačke i dalje se govori o “evropskim vrednostima” iako je na mnogo primera viđeno da se, recimo, pregovaračka poglavlja sa Srbijom otvaraju ili ne otvaraju iz političkih razloga, najpre na osnovu odnosa sa Kosovom.

To je realpolitika. Ulasci u EU nikada nisu bili puko tehničko pitanje, već političke i geopolitičke odluke, kao svojevremeni prijem Rumunije i Bugarske. Ali i ranije, prijem Španije i Portugalije posle perioda diktatura u tim zemljama. To je legitimno. Ali, potom je ovaj politički proces zamagljen krajnje komplikovanim tehničkim procesom, čime je politika proširenja praktično ubijena. Ubeđen sam da je vreme da se sa njom i definitivno prekine, a da umesto toga na sto dođe nova ponuda.

Vi ste još pre nekoliko godina pisali da bi ta nova ponuda mogao da bude “norveški model”. Šta to podrazumeva?

Prijem u Evropski ekonomski prostor, u kojem onda države imaju pravo glasa, ali ga, naravno, nemaju u samoj Evropskoj uniji. Nisam jedini koji je to predlagao i još uvek držim da je predlog razuman. I tu bi bilo posla, oko slobode kretanja, prilagođavanja tržišnog prava i ekoloških standarda, ali bi te prepreke države – ili barem Srbija – mogle da savladaju za par godina. Ako biste to imali, ne bi bilo isključeno da idete i dalje ka punopravnom članstvu. Moj utisak je da samo punopravno članstvo koje se ne nazire ne funkcioniše kao podstrek, a nije ni iskrena ponuda. Ponekad je i u politici potrebna iskrenost.

Zašto se onda političari iz EU ustežu da javno predlože nekakav međumodel? Čak i kancelarka Angela Merkel ponavlja da Berlinski proces nije zamena za članstvo u EU.

Kod Berlinskog procesa, slično kao i Otvorenog Balkana, radi se najpre o regionalnoj integraciji. Problem sa tim je što šest siromašnih zemalja neće postati bogati region ni kad udruže privrede. Povezivanje ima smisla samo ako postoji strukturno vezivanje sa EU ili barem evropskim tržištem. Mislim da EU ne daje takvu ponudu jer ima osećaj da mora nekako da održi perspektivu punopravnog članstva, kako bi zadržala uticaj na ove zemlje. A to je pogrešno.

Foto:

Jedna od posledica je da se kao idioti osećaju ljudi koji su decenijama u Srbiji i komšiluku iskreno zagovarali EU. Uskoro neće biti nikog ko veruje u EU. Nije li to opasno?

Jeste, već sada se to dešava. Ankete pokazuju da su oni koji iskreno veruju u EU u manjini. Njih je EU ostavila na cedilu. Doduše, mora da se kaže da društva nisu uspela da iznedre i izaberu političare koje zbilja zanimaju pravna država i prosperitetna ekonomija. Neuspeh je na obe strane.

Napisali ste da ovako EU ostaje bez štapa i šargarepe, pa i bez uticaja, što se videlo tokom poslednje krize između Beograda i Prištine.

Tako je. Konflikt oko registarskih tablica začas je opasno eskalirao i to pokazuje kako je uticaj EU žestoko opao. Tako nešto ne bi bilo moguće pre par godina. Što se tiče specifičnog kosovskog problema, vidimo da pregovarački proces mora sasvim da se reformiše. Nadao sam se da Miroslav Lajčak, kao dobar poznavalac regiona, može da uradi nešto više, ali ne može. Jer, pregovaračka moć koju ima u rukama velika je samo koliko je jako obećanje o proširenju EU. Pošto svi znaju da od toga nema ništa, ili barem ne u narednih dvadeset godina, Lajčak je praznih ruku. Pregovorima, dakle, treba novi koncept, ali na temelju toga da se prvo sprovede ono što je već dogovoreno.

Vi ste u tekstovima za "Noje cirher cajtung" iznosili mnoge ideje koje nisu popularne na Zapadu. Pre par godina ste bili za podelu Kosova ili razmenu teritorija, ali uz lokalne referendume. Nije li to odviše švajcarski?

O menjanju teritorija više niko ne priča, videćemo da li će se ideja podgrejati. Mnogi su protiv jer se plaše domino-efekta, da zahtevi za referendumima o menjanju granica počnu da dolaze iz Bosne i Makedonije, da se otvori čuvena Pandorina kutija. Moj argument je da je Kosovo poseban slučaj – jedina nova republika nastala iz jugoslovenske mase. Taj posebni slučaj treba posebno da se tretira.

Moj konkretni predlog je bio da se raspišu takozvani kaskadni referendumi – to bi jedino tako moglo da funkcioniše. Dakle, da u svakoj spornoj oblasti građani svake opštine glasaju da li žele da pripadaju Kosovu ili Srbiji. Potom bi rezultati lokalnih referenduma morali da budu prihvaćeni na opštim referendumima i u Srbiji i na Kosovu. Ako jedna strana kaže "ne", onda ništa. Kad razmislite o tom metodu, jasno vam je da tako ne mogu da se prekroje granice Bosne ili Makedonije.

Da li u EU i dalje vide Vučića kao čoveka koji će "rešiti" Kosovo?

Skepsa jača. U Nemačkoj je snažna bila ta pozicija da Vučić rešava stvari, da sve ima pod kontrolom. Moja impresija je da on igra na vreme, drži opcije otvorenim. I zbilja, kad gledate kako se menja geopolitička situacija, vidite stvari koje smo ranije držali nemogućim. Recimo, da Pariz povlači ambasadora iz Vašingtona ili da se pitamo da li uopšte još postoji "Zapad".

Vučić je šahista, igra na vreme, razmatra. Nisam baš siguran da ima nameru da "isporuči" Kosovo. Imate i priče o "srpskom svetu", koji Vučić lično naravno ne uzima u usta, ali to zvuči preteći i budućnost izgleda neizvesnije.

Nedavno je Vučić baš šahovskim rečnikom govorio o Kosovu rekavši da Srbija možda može da izvuče "pat". Nikada nije rekao građanima šta je za njega taj "pat", to jest kompromis. Šta bi to moglo da bude?

Možda da sever Kosova ostane u Srbiji ili se vrati Srbiji. Da se pobrine za status crkvenih dobara na Kosovu. Ali, iskren odgovor bi bio da ne znamo šta tačno Vučić ima na umu.

Zapadni političari ga i dalje dvore. Fon der Lajen hvali pravnu državu, Merkel ne vidi nikakve probleme što je Srbija jednopartijska zemlja. Zašto?

Evropa ne vidi alternativu. U Srbiji se Vučić za sve pita i više nema nikog. To je za mene najveća drama u celoj priči. Ta zemlja u kojoj sam dugo živeo i znam da ima toliko talenta i pametnih ljudi, nikog drugog ne uspeva da iznedri. Dolaze neke stvari koje daju nadu, ekološki pokreti, građani koji se organizuju, ali nema širokog građanskog pokreta koji bi bio alternativa.

Jedino objašnjenje koje za to imam je migracija. Ali ne samo klasični odliv ljudi, nego i intimna migracija – ljudi koji su digli ruke, postali apolitični i možda samo još sade cveće u svojoj bašti. To je najgore od svega.

Nije lako nešto promeniti kad jedna stranka kontroliše sve medije i pravosuđe, kad je uvezana sa mafijom. A onda dođu evropski parlamentarci koji u izbornim uslovima praktično ništa ne bi promenili.

Tačno, i to se mora reći: ljudi u Srbiji izgubili su saveznike spolja. Evropa više nije saveznik, osim pro forme, bez kvaliteta. Jedan od razloga migracije o kojoj sam govorio je baš taj što su evropski prijatelji napustili Srbiju, ostala je sama. Jasno mi je koliko je teško da dođe do promena. Ali, na posletku, spas može da dođe samo iz Srbije. ¶

NEMANJA RUJEVIĆ

A iz Srbije – Siniša Mali

Ako je suditi po tajnim dokumentima koje je Međunarodnom konzorcijumu za istraživačko novinarstvo (ICIJ) doturio anoniman izvor, aktuelni ministar finansija Srbije Siniša Mali je u vreme kada je bio gradonačelnik Beograda zaista bio vlasnik ofšor kompanija u čijem su se vlasništvu nalazila 24 stana u Bugarskoj

Igledaoci koji su u utorak pre podne gledali jutarnji Nacionalni dnevnik TV Pinka su saznali da su se u belom svetu pojavili nekakvi "Pandorini papiri", što je naziv za do sada najveće curenje tajnih podataka o tajnim firmama sa tajnim računima i prikrivenim vlasnicima na ofšor destinacijama. Gledaoci Pinka su tako mogli da čuju da se tu radi o utaji poreza i pranju para, da su, pored ostalih, i državnici kakvi su premijer Češke Andrej Babiš, predsednik Crne Gore Milo Đukanović, kralj Jordana Abdulah II, bivši britanski premijer Toni Bler, predsednici Ukrajine, Kenije, Paragvaja ili Hondurasa bili ili jesu tajni vlasnici raznoraznih ofšor kompanija.

Gledaoci Pinka, međutim, nisu u jutarnjem dnevniku saznali da se na Vikipediji odmah iza lista sa sadašnjim i bivšim šefovima država i vlada, na listi aktuelnih političara koji su prema "Pandorinim papirima" bili ili i dalje jesu vlasnici ofšor kompanija, na šestom mestu, između ministra finansija Holandije i političkog savetnika bivšeg predsednika Argentine (stanje utorak pre podne), već nalazio ministar finansija Srbije Siniša Mali.

Lažnog doktora nauka Malog voditeljka jutarnjeg Pinkovog dnevnika nije niti pomenula, ali zato jeste "da se očekuje" da će se u "Pandorinim papirima" pronaći imena ljudi iz "prethodnog režima", na šta je usledio desetominutni televizijski traktat o "lopovu" Draganu Đilasu, njegovom bratu Gojku i trideset i kusur stanova u njegovom vlasništvu.

ŠTA KAŽE MALI

Do Pinkovog "Nacionalnog dnevnika" u utorak u 13 časova očigledno se došlo do zaključka da se ne vredi praviti mrtav, pa se za reč javio prozvani ministar Mali, naravno tek pošto je predsednik Srbije Aleksandar Vučić na početku Dnevnika opet nešto otvorio pa tom prilikom saopštio i da je pandemija u Srbiji u silaznoj putanji.

"Zamolio bih one koji se bave tom temom samo da prestanu da lažu jer to

Tajni podaci o 27.000 ofšor kompanija

"Pandorini papiri" je naziv za do sada najveće globalno curenje podataka o utaji prihoda političara, biznismena, sportista, prominentnih ličnosti, oligarha ili kriminalaca. Na jednom mestu su prikupljeni podaci o vlasnicima 27.000 ofšor kompanija. U oko 11,9 miliona dokumenata navode se osnivački ugovori takozvanih firmi koje kao adresu navode poštansko sanduče, trast fondova, mejlove ili obračune.

Ove podatke je Međunarodnom konzorcijumu za istraživačko novinarstvo (ICIJ) doturio anoniman izvor. ICJ je podatke prosledio partnerskim medijima i koordinisao istraživanje. Podatke je potom u tajnosti istraživalo preko 600 novinara iz 117 zemalja. Uključeni su, pored ostalih, bili "Vašington post", Bi-Bi-Si, Radio Frans, ORF, "El Pais", "Aftenposten", "Zidojče cajtung", NDR i WDR. Poverljiva dokumenta potiču od 14 ofšor provajdera koji pomažu svojim klijentima da osnuju ofšor kompanije, često u zemljama sa slabom kontrolom pranja novca, netransparentnim finansijskim sistemima i malim porezima.

Osnivanje ofšor kompanija nije ilegalno, ali njihova svrha je često pranje novca i utaja poreza. Naročito su odjeknuli dokazi o tajnim firmama aktuelnih i bivših državnika.

DOKUMENTA KAO DOKAZ: Naši "puleni"u "Pandorinim papirima" – Siniša Mali i Nikola Petrović
Fotografije: Sava Radovanović / Tanjug; Emil Vaš /Betaphoto

što rade nema nikakvog smisla. Tako mogu da kažu da imam 240 stanova, ili 2400 stanova, nikakve razlike nema. Ja imam jedan stan koji sam uredno prijavio i u koji deset godina zaredom idem s decom na letovanje", rekao je Mali. Dakako je mislio na stan na moru u Bugarskoj.

A onda je rekao da on nije Dragan Đilas, pa da ima "desetine miliona evra po raznim ofšor destinacijama", te da brat Gojko ima 35 stanova i da je to sve, ti "Pandorini papiri", zapravo napad na Aleksandra Vučića, da njegove račune traže, ali da ih neće naći jer lažu li lažu i tako dalje. Ostalo je nejasno da li ministar Mali kada kaže da "oni lažu" misli na onih preko 600 novinara iz 112 zemalja, ili na novinare KRIK-a koji su se fokusirali na srpske uživaoce ofšor računa koji se navode u "Pandorinim papirima", a koje su punili parama čije je poreklo nepoznato.

Na pitanje koje je usledilo nakon obaveznog programa "Đilas je lopov" odakle njegov potpis na sertifikatima koji dokazuju vlasništvo nad ofšor kompanijama, ministar Mali je rekao da je na tu temu na sva pitanja odgovorio pre nekoliko godina. To, doduše, po logici stvari ne može da bude tačno jer pre nekoliko godina nisu javnosti bili dostupni osnivački dokumenti ofšor firmi sa potpisom Siniše Malog, ali je na tome ostalo.

A OD KUMA DVE OFŠOR KOMPANIJE

Dok su ministra Malog u jutarnjem programu Pinka još uvek prećutkivali, novinarka KRIK-a Vesna Radojević je u jutarnjem programu na TV N1 isticala da sada, kada je Mreža za istraživanje kriminala i korupcije u sklopu međunarodnog projekta "Pandorini papiri" "dokazala" da je ministar finansija Siniša Mali bio vlasnik 24 luksuzna apartmana na bugarskom primorju i dve ofšor kompanije sa Britanskih Devičanskih Ostrva, tužilaštvo ima obavezu da pokrene istragu.

Gledaoci TV N1 su saznali i da je KRIK u utorak objavio priču o kumu predsednika Srbije Aleksandra Vučića i bivšem direktoru Elektromreže Srbije Nikoli Petroviću, koji je u vreme dok je bio direktor osnovao jednu kompaniju na Britanskim Devičanskim Ostrvima preko koje je bio vlasnik računa u Švajcarskoj. Vesna Radojević kaže da on ni taj račun nit ofšor kompaniju nije prijavio Agenciji za borbu protiv korupcije. Agencija je to za KRIK potvrdila, a Petrović novinarima KRIK-a nije hteo da kaže zašto je nije prijavio i šta je bila svrha te kompanije.

Vesna Radojević tvrdi da su novinari KRIK-a još pre nekoliko meseci otkrili da je Petrović tajno osnovao kompaniju i u Luksemburgu, "koji je ofšor čvorište u središtu Evrope, ali koju su zakoni EU naterali da otvori podatke o krajnjim vlasnicima", te su tako saznali da je sa tom kompanijom Vučićev kum u Srbiji tajno ulazio u poslove sa solarnom energijom "pa kupio avio-kompaniju od kontroverznog biznismena Stanka Subotića Caneta".

REAKCIJE U SVETU

Može biti da će "Pandorini papiri", koji dokazuju globalnu korupciju i pranje para i umešanost mnogih političara u prljave poslove, završiti kao medijska senzacija. Preciznije sondiranje gigantskog sadržaja tek predstoji. Velika Britanija, Australija i Češka su u svakom slučaju već najavile pokretanje istražnih postupaka.

Evropska komisija je do sada reagovala uzdržano. Kaže se da nije u poziciji da komentariše pojedinačne slučajeve. Pored Babiša i Blera, u "Pandorinim papirima" se pominju još neka imena koja su bila ili su sada u tesnoj vezi sa Evropskom unijom.

Ministar finansija nemačke pokrajine Hesen Mihael Bodenberg je ponudio "centralnu, profesionalnu proveru" procurelih dokumenata koju bi zatim stavili na raspolaganje državnim upravama zemalja čiji su građani obuhvaćeni istragom. Naravno, ukoliko im ICIJ bude dostavio "Pandorine papire".

OPROBANA TAKTIKA

Što se tiče Srbije, od afere ilegalnog rušenja u Savamali (u koju je bio umešan tada gradonačelnik Beograda Siniša Mali), preko raznoraznih afera oko falsifikovanih diploma i doktorata (u čijem je središtu opet bio sadašnji ministar Mali), afera "Helikopter", "Krušik", "Beograd na vodi", "tetka iz Kanade", "smrt na naplatnoj rampi", "Telekom", "brat Ane Brnabić"", "Belivuk" itd., pa do Jovanjice, najveće plantaže marihuane u Evropi, mediji zemlju dele na dve stvarnosti. Delovi društva podeljenog na konzumente režimski obrađenih informacija i informacija kritičkih medija sve su udaljeniji jedan od drugog.

Sve dosadašnje afere nisu bile okrnjile izborne rezultate SNS-a i Vučića, mada su u njih bili upleteni neki od njegovih najbližih saradnika. Javni tužilac se kod svake od njih pravio mrtav (osim u slučaju "Jovanjica", sa rezultatom da je Koluvija pušten da se brani sa slobode), baš kao voditeljka Pinkovog jutarnjeg dnevnika po pitanju pominjanja imena ministra Malog u "Pandorinim papirima". Sve dosadašnje afere su uspešno nadvikane povicima "Đilas lopov" i "domaći izdajnici i strani i tajkunski plaćenici", pa se taktika koja je do sada donosila pobedu neće menjati ni u slučaju "Pandorinih papira" i Siniše Malog. ¶

ANDREJ IVANJI

Špijunsko-politička posla u Srbiji

Afera "Havana sindrom" u Srbiji je dobila svoju propagandnu dimenziju. Ovaj misteriozni sindrom koji pogađa američke diplomate i obaveštajce u mnogim zemljama sveta, od 2016. godine do danas, aktuelizovan je vešću da je jedan agent CIA evakuisan iz Srbije zbog toga što je imao simptome karakteristične za "Havanu": migrenu, mučninu, vrtoglavicu i poremećaj pamćenja

Špijuni, tajni agenti ili doušnici – bilo strani, bilo oni za unutrašnju upotrebu – deo su političkog folklora ne vekovima, nego milenijumima, o tome je valjda sve rečeno u bezbrojnim *non-fiction* i *fiction* knjigama koje tretiraju temu špijunaže. Među *non-fiction* delima dominiraju ona koja imaju za cilj tiraž i profit, i barataju neproverenim ili lažnim informacijama, te podržavaju razne teorije zavere. Postoje dakako i ozbiljne knjige, uglavnom istorijske, zasnovane na dokumentima tajnih službi, koje se u demokratskim zemljama otvaraju za javnost posle određenog vremenskog perioda, a koje otkrivaju da špijunski posao predstavlja uglavnom ozbiljnu, čak intelektualnu delatnost.

Pored legendarnih tajnih agenata kakav je, recimo, Rihard Zorge, špijunažom su se bavili i čuveni pisci kao što su Grejem Grin i Somerset Mom (MI6), ili marksista Herbert Markuze, koji je radio za OSS, prethodnicu CIA. Ovom temom se bave i mediji, češće oni neozbiljni, koji kane uvećati gledanost, prodani tiraž ili broj klikova na odgovarajuće linkove. Tema je zgodna za manipulaciju svake vrste, jer se radi o zamagljenoj zoni koju je lako izmaštati, a izmaštano teško argumentima osporiti. O špijunima koje smo voleli ili ih se plašili snimljeno je bezbroj filmova, među kojima se ističu oni o Džejmsu Bondu, liku kojeg je tvorac, književnik Jan Fleming, zasnovao na Dušku Popovu, dvostrukom agentu i naše gore listu, koji je bio ljubitelj brzih automobila i zgodnih žena.

STRANI I DOMAĆI

Sa procvatom tehnologije i eksplozijom informacija do kojih se može relativno jednostavno doći naprednim internetskim alatkama, pred tajne službe je, vele stručnjaci, postavljen novi izazov. Lakše je sada doći do informacija nego ih obraditi i dati smisao beskrajnom moru činjenica. Osim toga, u svakoj iole demokratskoj zemlji postoje organizacije i istraživački centri koji su kontrolori političkih i društvenih procesa, i čiji je posao da, zarad transparentnosti vlasti, dolaze do informacija koje bi vlast najradije sakrila, a koje oni javno prezentuju, zbog čega se često nalaze na udaru moćnika. Ipak, i dalje je ljudski kontakt važan, i dalje u svim zemljama sveta postoje oni koji su zaduženi da na terenu dođu do "skrivenih informacija" i proslede ih u nekakav analitički centar, u kojem treba da se obrade i eventualno utiču na unutrašnju ili spoljnu politiku neke zemlje. "Države i carstva dolaze i prolaze, ali špijunaža ostaje", rekao je jedared naš nedavno preminuli kolega Miloš Vasić. Terenska špijunaža je posebno važna u zatvorenim, nedemokratskim zemljama, pogotovo onima koje su potencijalna krizna žarišta. Iako na to nisu imune ni najrazvijenije zemlje sveta, poput Sjedinjenih Američkih Država (frtutma oko učešća ruske tajne službe na izborima za predsednika SAD), postoji pravilo: što je zemlja autoritarnija i što ima tanju demokratsku tradiciju, to je opsednutost špijunskim poslovima veća.

Što se tiče Rusa, upozoravaju stručnjaci, oni u putinovskoj eri pokušavaju da razgranaju špijunsku delatnost i tako zaštite svoje interese. Ali im to nekako ne ide baš glatko. Brojne su afere u kojima su njihovi agenti razotkriveni, takoreći uhvaćeni na delu. Stručnjaci kažu da cilj ruskih agentura na ovim prostorima nije prikupljanje informacija, već "podzemni" uticaj na političke i društvene procese, a da zapadne službe nisu prinuđene da na to troše preteranu energiju i novac, s obzirom da imaju druge, zvanične i formalne mehanizme uticaja.

Što se tiče domaćih "sreskih špijuna", oni su "popularni" tamo gde se tajne službe, kakav je slučaj u Srbiji, na različite načine zloupotrebljavaju. Vlada prava opsesija ljudima koji navodno rade za "duboku državu". Već je odavno postalo zamorno slušati političke aktere u opoziciji kako se međusobno, što javno, što u kuloarima, optužuju da rade za Službu. Valjda nema niti jednog aktera političkog i javnog života koji u nekom trenutku nije optužen da je DB-ovac, što u prevodu znači da je saradnik jedne od naših nekontrolisanih tajnih službi. Ova fascinacija naravno nije novijeg datuma, ona se urezala u kulturu ovih prostora, a nije ni da je bez neke. Naslednice ozbiljnih organizacija iz perioda procvata socijalističkog samoupravljanja, tajne službe su iz ratnih devedesetih izašle beskrajno bogate i moćne, i ne kane moć prepustiti nekome drugome.

VLAST NA UDARU STRANIH AGENATA

Na celom Balkanu, mediji i "obični ljudi" su još i više opčinjeni stranim tajnim agentima. One se doživljavaju kao opasna, misteriozna bića koja blisko sarađuju sa domaćim izdajnicima i pokušavaju poštopoto naneti štetu državnim interesima i aktuelnim vlastima. U Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i Crnoj Gori "omiljeni" su špijuni koji rade za srpske ili ruske tajne službe, dok Srbijom, kako se tvrdi, uglavnom špartaju pre svega zapadni agenti, koji podrivaju "sveukupni napredak" naše zemlje i žele da osakate predsednika. Naprednjačka vlast sve više podržava tu retoriku, koju prate naslovi u režimskim novinama tipa: "Srbija na udaru: čak 150 špijuna i 97 stranih službi vršlja po našoj

zemlji". Koliko je špijunski sindrom ukorenjen u našem društvu, svedoči i iskustvo potpisnika ovih redova dok je boravio u jednom selu u centralnoj Srbiji. Neki meštani su ga upozorili da pazi šta priča pred jednom bakicom, koja je navodno francuski špijun (provela je u Francuskoj skoro ceo radni vek).

Elem, čini se da su naprednjačka vlast i njeni mediji uspeli da potpuno ožive famu o neprijateljskim stranim agentima koji nam rade o glavi, a sa kojom smo onoliko deverali devedesetih. Cilj je isti kao u peri-

PRVI POLICAJAC REPUBLIKE SRBIJE: Ministar A. Vulin
Foto: Darko Vojinović / AP Photo

odu Miloševića – optužbama da su strani špijuni i domaći izdajnici difamiraju se politički oponenti, nevladine organizacije i nezavisni mediji, a reklamira "državotvorna vlast". Tom retorikom se poslednjih godina služi i sam predsednik Vučić. Setimo se da je, između ostalog, izjavio da su antivladine demonstracije u gradovima Srbije u julu prošle godine organizovali strani agenti. Režimski mediji su špijunske mračne sile optužili da stoje i iza opozicionih demonstracija "1 od 5 miliona". Kao krivci za građanski bunt označeni su britanski i američki agenti, a kao dokaz za tu tvrdnju u režimskim medijima su objavljene fotografije na kojima se među demonstrantima vide Dejvid Gerenbek, šef političkog odeljenja Ambasade SAD u Beogradu, i Denis Ibišbegović, službenik tog odeljenja.

NEVLADINE ORGANIZACIJE KAO ŠPIJUNI

Aleksandar Vulin, Vučićeva osoba za pogane izjave, nedavno je, a povodom povlačenja iz procedure Zakona o unutrašnjim poslovima, izjavio da je protiv ovog akta ustao "razni NVO šljam" i "razne špijunske organizacije", koje su htele da ga iskoriste kako bi organizovali "masovne demonstracije" i "sukobe sa policijom i državom". "Zakon je odličan i nemam ni najmanju dilemu da sam na pravoj strani kada vidim ove NVO špijune i Violu fon Kramon kako su veseli u borbi protiv toga da Srbija bude bezbedna", rekao je ministar Vulin.

Iako su se naprednjački državni funkcioneri po dolasku na vlast, za razliku od režimskih medija, koliko-toliko uzdržavali od mantre o špijunima i izdajnicima, podsetimo da je ona postala sastavni deo političkog života ima već tome dugo. Nevladine organizacije su, recimo, 2018. godine reagovale na izjavu tadašnjeg šefa Vladine kancelarije za Kosovo i Metohiju Marka Đurića, koji je govorio o antisrpskom "organizovanom i sistematskom planu agenturnih mreža stranih država". Iste te godine oglasio se i Marko Parezanović, predstavnik BIA, koji je na jednoj tribini proglasio delove opozicije, medija, nevladinih organizacija i sindikata "najvećom bezbednosnom pretnjom" i optužio ih za "subverzivno delovanje". Ono što je, pre samo tri godine, ipak delovalo kao incident, u međuvremenu je postala uobičajena retorika.

Nevladine organizacije koje deluju u Srbiji i koje se finansiraju iz međunarodnih fondova, kao špijune ne doživljavaju samo predstavnici vlasti, već i oni iz tzv. nacionalne opozicije. Tako su Dveri još početkom 2016. godine tražile da se, po ugledu na Rusiju, uspostavi registar stranih agenata, koji bi bio dostupan javnosti, sa podacima koliko novca kojoj nevladinoj organizaciji pristiže i kako se taj novac i zašto koristi. I novinarka Ljiljana Smajlović se za to godinama zalaže, koristeći kao glavni argument da su zapravo Amerikanci prvi koji su ovakav registar još odavno izradili. Zaobilazi se činjenica da se u SAD ove organizacije ne smatraju neprijateljima društva, već da imaju zakonsko pravo da lobiraju za interese određene države kod najviših organa vlasti najmoćnije zemlje na svetu. Ovakav registar u Srbiji bi se pretvorio u spisak za odstrel špijuna. Zaboravlja se i činjenica da su donacije sa Zapada, za razliku od onih koje pristižu sa Istoka, transparentne i da su uglavnom usmerene na poboljšanje institucionalnih kapaciteta Srbije, razvojne projekte i kontrolu vlasti. S obzirom na to da je država Srbija najveći korisnik fondova sa Zapada, po toj logici bi samoj sebi bila najveći strani agent.

KRATAK PREGLED ŠPIJUNSKIH AFERA

Takoreći vekovna praksa tajnih službi, upozoravaju stručnjaci, glasi: otkrivanje stranih špijuna i rešavanje tog problema najčešće se sprovodi diskretno, međusobnim neformalnim kontaktima zainteresovanih država. Ukoliko je javnost uključena, onda to po pravilu predstavlja stvar političke (zlo)upotrebe. Nekoliko špijunskih afera je dospevalo u režimske medije, uz ciku i vrisku, za vakta naprednjaka. Iako su prilozi prilično konfuzni, poruka je jasna: zli stranci žele da napakoste pravednoj Vučićevoj vlasti. Ako su akteri afera Rusi, onda se aktivira levo krilo onih koji čine vlast, uz tvrdnju da Putin želi zaustaviti put Srbije ka EU. Desno krilo stidljivo ćuti, jer nije popularno građanima poslati poruku da Rusija baš i ne miriše Vučića, a »

PREDSEDNIKOV ČOVEK OD POVERENJA: Bratislav Gašić
Foto: Darko Vojinović / AP Photo

aktivira se kada su u pitanju zapadni špijuni, koji – kao što učimo decenijama – žele da podriju vlast, srpstvo i pravoslavlje.

U novembru 2019. godine, objavljen je snimak kojim se dokazuje da je zamenik ruskog vojnog atašea, a zapravo špijun Georgij Kleban, plaćao izvesnog srpskog zvaničnika ili oficira u Zemunu. Posle toga je Kleban, koji je par godina aktivno učestvovao u javnom i vojnom životu zemlje, ispraćen iz Srbije, a da nikada nismo saznali šta je zapravo bio cilj njegovih aktivnosti. Neki su tvrdili da ovom aferom vlast pokušava da u drugi plan baci aferu "Krušik", koja je tada bila i te kako aktuelna, a da u ovom slučaju nema zapravo ništa naročito čudno jer je i "posao svih obaveštajaca da vrbuju svoje saradnike". Vučić je, podsetimo, rekao da iza plasiranja afere "Krušik" stoji jedna zemlja "koja predstavlja obaveštajnu kanalizaciju zbog toga što obavlja poslove za interese nekih većih zapadnih zemalja".

Ruski špijuni, u saradnji sa srpskim tajnim službama i ultranacionalističkim krugovima, bili su navodno umešani u pokušaj državnog udara u Crnoj Gori i planiranje likvidacije predsednika Crne Gore Mila Đukanovića 2016. godine. U pitanju su Eduard Šišmakov i Vladimir Popov, koji su takođe utekli sa ovih prostora, a sud u Podgorici ih je osudio, zajedno sa saradnicima, među kojima su i neki tada opozicioni lideri, na višegodišnju robiju. Posle promene vlasti u Crnoj Gori, podgorički Apelacioni sud je poništio presude i vratio ih Višem sudu na ponovno suđenje. Verovatno nikada nećemo tačno saznati šta se sve zapravo ovde i zašto izdešavalo: u "zaveru" su bili uključeni ljudi bliski Srpskoj naprednoj stranci, a istovremeno je u tom periodu cvetala politička ljubav između Aleksandra Vučića i Mila Đukanovića.

Velikom špijunskom aferom proglašen je slučaj bivšeg američkog marinca Danijela Dejvida Korbeta, koji je u Beogradu u februaru 2018. godine uhapšen zbog toga što je kod njega pronađen pištolj CZ-99 sa izbrisanim brojem. Režimski mediji su pisali da je trebalo da likvidira "nekoga važnog". Među naslovima tih dana izdvajamo ovaj: "Marinac koji je spremao haos u Srbiji u vezi sa Klintonovima!" Neki su tvrdili da je taj "neko važan" možda upravo Vučić, koji je, uzgred budi rečeno, podržao Hilari Klinton na izborima za predsednika SAD 2016. godine.

U stanu u Borči je 2015. godine pronađeno raspadnuto telo nemačkog državljanina Tomasa Lederstatera, koji je kod sebe, pored ostalog, imao policijsku značku Nemačke i dokumenta sa opisima poznatih svetskih terorističkih akcija. Režimski mediji su ga odmah proglasili špijunom koji je imao nečasne namere, nesumnjivo nešto protiv srpske vlasti, ali se kasnije ispostavilo da nije u pitanju nikakav špijun već "poremećena ličnost" i "pripadnik sekte", koji je ranije hapšen u Nemačkoj.

U septembru 2016. godine agenti Bezbednosno-informativne agencije (BIA) uhapsili su Čedu Čolovića, srpskog i hrvatskog državljanina, koji je proglašen saradnikom hrvatske Sigurnosno-obaveštajne agencije (SOA). Zvaničnici iz Zagreba su to opovrgavali. Organizovano je ekspeditivno suđenje, i on je pred Višim sudom u Beogradu, na zatvorenom suđenju, navodno priznao da je bio hrvatski špijun. Osuđen je na tri godine zatvora. Stručnjaci su tada upozorili da su ovaj slučaj, a pogotovo medijska kampanja koja ga je pratila, višestruko neuobičajeni i nelogični i da je, po svemu sudeći, u pitanju nekakva politička zavrzlama, koja je – u najmanju ruku – imala za cilj da pokaže kako srpske tajne službe odlično rade svoj posao i štite državu i građane od "zle Hrvatske".

I afera "Havana sindrom" u Srbiji je dobila svoju propagandnu dimenziju. Ovaj misteriozni sindrom koji pogađa američke diplomate i obaveštajce u mnogim zemljama sveta, od 2016. godine do danas, aktuelizovan je vešću da je jedan agent CIA evakuisan iz Srbije zbog toga što je imao simptome karakteristične za "Havanu": migrenu, mučninu, vrtoglavicu i poremećaj pamćenja. Neki režimski mediji su tvrdili da vest nije tačna, i da je plasirana u funkciji medijskog rata koji SAD vode protiv Rusije, a u koji pokušavaju da uvuku i našu državu koja, međutim, sa Vučićem na čelu nema vremena da se upetljava u te svinjarije jer je zauzeta silovitim ekonomskim usponom. ¶

NEDIM SEJDINOVIĆ

TEOFIL PANČIĆ

Filharmonija i disharmonija

U poređenju s prethodnikom i naslednikom, Ivan Tasovac je zaista bio Andre Malro. Samo, ima tu jedna kvaka 22: a zašto bismo ga poredili baš s takvima, to jest, kako se uopšte našao u takvom okruženju?

Umetnost i politika ne žive u odvojenim svetovima nego dele ovaj jedini, zajednički, ali upliv politike u život umetnika nešto je drugo: mnogi su zbog toga skupo platili, najčešće ne po svom izboru. Šta se, međutim, dešava kada umetnik poželi da se aktivno bavi politikom, preuzevši na sebe moći i insignije vlasti? Ni tu, naravno, nema jedinstvenog odgovora: zavisi od toga ko, gde, kako i s kim?

Vanserijski pijanista i veoma uspešan direktor Beogradske filharmonije Ivan Tasovac imao je sve što se obično smatra odlikom umetnika koji privlači pažnju i poštovanje: talenat, harizmu, specifičnu pojavnost koja je činila da ga znaju i oni koji ne razlikuju čembalo od harfe. Uz to, Tasovac je imao i snažnu potrebu da svojim opaskama i "intervencijama" bude neka vrsta zajedljivog društvenog hroničara. To ga je učinilo toliko popularnim u jednom periodu, u ono danas davno i (ne) zaboravljeno vreme kada je deo "građanske javnosti" hteo da po svaku cenu nađe neku alternativu Tadiću i Demokratskoj stranci, a da to, ako je moguće, ne budu bivši radikali (zanimljiv je to fenomen, vratićemo mu se još).

Izgleda da ipak nije bilo moguće. Pa su ovi zapušili nos i izmislili "bele listiće". A Tasovac je i dalje šarmirao progresivnu javnost i svojom menadžersko-marketinškom veštinom (a naravno i kvalitetom muzike) punio dvorane na nastupima Filharmonije. Bila je to (zasluženo) udobna pozicija na kojoj je bio takoreći nedodirljiv, i mogao je na njoj da ostane nezavisno od svih spoljnih okolnosti: ko bi se usudio i ko bi uopšte poželeo da bile gde "pomera" čoveka koji je postao sinonim za posao koji je obavljao i za instituciju koju je vodio?

Ali, vratimo se još malo u ono prethodno vreme. To koliko je Tasovac bio po meri i ukusu građanske javnosti, može se videti i iz toga da ga je kolegijum "Vremena" izabrao za ličnost godine 2011. Zanimljiva je to godina: poslednja u kojoj je, celoj, vlast u rukama političkih baštinika Petooktobarske republike, tada već svakome krivih za sve zajedno i za svaku stvar pojedinačno. Koji mesec kasnije, ona će nestati kroz jedne malo čudne predsedničke izbore. Samo mrvičak dana pred izbore, usred jednog Utiska nedelje, jedna će od vedeta "belih listića" i mene i javnost, a možda i samu sebe, ubeđivati kako su to izbori bez pravog izbora, te kako bi bilo sasvim drugačije da je na Tadićevom mestu neki vitez bez mane i straha, a na moje pitanje da ko bi bio taj svetao lik, dobio sam odgovor da bi to, eto, mogao biti Ivan Tasovac.

Zatreptao sam od zaprepašćenja kao tri sojke na tri jugovine. Ne zbog Tasovca. Nego zbog toga što sam shvatio da je moguće doživeti lepu starost kao ugledna persona našeg javnog života, a da ne saznaš ama baš ništa o zemlji u kojoj živiš i o mentalitetu, ukusima i nazorima većine njenih ljudi.

U takvom je, dakle, statusu Ivan Tasovac dočekao *postdemokratske promene* u zemlji. Za neko vreme, za njega se nije ništa promenilo. A onda je, valjda za sve neočekivano, Tasovac postao ministar kulture i informisanja u jednoj od Vučićevih vlada, nevažno je kojoj jer su sve vlade u Srbiji od sredine 2012. – Vučićeve vlade. I ubrzo se sve promenilo.

Mada nije dočekan "na nož" ni u tzv. antirežimskoj javnosti (naročito s obzirom na to da je prethodni ministar postavio izuzetno niske standarde i očekivanja), tokom svog ne tako dugog ministrovanja Tasovac je uspeo da se konfrontira sa mnogim umetničkim, ali i novinarskim udruženjima, interesima, potrebama. Mada njegovo ministrovanje, bar u "užem" resoru kulture, uopšte nije bilo tako rđavo kakvo je moglo i čak "moralo" da bude, s obzirom na širi politički kontekst u kojem je delovao. Štaviše, u poređenju s prethodnikom i naslednikom, Tasovac je zaista bio Andre Malro. Samo, ima tu jedna kvaka 22: a zašto bismo ga poredili baš s takvima, to jest, kako se Tasovac uopšte našao u takvom okruženju? Neće biti da ga je neko puškom naterao.

Kako god, ministrovanje je (bez pravog razjašnjenja) okončano, Tasovac se ubrzo vratio u Filharmoniju i sve bi ušlo manje-više u staru kolotečinu da se pijanista nije "povampirio" na tzv. društvenim mrežama, gde se očitovao kao gorljivi, a drveni advokat vladajuće stranke, Aleksandra Vučića i svega što u tom paketu ide. Umesto inteligentnog, hirovitog cinika koji je "iznad situacije" (na šta tako padaju naše poetese apstraktnog nadpartijskog građanizma), dobili smo napornog partijskog vojnika, suštinski na poslovima i radnim zadacima Aleksandra Martinovića za sofistifikovaniju publiku. Osim što takve publike (bar za njega) više nije bilo. Čini mi se da je nemoguće da to nije shvatao. Kontekst u kojem se svojim izborom našao – bizarno: više nakon ministrovanja nego tokom njega! – kao tzv. javnu personu ga je prosto izjeo.

Vrlo je u pravu Biljana Srbljanović što se pita šta nije u redu s nama kad je bilo moguće da neki anonimni bednici seire nad vešću o Tasovčevoj smrti. Uz dva amandmana: niko značajan više nije pošteđen kanibalizacije vlastitog odlaska - nije to bio, recimo, ni Đorđe Balašević; drugo, a važnije za ovu priču: oni koje je Tasovac politički prigrlio na dnevnoj bazi dele Srbiju na "svetlu", njihovu, i mračnu, onu svih drugih. I čine to sa pozicije gotovo apsolutne, i velikim delom protivustavno (i u osnovi siledžijski, džukački, kulovski) uzurpirane društvene svemoći. To proizvodi strašne, patološke promene i frakture u društvu. Takvo društvo više nema obzira ni prema životu, ni prema smrti. ¶

Usraćemo ti se u život

Kako su ga isleđivala dvojica radnika BIA, sagovornik "Vremena" navodi, između ostalog i sledeće: "Kaže stariji: 'Vidiš kako je bandoglav, neće da prizna.' Onda mi drugi naređuje: 'Klekni dole, i nemoj slučajno stražnjicu da nasloniš na noge, jer ćeš dobiti batine, i ruke stavi ispred. Držaćemo te tako do sutra, dok ne priznaš. Podigao si me u nedelju, mrcino, sad moram ovde da blejim umesto da radim nešto drugo.' Ovaj nastavlja: 'Dobićeš batine, odvaliću te, baciću te kroz prozor, niko neće ni znati da smo ovde bili.' Onda sledi šamar sa leve strane, udarac pesnicom u desnu stranu lica, pa u bradu. Klečim, pokrivam lice rukama da zaštitim glavu, a njih dvojica me udaraju i po glavi i po telu. Ne znam koliko sam udaraca dobio, trajalo je to minut i po do dva, udarali su i rukama i nogama"

Fotografije: Marija Janković

Konstantin Katić (39) kaže da nikad imao problema sa zakonom. A ipak – nastavlja dalje – prošao je četvorosatnu psihičku i fizičku torturu dvojice islednika Bezbednosno-informativne agencije zbog sumnje da je on uputio tvit protiv Aleksandra Vučića lažno se predstavljajući na ovoj društvenoj mreži. O čitavom ovom slučaju poslednju reč bi moralo imati pravosuđe i to što pre. Jasno je i zbog čega.

"U nedelju 26. septembra stigao sam oko 14 sati na posao, a u 15 i 10 zazvonio mi je mobilni, čovek se predstavio da je iz BIA i rekao da za pola sata dolaze po mene", kaže Katić. "Potom poziv u 15.32, kažu da dolaze za 10 minuta. Rekao sam odmah posle prvog poziva šefovima i kolegama da iz BIA dolaze po mene i da ne znam šta je u pitanju. Nije mi bilo svejedno, znam da oni ne dolaze bez nekog velikog razloga. Kolege su mislile da me neko zeza. Imali smo mi razne interne šale, ali nikad sličnu. Za svaki slučaj, zovem druga advokata, kažem mu da se BIA interesuje za mene i da će doći. Izlazim na rampu sa dispečerom i šefom smene, stiže sivi auto sa trojicom u njemu, dvojica su tu oko 50 godina, jedan 45-50. Nisu mi pokazali legitimaciju, valjda jesu šefu smene, a na njegovo pitanje kad me vraćaju, pošto je gužva na poslu velika, odgovorili su: 'Za sat vremena'. Ja sam potpuno zbunjen, ne znam zašto me BIA vodi negde."

"VREME": Gde su Vas odveli?

U njihove prostorije na aerodromu. Onaj terminal gde su međunarodni odlasci, na prvom spratu. Ima neki hodnik, pa metalna vrata, potom drugi dugački hodnik, pa se penjemo na sprat i tu su vrata sa nalepnicom BIA. Jedan ostaje u hodniku, ova dvojica ulaze, uvode me, sedam u kožnu fotelju. Taj mlađi se smešta na dvosed sa strane, a stariji, krupniji, počinje uvodna ispitivanja, lični podaci, pitanja o poslu, bračnom stanju, deci. I onda kaže: "Znaš li zašto smo te zvali?" Odgovorim da nemam pojma. Potom me pita znam li šta se u poslednje vreme dešava po televizijama, uvrede predsednika, šta je rekao Marko Vidojković. Odgovaram da sam to čuo od kolega na poslu, neko je na mobilnom pustio taj snimak pa smo gledali. Pitao me koje društvene mreže koristim, imam li Tviter. Rekao sam da imam, a da koristim Fejsbuk i ponekad Instagram. Kažem i da je moj nalog Konstantin K. i da piše i Narodna stranka. Retko sam na Tviteru, u jednom trenutku sam čak bio i zaboravio šifru, ne pamtim kad sam tvitovao ili retvitovao. Dao sam im i šifre naloga na Fejsbuku, Tviteru, Instagramu, da se uvere. Onda mi on pokaže neki nalog na kome piše o Vučiću, pokazuje i odštampan članak sa sajta Informera i traži da priznam da sam to ja napisao.

Kako je "Vremenu" potvrđeno iz Posebnog tužilaštva za visoko tehnološki kriminal, Slađana Garašanin je u martu, aprilu i junu ove godine podnela krivične prijave protiv nepoznatog lica zbog kleveta vezanih za njen privatni život i vređanje državnih funkcionera. Neki korisnici Tvitera izneli su tvrdnje da je reč o Konstantinu Katiću. Zbog svega navedenog, redakcija "Vremena" snažno podvlači da uvek i beskompromisno osuđuje svaki oblik nasilja prema ženama.

"Znaš li ti da mi pratimo sve i da držimo pod kontrolom sve firme, znamo da si ti", kaže ovaj. Nudi mi dve opcije. Prva je da priznam da stojim iza tog tvita i da neću imati nikakve probleme: "Rukujemo se i rastajemo", kaže, "a možemo da ti onda sredimo i stalan posao i eventualno ako imaš neki sudski postupak i to sredimo, a i pomognemo ako imaš finansijskih problema". Odgovorim da mi ne treba ništa, a on nastavlja: "Ako odbiješ, usraćemo ti se u život. Nećeš proći bezbednosnu proveru za posao na aerodromu (one su na svakih pet meseci), reći ćemo da si nepodoban otac i onda ćemo da ti napravimo problem da ne možeš da viđaš dete. Na svaku nedelju-dve možemo da te zaustavimo na ulici, bilo gde i privedemo, da radimo šta hoćemo."

Pitao me i ako nisam ja to, da nije tvitovao moj otac. Kad sam rekao da otac zna samo da upali kompjuter i nareže muziku na disk, pa je možda zato "opasan haker", taj mlađi je ustao s dvoseda, prišao mi s leđa i udario me pesnicom u teme, sve sam zvezde video. Kad sam se malo pribrao, zatražio sam da pozovem advokata, rekao mi je: "Ne možeš, neka se nose advokati." Telefon su mi prethodno uzeli i isključili, kasnije sam video da me advokat Nikola Lakić tokom ta četiri sata saslušanja zvao desetak puta.

Šta se dešava potom?

Pitaju me jesam li član neke stranke. Kažem da jesam – Narodne, a oni: "Je li to Đilasova stranka?". Odgovaram da nije nego Jeremićeva, a jedan od njih će: "Au, pa gde kod njega, on je izdajnik. Samo probajte nešto, najebaćemo se majke i tvom šefu i svima vama. Svima ćemo vam se usrati u život."

Pita me da li znam Vidojkovića, kažem da sam ga upoznao u februaru 2019. godine na protestu "1 od 5 miliona" u Pančevu – tad sam ga video prvi i jedini put u životu. Na pitanje: "Zašto si bio u Pančevu?" odgovorim da protestujem zbog prebijanja Borka Stefanovića u Kruševcu, a onda taj mlađi ide do ormara iz koga vadi neku šipku, obilazi oko mene i uz pretnje: "Priznaj da si ti", vrti šupkom oko moje glave, zamahuje oko nje par puta, pa udara u naslon fotelje.

Potom mi nabija glavu u naslon fotelje i viče: "Priznaj, konjino, ti si taj". Kažem da nisam, ovaj još jače pritišće i shvatam da je bolje da ćutim, da ih ne razljućujem još više, manje ću batina dobiti, jer shvatam da batine slede.

Kaže stariji: "Vidiš kako je bandoglav, neće da prizna." Onda mi drugi naređuje: "Klekni dole, i nemoj slučajno stražnjicu da nasloniš na noge, jer ćeš dobiti batine, i ruke stavi ispred. Držaćemo te tako do sutra, dok ne priznaš. Podigao si me u nedelju, mrcino, sad moram ovde da blejim umesto da radim nešto drugo."

Pomislim u sebi: "I ja bih voleo da sam na poslu umesto da me ovde maltretirate", iako mi je posao težak, utovar i istovar prtljaga u avione. Ovaj nastavlja: "Dobićeš batine, odvaliću te, baciću te kroz prozor, niko neće ni znati da smo ovde bili."

"Nakon što sam mu rekao da su me tukli, idemo u Urgentni centar. Tamo su, kad su videli povrede, pitali ko me tukao, odgovorio sam: 'Agenti BIA'"

Onda sledi šamar sa leve strane, udarac pesnicom u desnu stranu lica, pa u bradu. Klečim, pokrivam lice rukama da zaštitim glavu, a njih dvojica me udaraju i po glavi i po telu. Ne znam koliko sam udaraca dobio, trajalo je to minut i po do dva, udarali su i rukama i nogama.

Oni su prestali, klečim i dalje, nastaje tišina, i onda pitanje jesam li bio u još nekoj stranci. Kažem da jesam u SNS, ali da sam je napustio jer su od mene tražili da im donesem više sigurnih glasova na Voždovcu, pa da ću dobiti posao. Rekao sam da ne mogu da sakupim više i napustio ih.

I dalje klečite?

Da. Udaranje prestaje, vraćaju se ponovo na ton kakav je bio na početku saslušanja, uz savete tipa: "Šta će ti politika, batali to, pazi na dete, radi posao, nek se politikom bave drugi, šta ti to treba..."

A onda opet pretnje: "Nisi ti prvi koga smo ovako naterali da prizna. Bila su do sada trojica, dvojica su priznala odmah posle batina, treći je bio bandoglav kao ti, ali smo njega slomili na drugi način i priznao je. Nikad više nećeš videti dete." Kažem im: "Pa dobro, ubijte me." Odgovor je: "Nisi nas razumeo."

Onda opet pitanja o protestima, uz pitanje: "Zašto si vređao našeg predsednika?" i poruku: "Ako vam se ne sviđa ova država, napustite je, selite se. Mi volimo Srbiju, a ti idi iz nje." Zamalo da mu kažem: "Da možeš da mi središ da odem u inostranstvo, bio bih ti zahvalan."

Dok sam klečao, taj mlađi, što me najviše tukao, slikao me i snimao mobilnim telefonom, izlazio, verovatno s nekim pričao i slao snimke. Na smenu su izlazili i jedan i drugi, a i taj me snimao. Čuo sam u jednom trenutku kako je nekom rekao: "Neće govedo da prizna".

Tražili su opet priznanje da sam ja autor tvita. Rekao sam: "Priznaću, ali samo u prisustvu advokata". Odgovorili su da to ne dolazi u obzir.

Kad su videli da nema ništa od priznanja, rekli su mi da sednem u fotelju. A pre nego što sam seo, taj mlađi me pitao hoću li da popijem vodu. Rekao sam da ne treba, ne pije mi se sad, mogu samo da je ispovraćam. Taj mlađi je seo u onaj dvosed, zavalio se u njega i rekao: "Imamo vremena, još pola sata i rastajemo se". Kažem im: "Šta više hoćete, dao sam vam sve šifre na društvenim mrežama, sve ste pretražili, nemam veze sa tim".

Posle nekog vremena, nakon telefonskog razgovora koji je jedan obavio napolju, kažu mi da ustanem, vode prema vratima, uz reči "razilazimo se".

Kuda idete?

U hodniku, taj koji me je isleđivao, potapše me po ramenu i kaže: "Bato, možda ti nisi loš momak, ali si bandoglav. Ajde ti ipak priznaj." Ovaj što me tukao, odmahuje rukom i govori: "Ma pusti ga, ima fetiš da ga neko bije!"

Kažu mi da o ovom nikom ne pričam i pitaju da li me boli nešto. Samo sam odmahnuo rukom da što pre odem. Vraćam se na posao peške, tih par stotina metara, u međuvremenu uključujem telefon i vidim silne pozive advokata Lakića i njegovog kolege. On je video da sam dostupan, odmah me je pozvao, rekao sam mu: "Molim te, dođi po mene, nije mi dobro, mnogo sam uplašen i teško mi je." On kaže da uzmem taksi i da dođem, odgovaram da ne mogu, nek on dođe. »

■ “Zamislite sebe, da su vam takve pretnje upućivali ljudi iz tajne policije, u stilu da mogu da vam rade šta god hoće, kad se u dva noću vraćate sa posla iz Surčina na Medaković, šta sve može da vam se desi i ko sve može da sačeka u mraku, uradi šta hoće. Mislim da sam ovako bezbedniji iako ne sasvim bezbedan. Moji advokati su, kad su predali krivičnu prijavu protiv BIA, zatražili od tužilaštva da mi da zaštitu”

Dolazim do posla, sve kolege vide na meni promenu, kažu mi kasnije da sam izgledao izbezumljeno. Ulazim kod dispečera, on pita: “Šta su ti radili? Jesu te tukli?” Kažem mu: “Sve ti je jasno...” On zove direktora, ispriča mu i puštaju me s posla, da idem kući.

U međuvremenu stiže Lakić, usput mi priča kako je, kad mi je telefon postao nedostupan, prvo išao u beogradsku policiju, tamo mu rekli da nemaju informacije da me neko pozvao na informativni razgovor, proverili su i po stanicama, nema me u evidenciji. On zove BIA, tamo ga prvo “otkače” tako što kažu da u ponedeljak podnese pisani zahtev, on odlazi pred sedište BIA na Banjici, tamo se prvo oni na kapiji “prave ludi”, nešto proveravaju telefonom i kažu kako nemaju informacije o meni. On im kaže da je advokat i da će se opet vratiti, pa će na drugi način razgovarati; posle 20 minuta mu prenesu poruku da me BIA nije lišila slobode i da sam ja na slobodi. Ispostavilo se da sam pušten par minuta nakon što su mu to rekli.

Advokat Vas vozi u bolnicu?

Nakon što sam mu rekao da su me tukli, idemo u Urgentni centar. Tamo su, kad su videli povrede, pitali ko me tukao, odgovorio sam: “Agenti BIA”. Lekarka me pregledala, konstatovala povrede i hematome, a kad je pitala znam li ko su ti, da li ih poznajem, rekao sam da ne znam, prvi put u životu sam ih video. Posle dva dana, kad sam došao na posao, kolege su, da bi me razvedrile, počele da zbijaju šale, u stilu “gde si BIA, CIA”, a i oni sa kojima ne radim zastaju i pitaju: “Jesi ti taj?” i “Da li je moguće da se ovo dešava?”

Kako ste se odlučili da sa ovim izađete u javnost, ipak je to teška odluka za običnog čoveka?

Nije bilo lako, ali sam prelomio. Zamislite sebe, da su vam takve pretnje upućivali ljudi iz tajne policije, u stilu da mogu da vam rade šta god hoće, kad se u dva noću vraćate sa posla iz Surčina na Medaković, šta sve može da vam se desi i ko sve može da sačeka u mraku, uradi šta hoće. Mislim da sam ovako bezbedniji iako ne sasvim bezbedan. Moji advokati su, kad su predali krivičnu prijavu protiv BIA, zatražili od tužilaštva da mi da zaštitu.

Vratimo se na taj tvit. List “Informer” je objavio da su dobili mejl navodne autorke, izvesne Slađane Garašanin, za koju tvrde da je aktivista Narodne stranke, a u kome tvrdi da je “nepoznato lice zloupotrebilo njeno ime i prezime i fotografiju i da već duže vreme iznosi uvredljive sadržaje na račun Vučića, kao i da je Odeljenju za visokotehnološki kriminal u martu podnela prijavu protiv NN lica i da je postupak u fazi istrage, a da SBPOK preduzima sve aktivnosti u cilju pronalaženja počinioca”. Onda dramski pisac Biljana Srbljanović objavi da Vi uopšte nemate nalog na Tviteru, da objavljujete pod ukradenim identitetom, citiram “imenom i fotografijom konkretne žene, koju i inače progoni, ponižava i maltretira i to ne iz političkih razloga i koja ga je policiji više puta prijavljivala zbog toga”.

Svoj tviter nalog imam, to su videli i ovi iz BIA. Poznajem Slađanu Garašanin, bila mi je šef u kompaniji u kojoj sam ranije radio. Moj jedini kontakt sa njom bio je poslovni i to sam rekao i radnicima BIA kada su me oteli i mučili. Nikada nisam njoj pretio, nikada je nisam maltretirao, nikada nisam uputio ni ružnu reč njoj, niti sam je prijavljivao kao što nije ni ona mene, a da je meni poznato. Nikada me policija nije privodila, tužilaštvo ili sud ispitivali i zaista ne znam šta Biljana Srbljanović govori.

Ako je prijava podneta u martu, a sada je oktobar, pa valjda bi me neko iz policije pozvao makar na informativni razgovor i kako bih pre pet meseci prošao bezbednosnu proveru da radim na aerodromu da se protiv mene vodi neki postupak. ¶

DAVOR LUKAČ

DRAGAN ILIĆ

Vremeplov 5. oktobra

Foto: D. Gagović

Oni koji su uz televiziju nekad, ili uz društvene mreže danas, očekivali bolji svet, možda mogu imati utisak da su proćerdali 21 godinu, jer se u televizoru kao u retrovizoru objekti, kao i bolja budućnost, čine bliže nego što zaista jesu

Ovogodišnji tekst o nedelji u kojoj je 5. oktobar možda je najumesnije pisati u vidu misaonog eksperimenta. Prošla je 21 godina od dana kada smo, bar nakratko, poverovali da su promene moguće. I dalje verujem da je svrgavanje Miloševića bilo neophodno, odnosno mogu s ponosom reći da sam bio na pravoj strani barikade. Ono što smo spoznali tokom narednih decenija jeste opasnost da u naslednicima Miloševića ne prepoznamo virus političkog populizma. Tačnije, mnogi su bili spremni da žmure pred greškama onih koji su smenili Miloševića. Tu lekciju, o naslednicima, od Đinđića, preko Tadića do Vučića, danas još uvek učimo. Zamislimo, dakle, da smo nekim čudom pre 21 godinu mogli da pratimo TV program iz budućnosti, iz oktobra 2021. Zamislite samo razmere razočaranja i ponor razbijene nade i iluzija. Razočaranje u "naše", ali i međunarodnu zajednicu, tačnije EU, koja nam je tada obećavala brzi kolosek na putu pridruženja i punopravnog članstva.

Sigurno je da smo se nadali normalizaciji stanja na Kosovu i Metohiji, uprkos pobuni Albanaca na jugu zemlje sa kojom se suočio DOS. Zamislite gledaoca koji u vestima vidi duge cevi kosovskih specijalaca na Brnjaku i Jarinju. Srbi su goloruki na barikadama, scenu nadleću naši vojni avioni, a pojačana gotovost Vojske Srbije proglašena je u garnizonima na jugu zemlje. Na Pinku i Happy televiziji već se razmatraju ratne opcije, izbijaju povremeni incidenti u kojima Srbi dobijaju batine, dok vlast iz Beograda poziva na uzdržavanje i nenasedanje na provokacije. Opis stanja je danima isti – mirno i napeto. Da stvar bude još gora, u emisije "Posle ručka" na Happy televiziji se, recimo, uključuje Albanac i počinje razgovor koji podseća na prepucavanje iz devedesetih. Da li se bojite naše žandarmerije i da li ćete ponovo da ratujete, to su pitanja voditeljke? Fali samo da zove noću Split i psuje mater Torcidi! Ni reči o prethodno potpisanim sporazumima. Onda, preko noći, u Briselu se postiže istorijski dogovor, rat koji je sprečen belim nalepnicama. Da ne bi ratovali, šest meseci će biti prelepljene oznake državnosti i na srpskim i na kosovskim tablicama. Odjednom, Jarinje i Brnjak, kao i rat sa Albancima, niko ne pominje, važno je samo da se nalepnica pravilno zalepi, ima uputstvo i za nepismene.

Nakon 5. oktobra, u jednom sefu koji se vodio na DB pronađene su ogromne količine heroina. Miloševićeva duboka država je imala crne fondove. Gledalac iz prošlosti bi 21 godinu kasnije video da je vlast prešla na vutru. Predsednik je branio pritvorenika Koluviju, relativizujući tone marihuane koje su kod njega pronađene. Tim povodom se obratio čak iz Dubaija. Poslanik vladajuće stranke, predsednik Odbora za pravosuđe Vladimir Đukanović aka Đuka je advokat osumnjičenog. Osim toga, on ga intervjuiše na gajbi, zbog nanogice koju klijent nosi. Brani ga i na TV Pinku, uprkos izjavama ministra Vulina da će hapsiti i za jedan džoint. Optuženi Koluvija je predstavljen kao bogobojažljiv čovek, koji radi sa blagoslovom crkve, sve organik, a kojeg neke sile teraju da lažno optuži Predsednikovog brata.

U isto vreme, na TV Prvoj direktor policije Rebić demantuje sve te navode. Očigledno, ovo je obračun unutar SNS-a u kojem smo mi pasivni gledaoci. Mogu samo da zamislim nesrećne petooktobarce iz 2000. koji prate narko-čarke unutar vlasti u dalekoj budućnosti. Jedina promena je u tome što je Komercijalna banka prodata, pa tamo tajna policija verovatno više ne može da ima štek.

Na kraju, pogrebni kovčeg za petooktobarske nade mogao bi biti ovonedeljna afera sa Pandora papirima. Hiljade dokumenata pokazuju da se u poreskim rajevima i dalje kriju i peru pare. Setite se samo nade da će Dinkić pronaći naše pare na Kipru. Danas račune u poreskim rajevima osim Mila Đukanovića imaju i naši državljani. Za sada se zna za ministra Sinišu Malog i Nikolu Petrovića, Predsednikovog kuma. Zanimljivo je kako se na RTS-u nisu objavljivala imena naših "pandoraca", dok baš nije pukla bruka. Državna televizija i dalje ne želi da se zamera vlastima, pa kad svi drugi objave imena, tek onda će i javni servis. Svakom "ofšorcu" će dati bar 48 sati da smisli neko objašnjenje, tetku iz Paname, letovanje u Bugarskoj ili neku sličnu lepu i poučnu priču.

Naš nesrećni gledalac iz 5. oktobra 2000. ovde bi verovatno ugasio televizor, ubijen u pojam. Zato je još od antičkih vremena smrtnicima uskraćena moć vidovitosti, čime su zaštićeni od velikih životnih razočaranja.

Svađe unutar opozicije oko izlaska na izbore i rasprave o slobodi medija među novinarima, koje u Srbiji izgledaju isto već 21 godinu, preskočio bih iz mentalnohigijenskih razloga. Bolno su identične. Ruku na srce, možda bi ipak najveće razočaranje bila potpuno neizvesna i sve dalja perspektiva punopravnog članstva Srbije u EU. Ovih dana održava se samit EU i zemalja Zapadnog Balkana u Sloveniji. Danas se među članicama ne prihvata čak ni fiktivni datum ulaska Srbije 2030. godine. Srpski rečeno, ispalili su nas.

Onom imaginarnom gledaocu iz prošlosti, kao i svakom današnjem, samo treba ponavljati da život nema reprizu kao domaće serije na televiziji. Oni koji su uz televiziju nekad, ili uz društvene mreže danas, očekivali bolji svet, možda mogu imati utisak da su proćerdali 21 godinu, jer se u televizoru kao u retrovizoru objekti, kao i bolja budućnost, čine bliže nego što zaista jesu. ¶

Lutanja i stranputice srpskog obrazovanja

“Danas imamo duplo više akreditovanih programa u visokom obrazovanju nego 2012. kada ih je već bilo previše, a s druge strane, smanjio se broj dece koja se rađaju. Svaka beba ima unapred dva mesta *rezervisana* za upis na fakultet. A kada imate u vidu broj onih koji izlaze iz srednjeg obrazovanja a mogu da studiraju, otprilike svako od njih imaće na raspolaganju oko 3,5 mesta. Ta visokoobrazovna hipertrofija rezultat je, naravno, profitnog interesa visokoškolskih ustanova, a ne potrebe društva”

Dok žurim na razgovor, profesor Ivan Ivić mi šalje citat: “Za uništenje bilo koje nacije ne trebaju atomske bombe i dalekometne rakete, potrebno je samo smanjenje kvaliteta obrazovanja i dozvola prepisivanja i varanja na ispitima. Pacijenti umiru od ruku takvih doktora. Zgrade se ruše od ruku takvih inženjera (...) Krah obrazovanja je krah jedne nacije”, a potom i prvu stranu knjige “Nacija u riziku” (1983), dokument pripremljen svojevremeno za Vladu SAD, kada su videli da njihovo obrazovanje ne daje dobre rezultate.

Nekoliko puta će u toku intervjua kazati da je naše društvo upravo to – nacija u riziku.

Ako bi nekome ovo moglo da zazvuči kao prazna reč, moglo bi da se kaže da je profesor Ivan Ivić (1935) jedan od onih sagovornika koji živi ono šta radi. Dugo je bio profesor razvojne psihologije na Filozofskom fakultetu u Beogradu, obrazovao je generacije i generacije psihologa, objavio je više od 100 naučnih radova i više knjiga. Bavi se posvećeno obrazovanjem, jedan je od najcenjenijih stručnjaka u ovom polju u našem regionu. Uz to, dobitnik je nekoliko važnih nagrada. Takođe, bio je član Uneskove međunarodne grupe stručnjaka za evaluaciju obrazovanja.

Pre nekoliko nedelja, u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti održan je naučno-stručni skup pod nazivom “Obrazovanje: stanje, perspektive i uloga u razvoju Srbije”. Pre samog skupa, a za potrebe istog, profesori Ivan Ivić, Ana Pešikan i Aleksandar Kostić objavili su publikaciju “Ključni podaci o obrazovanju u Srbiji”, u kojem je na jednom mestu skupljeno sve što se moglo saznati o ovdašnjem obrazovanju, uz ukrštanje i analizu podataka do kojih nije bilo lako doći.

Kako objašnjava Ivan Ivić, prvi problem je bio upravo to što nema jedinstvenih podataka, oni su raspršeni, neki se uopšte ne prikupljaju planski, drugi se opet veoma svesno zanemaruju. Recimo – i pored predloga da se napravi elektronski registar svih univerzitetskih nastavnika u kojem bi stajalo gde su matično zaposleni i gde mogu da rade jednotrećinski, to se nije ostvarilo. Zašto? Jer bi se onda, kako naglašava Ivić, videlo ono što su oni i ustanovili – da neki nastavnici rade, recimo, na devet mesta.

“Do pre desetak godina sam i verovao da obrazovanje postaje resurs, da možemo da ga spasemo. A pre svega sam smatrao da imamo dovoljno kvalifikovanog nastavnog kadra, koji bi dodatnim obrazovanjem mogao da se obuči da vodi modernu nastavu, i da smo u stanju da postignemo znatno veće rezultate. Nakon poslednjih godina upropašćivanja, nemam više tu iluziju”, kaže sagovornik “Vremena” dok uključujem diktafon.

Ipak, kao sledeći korak, nakon publikacije i izlaganja na pomenutom skupu, u pripremi je dokument sa glavnim zaključcima i preporukama za državu – šta se može učiniti. Na pitanje da li misli da će ih vlast čuti, profesor Ivić odgovara: “Naše je da radimo, a nikoga ionako ne možete ni na šta naterati”.

Vreme: Kada govorimo o nivoima obrazovanja, od predškolskog do visokog, koji su glavni problemi? Da počnemo od predškolskog...

IVAN IVIĆ: Ja sam se dugo borio da predškolsko obrazovanje pređe iz sektora socijalne politike i starih boraca u integralni deo sistema obrazovanja jer je kvalitetno obrazovanje i vaspitanje u ranim uzrastima veoma značajna osnova za dalje; ovo je pogotovo važno za decu iz takozvanih rizičnih grupa – seosku decu,

Fotografije: Marija Janković

Politički sistem je takav da traži striktnu pokornost. Vučić je tu, čini mi se, i radikalniji od Miloševića, što se vidi i po tome kakvi su nam mediji. Način napredovanja u društvu glasi – biti poslušan i učlaniti se u partiju. Opšta atmosfera ubija svaku kritičnost. A ona bi trebalo svakako da se razvija i u školama

decu iz porodica sa niskim obrazovnim statusom, siromašnih, decu sa hendikepom, nacionalne manjine. Dobra mera jeste da je predškolski pripremni program obavezan po zakonu. Postoji skoro univerzalni obuhvat, oko 98 odsto, ali situacija je nepovoljna baš tamo gde postoji najveća potreba – upravo su osetljive grupe najmanje zastupljene u predškolskom obrazovanju. Problem je i to što se u nekim sredinama, recimo u požarevačkom kraju, deca voze 20 km do vrtića ili škole i dođu iscrpljena. Treba reći da su 2018. usvojene Osnove predškolskog programa, ali da je to obavljeno bez stručne javne diskusije i one su krajnje konfuzne i problematične.

Vi ste izneli podatak da sedam do devet odsto dece ne završi osnovnu školu, dok u nekim dokumentima stoji mnogo vedrija procena da čak 98-99 odsto đaka privede kraju osmogodišnje obrazovanje.

Taj podatak od 98 ili 99 odsto se dobija tako što se uzme broj učenika koji su u septembru krenuli u osmi razred i gleda se na kraju školske godine koliko je njih taj razred završilo. Međutim, ponovo, nemamo nigde podatak – koliko ih je iz jedne generacije završilo osnovnu školu. Pošto su podaci o natalitetu tačni, mi smo računali koliko dece rođene jedne godine kroz 15 godina završi osnovnu školu i došli smo do osipanja od sedam do devet odsto.

To je takozvani kohortni sistem.

Drugi problem vezan za osnovno, ali i za sve ostale nivoe obrazovanja, jeste problem kvaliteta. Jedan od pokazatelja je i mala matura ili tzv. završni ispit koji svi učenici polažu na isti način. Rezultat je, najkraće rečeno, loš. Od 20 mogućih poena, prosek je oko 11. Taj test nije najbolja provera, ali ipak predstavlja dobru spoljnu proveru, kontrolu nastavničkih ocena koje više nisu nikakav pokazatelj. Poslednjih godina, oko 45 odsto naših učenika su odlikaši, skoro da nema ponavljača, a 13 do 14 odsto su vukovci. A onda imamo onako zabrinjavajuće rezultate na PISA testovima i visok nivo funkcionalne nepismenosti.

Često se vode u javnosti i rasprave o (ne)znanju srpskog jezika i urušavanju pismenosti. Ko snosi odgovornost za to?

»

Da, skoro sve važne institucije za srpski jezik su se oglasile i rekle da je rezultat pomenutog testa iz srpskog jezika izuzetno loš. I šta je učinjeno? Svi su na ovaj problem gledali strogo esnafski pa su rešenje pronalazili u povećanom broju sopstvenih časova. Logično se postavlja pitanje – a šta se radi na već postojećim časovima? Postoje dve greške – prva je što se pismenost danas ne svodi samo na znanje srpskog jezika, umećenje čitanja i pisanja, već ima prošireno značenje koje uključuje i razumevanje tekstova koji nisu linearni, grafikona, tabela, razuđenih tekstova, i tu su naši učenici na PISA testovima veoma slabi. A ne treba zaboraviti i medijsku pismenost – kako koristiti internet a ne izgubiti se u prašumi informacija, kako gledati televiziju a prepoznati marketing i zloupotrebu... Tvrdim, ako bismo povećali nastavu srpskog za jedan dodatni čas, rezultati bi bili isti. Jer problem je u kvalitetu – nastava je predavačka, bubaju se pravila gramatike, protrči se kroz književna dela kojih ima previše ili se čitaju skraćena izdanja.

A kako bi trebalo da izgleda čas, a da bude prijemčiv, da inspiriše?

Deset godina sam držao treninge iz aktivnog učenja koji su obuhvatili bar 60.000 nastavnika, ne samo u Srbiji, već i u nekim zemljama regiona i Gruziji. Nastavnica iz Bara je posle našeg seminara radila obradu pesme *U poznu jesen* Vojislava Ivića. "Čuj, kako jauče vetar kroz puste poljane naše..." Prvo im je pustila tu pesmu, čitao je neki dramski umetnik, onda im je kazala da je pročitaju u sebi, pa da zatvore oči i opišu slike koje vide – *guste slojeve magle, crna i pusta polja*. Zatim da ih nacrtaju, bile su to tamnozelene nijanse. Išla je dalje, u dve grupe su komponovali pesmu, a zatim su matematički predstavljali strukturu. Mislite li da je neko posle toga zaboravio tu pesmu i osećaj koji im je probudila? To je nastava koja nam je potrebna, a ona se može organizovati i sa postojećim fondom časova.

Neminovno dolazimo do uloge nastavnika i koliko je ona važna. Vi ste dugo godina predavali razvojnu psihologiju na Filozofskom fakultetu u Beogradu. Čime ste se vodili?

U početku sam mnogo hteo, pa nije sve bilo kako treba, ali sam se usavršavao. Predavao sam predmete Razvojna psihologija jedan i Razvojnu dva. I pre Bolonje, moji časovi su imali puno praktičnih vežbi; obezbedio sam izvornu literaturu na srpskom, rekao sam studentima: "Ne treba vi da čitate nekog Ivana Ivića o Pijažeu, već izvorne tekstove Pijažea i Vigotskog jer to je studiranje", a birao sam dobru literaturu. Uvek sam imao plan za semestar i studenti su unapred sve dobijali, znali su koju ćemo temu kad raditi. Zatim, davao sam mali ulazni kolokvijum, jer su imali zadatak da pročitaju određene stranice za grupu lekcija kako bih uvideo gde su problemi i delio sam im male pisane dokumente gde su se nalazili ključni pojmovi neke teorije. Zatim bi sledila moja predavanja koja nisu uvodila ništa novo, već sam objašnjavao teže pojmove za koje sam na uvodnom testu video da ih nisu shvatili. Na kraju prvog i drugog semestra imali su dva važna izlazna kolokvijuma, koji opet nisu od njih tražili reproduktivno znanje, već i da isto primenjuju. I sve koji su učili i položili sa osam ili više pozivao sam da pijemo sok i da dalje diskutujemo.

Čini mi se da ste nalazili dobru meru između autoriteta i slobode.

Bio sam zadovoljan time što je važilo da sam strog i pravičan. Između ostalog, predavao sam i praktikum, mentalno testiranje dece. Moja logika je bila – ne mogu ja danas da im progledam kroz prste, a sutra će pogrešnim testiranjem da proglase dete za mentalno zaostalo i da mu upropaste sudbinu. Ali sam uvek stajao na raspolaganju studentima. Davao sam najviše što sam mogao, ali sam toliko i tražio.

Koji profesore vi pamtite kao lične svetionike?

Pokušaj integrisanja albanskih škola

"VREME": Bili ste nekoliko meseci i ministar prosvete u saveznoj vladi Milana Panića. Kako je izgledalo to ministrovanje?

Ivan Ivić: Trajalo je kratko i imali smo veoma mala ovlašćenja. Kada mi je ponudio da budem ministar, Panić je već imao dosta podataka o meni, pročitao je šta sam radio, i kaže: "Imam samo jedno pitanje – kako vi stojite sa komunističkom ideologijom?" Uvek sam bio levičar i pomislim "ko li me ovo izdade", a onda mu odgovorim: "A šta se vas to tiče? Ja ću profesionalno da uradim ono što bude moj posao". On poskoči: "Ja ću da uvedem to – da te u ovoj zemlji niko više ne pita ni za nacionalno ni za etničko, ali ovo sam morao da vas pitam. Šesta flota mi stoji ovde. Gospodine, ako hoćete, smatrajte da ste ministar". Moj zahtev je bio da dobijem podršku za uključivanje albanskih škola na Kosovu u sistem srpskih škola, pazite, 20.000 nastavnika i 300.000 i nešto hiljada učenika sa Kosovu su nastavu organizovali ilegalno, po privatnim kućama... Sastajali smo se, pregovarali, moj je predlog bio da prihvatimo sve što traže, ali da se integrišu u naš obrazovni sistem. Bili smo blizu dogovora, ali u Beogradu je albanska strana saopštila da sve poništavaju. Tadašnji direktor Televizije Priština mi je rekao: "Zamalo da uspeš, ali su došli ekstremisti i zabranili to što ste se dogovorili".

I na tome se završilo?

Milošević me je 25. januara (1993), baš u danu kada je pobedio Panića, zvao i kazao da imam i njegovu punu podršku da nastavim sa pregovorima. Dan kasnije, malim vladinim avionom odlazimo na sastanak sa Albancima u Ženevu, da se nađemo sa kopredsednicima Ženevske konferencije Sajrusom Vensom i lordom Dejvidom Ovenom. Kada me lord Oven pitao šta je problem, odgovorio sam da cela Jugoslavija ima jednog nobelovca i da Albanci hoće i njega da izbace iz programa. Ponudili smo im da vratimo sve nastavnike, da ih platimo unatrag za dve godine po platama kakve imaju nastavnici u Srbiji. Mi se dogovaramo sve to, međunarodni pregovarači se slažu, ali nama izglasaju nepoverenje u vladi i početkom marta siđosmo i dođoše neki koji su prekinuli pregovore. Na tome se završilo.

Vaš sagovornik je tada bio i Fehmi Agani.

Agani je bio profesor filozofije, intelektualac, krajnje razuman čovek. Mi smo tada, u onoj atmosferi, sat i po razgovarali na Studiju B kako da rešimo pitanje obrazovanja. Za vreme bombardovanja, Agani je, presvučen u žensku odeću, ušao u voz za Makedoniju. Naša policija ih je zaustavila, naredila mladim muškarcima da izađu, Agani je skinuo žensku odeću i kazao da puste mlade ljude i uzmu njega. Ubili su ga.

Dualno obrazovanje može biti jedan mali segment reforme obrazovanja, koji je namenjen deci kojima, kako se to kaže, "škola na ide", ali ne može i ne sme da bude put u budućnost Srbije, kako stoji u nekom dokumentu Ministarstva prosvete

Pamtim najpre profesora akademika Borislava Stevanovića. Svojedobno je dobio stipendiju sprskog ambasadora u Londonu i doktorirao je kod Čarlsa Spirmana, tada najznačajnijeg živog psihologa u svetu. Sećam se, nekoliko nas dobrih studenata odemo do profesora Stevanovića, a on iza knjiga krije rakiju od gospođe Darinke, svoje žene, i mi pijemo i pričamo. Bora Stevanović je bio pravi univerzitetski profesor, nije detaljisao, ali je znao da izlaže; njegova predavanja nisu bila obimna, ali je taj otvoreni duh koji je proneo bio mnogo važniji. Ja dolazim iz srednje škole kao odličan đak, vaspitavan u duhu SKOJ-a, i pitaju nas na početku zašto smo došli na studije psihologije. Odgovaram: "Bila je revolucija, sada je potreban duhovni preobražaj naroda i psihologija je sredstvo za to". Ondašnja škola je bila ozbiljna ali je, kao i sovjetska, mnogo tražila, ne dajući pravo za samostalnost i inicijativu. Pod tim sam uticajem bio. Ali odem kod profesora Stevanovića i od druge godine studija do dana današnjeg primenjivao sam nešto što nam je tada rekao profesor Stevanović – sa čim god da se suočite, šta god da vam kažu, uvek na to treba gledati kao problem za rešavanje (*problem-solving*). I sve u životu posmatram kao problem za rešavanje, a ne primam zdravo za gotovo.

Gde vidite mesto kritike danas u društvu?

Kritike danas? Politički sistem je takav da traži striktnu pokornost. Vučić je tu, čini mi se, i radikalniji od Miloševića, što se vidi i po tome kakvi su nam mediji. Način napredovanja u društvu glasi – biti poslušan i učlaniti se u partiju. Opšta atmosfera ubija svaku kritičnost. A ona bi trebalo svakako da se razvija i u školama.

Taman da se vratimo na temu ovdašnjeg obrazovanja. Koja je uloga gimnazija, koje bi trebalo da budu rasadnik budućih intelektualaca, i kako vam deluje prošlogodišnja ideja koju je izneo ministar Šarčević o 13 tipova gimnazija?

Prvo, malo ima gimnazija, a one treba da budu glavni način ulaska u visoko obrazovanje.

A šta je Šarčević hteo sa specijalizovanim gimnazijama? Kaže, reforma je namenjena deci koja imaju posebne sposobnosti za geografiju i istoriju. Posebna sposobnost za 13 vrsta predmeta ne postoji.

Problem je i što su za mnoge osnovce gimnazije neprivlačne jer je teže završiti gimnaziju nego neku lakšu četvorogodišnju školu, a po trenutnom sistemu, deca unose uspeh iz bilo koje škole i polažu potom prijemni ispit, ali ako imate prethodno odličan uspeh, znatno su im veće šanse da se upišu u strukovnu školu ili na fakultet. Pritom, nakaradne promene u gimnaziji i takođe pogrešna koncepcija državne mature, na čijem se uvođenju neuspešno radi od 2011. i čemu se jedva nazire kraj, sprovode se na dva krajnje paralelna i nezavisna koloseka.

Državna matura treba da bude test opšte obrazovanosti, a s druge strane, imamo plan o 13 tipova gimnazija, gde je tu logika? Hoće li praviti 13 tipova opštih matura? Po mom mišljenju, bilo bi mnogo bolje da ta matura bude jedan mali projekat, da nastavnik bude mentor, a da se gimnazijalci nauče samostalnom radu. Više puta sam išao u Valjevsku gimnaziju dok je direktor bio Voja Andrić. Oni su imali prevodilačku sekciju, dramsku sekciju, istraživačke sekcije poput Petnice, objavljivali su radove u istraživačkim sveskama. To je prava gimnazija – manji broj opšte-obrazovnih predmeta i dobro osmišljene vanškolske aktivnosti.

A šta imamo danas?

Imamo devet predmeta u drugom razredu gimnazije i preopterećene učenike. Neki profesori kažu da je glavni zadatak današnjeg gimnazijalca da što pre izbriše ono što je čuo danas, kako bi napravo prostor za memorisanje za sutrašnji dan i za novih devet časova. A mladi su i inače pretrpani kratkoročnim pamćenjem i nema se vremena za njegovo prevođenje u dugoročno, gde se novo znanje povezuje sa prethodnim.

Kada govorite o prevođenju u dugoročno pamćenje, onda, u stvari, govorimo o mišljenju a ne zapamćivanju?

Tačno tako. A u nastavi to može da se stvori i da se ubije. Kada vi održite predavanje, čak odlično, govornički bez greške, niko nakon toga nema ništa da pita jer je sve zaokruženo. Ali kada vi počnete izlaganje pitanjem, onda je drugačije. Recimo, ako je tema socijalizacija, vi »

"Kako smo rušili Šuvarevu reformu"

Kada su počeli da primenjuju Šuvarevu reformu, na jednom skupu u Vojvodini, koja je imala svoj sistem odvojen od Srbije i uz Hrvatsku su ranije krenuli, rekao sam da će to da bude katastrofa. Prva greška je bila što se u tim zajedničkim osnovama radilo o produžetku osnovne škole, a druga je što je usmereni deo bio suviše specifičan.

Zbog tog istupa, kao i zbog odbrane filozofa, hteli su da me izbace sa Fakulteta. Više nisam bio pozivan na skupove. Ali onda sam ušao u prosvetni savet jer je za predsednika postavljen moj prijatelj sa radne akcije, profesor ruskog Miodrag Sibinović, koji je insistirao da radimo zajedno. Mi smo hteli da srušimo sistem usmerenog obrazovanja i ta je optužba, naravno osnovana, stigla do vrha države. O tome su pisale i novine. Kako je Sibinović tada bio i prorektor, da bih njega zaštitio, napišem redakciji pismo u kojem kažem da je novinar tačno preneo sve što treba, kao i da je moja odgovornost. Nismo odustajali. Uskoro sazovu sastanak svih prosvetnih saveta iz svih republika u Zadru. Sa nama u vozu našao se i pedagog Nikola Potkonjak, koji je vodio to usmereno u dva mandata. Usput pričamo, on sluša šta govorimo. Kada smo došli u Zadar, otvori se diskusija, Potkonjak se prvi javi i napadne usmereno. A predsednik Prosvetnog saveta iz Crne Gore Starovlah reče: "Lijepo je govorio Nikola, nemam šta dodat, samo to da on i ja siđesmo na Brionima i napravismo taj sistem što ga je on sad sahranio".

Prevladalo je to protivljenje usmerenom obrazovanju u Srbiji, posle i drugde, i tako vratimo mi gimnazijsko obrazovanje i srednje stručne škole. Otkrijem na kraju i kako smo to uspeli. Za 35 godina Zavoda za udžbenike dobio sam Orden rada sa zlatnim vencem. Uručuje mi ga Vukoje Bulatović, potpredsednik Predsedništva RS. Kreće ka meni, kažem da se ja sa muškima ne ljubim, a on priđe bliže i šapne mi: "Ja sam podržao vaše poništavanje usmerenog obrazovanja". Onda sam shvatio da je volja za tim postojala u samom političkom vrhu i zato smo preživeli. I promena je preživela.

» govorite o slučaju prebijanja romskog dečaka i postavljate pitanja: kako je to moglo da se desi i ko utiče na to? Tako dolazite do odgovora, a zatim i do zaključka o tome kako se izgrađuje rasistički stav prema Romima, koji ga faktori podstiču, a koji razgrađuju.

Zadatak svakog obrazovnog procesa jeste da počne pitanjem, da se oslanja na život i povezuje sa njim, da bude i budi istraživački pogled na znanje.

Govorite neprestano o dinamičkom odnosu i promenama koje se zasnivaju na potrebama, na životu. A s druge strane, i po onome što stoji u vašoj publikaciji, ali i onome čemu često svedočimo, u obrazovanju se dešava upravo suprotno.

Mi smo pre nekoliko godina ustanovili da se u ovoj takozvanoj tranziciji promenio i privredni i društveni sistem, a da je u strukturi srednjih škola promena iznosila samo dva odsto. Naše četvorogodišnje stručne škole su ustrojene po privredi kakva je postojala u socijalizmu. Podaci iz Zavoda za zapošljavanje govore da je najveći broj upisanih u srednje škole u usmerenjima gde ima najveći broj nezaposlenih.

Jasno je da je postojala korupcija kod davanja akreditacija, kao i da je zbog predimenzioniranih kapaciteta kvalitet visokog obrazovanja krajnje problematičan

Neko će sada reći, ali zato vlast nudi rešenje u vidu dualnog obrazovanja. Da li je to zaista rešenje?

Dualno obrazovanje može biti jedan mali segment reforme obrazovanja, koji je namenjen deci kojima, kako se to kaže, "škola na ide", ali ne može i ne sme da bude put u budućnost Srbije, kako stoji u nekom dokumentu Ministarstva prosvete. Ono ima smisla u Nemačkoj, gde postoje jake firme sa dugoročnim planovima razvoja i tačno znaju šta im treba ili u Švajcarskoj, gde dualno obrazovanje pohađaju mladi iz porodica koje se bave proizvodnjom ili turizmom. Kod nas, dualno obrazovanje je, kako je neko rekao, stvaranje ropske snage za strane firme. Napraviti od toga glavni pravac razvoja jeste – rizik za naciju.

I konačno dolazimo do intelektualne elite, odnosno do visokog obrazovanja. Na skupu u SANU rekli ste da je tu situacija još i najgora. Zašto?

Za početak, recimo da danas imamo duplo više akreditovanih programa u visokom obrazovanju nego 2012. kada ih je već bilo previše, a s druge strane, smanjio se broj dece koja se rađaju. Svaka beba ima unapred dva mesta *rezervisana* na upis na fakultet. A kada imate u vidu broj onih koji izlaze iz srednjeg obrazovanja a mogu da studiraju, otprilike svako od njih imaće na raspolaganju oko 3,5 mesta. Ta visokoobrazovna hipertrofija rezultat je, naravno, profitnog interesa visokoškolskih ustanova, a ne potrebe društva. Zatim, po jednom akreditovanom programu u privatnom visokostrukovnom obrazovanju samo je 1,78 nastavnika angažovano u stalnom radnom odnosu. Ukupni broj nastavnika u visokom obrazovanju je, inače, veći od 10.000, a postoji 3000 akreditovanih programa. Kada ova dva podatka dovedete u vezu, jasno je da je sigurno postojala korupcija kod davanja akreditacija, kao i da je zbog tako predimenzioniranih kapaciteta kvalitet visokog obrazovanja krajnje problematičan.

Ja ću vam ispričati jednu anegdotu iz opštine Crna Trava, odakle sam. Još u vreme socijalizma, predložili su jednoga za predsednika opštine i kažu, stručnjak je, završio je fakultet, a još je bio i rođak potpredsednika Skupštine Srbije. Pomenuti je, inače, imao diplomu DIF-a. Ustane jedan nastavnik i kaže, na crnotravskom: "On jeste stručnjak, ali za preripuvanje (preskakanje) jarci". Taj koji je to izjavio bio je posle kažnjen i morao je 11 kilometara peške da ide do posla. Napravio sam 2010. godine analizu diplomiranih studenata. Od 42000 onih koji su završili neki oblik visokog obrazovanja – strukovnog ili akademskog, oko 12 odsto je bilo takozvanih menadžera. Drugim rečima, mi ovde danas imamo mnogo stručnjaka za "preripuvanje jarci". I sve ih je više. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Ko preživi, glasaće

Politička odluka da nema pooštravanja epidemijskih mera izgleda da je posledica straha da se ne naljute nevakcinisani, kako bi na predstojećim izborima glasali za Srpsku naprednu stranku. Strašna posledica te odluke je rekordna smrtnost od kovida koju Srbija beleži. Ispada da vlast zapravo dopušta da umru oni na čije glasove zapravo računa

ZVANIČNO, JEDINI SPAS: Vakcinisanje
Foto: Nikola Anđić /Tanjug

Osamnaest i po meseci od pojave novog korona virusa u Srbiji i deset meseci otkako na raspolaganju imamo vakcine protiv bolesti koju ovaj virus izaziva, epidemiološka situacija u našoj zemlji je – nikad gora. Uspelo nam je da premašimo sve rekorde u broju dnevno zaraženih, preminulih, hospitalizovanih, kao i onih na respiratorima. Takođe, još jedan rekord koji iz dana u dan obaramo jeste procenat pozitivnih u odnosu na broj testiranih. Više od trećine testiranih na novi korona virus tokom proteklih deset dana bilo je njime zaraženo. Zvaničan broj preminulih ide od 40 do 50, što je u proseku oko 300 ljudi nedeljno. Dakle, u Srbiji od samo jedne bolesti, u periodu od 16. septembra (kada je prešla 30 preminulih dnevno) do 5. oktobra (kada nastaje ovaj tekst), preminulo je 888 ljudi.

Na dan nastanka ovog teksta, posle mesec i po dana pauze, zasedao je krizni štab, na čijem je čelu predsednica Vlade Srbije Ana Brnabić. Novih protivepidemijskih mera neće biti, rekla je ona nakon sednice kriznog štaba. Premijerka je bila iznenađujuće iskrena, pa je priznala da se medicinski deo štaba ne slaže sa ovakvom odlukom. Njihov predlog bio je da se mere pooštre. Konkretno, predložili su desetodnevno skraćenje radnog vremena svih objekata do 17 sati popodne, ograničavanje javnih okupljanja na maksimalno pet osoba. Nakon toga, ako dođe do pada broja zaraženih i većeg obuhvata vakcinacijom, bile bi razmotrene kovid propusnice.

Međutim, premijerka Brnabić je na ovo odgovorila da je uloga medicinskog dela štaba da daje savete. Šta je uloga političkog dela nije objasnila, ali očigledno je da im je deo uloge taj da savete stručnog dela tima ne slušaju. Premijerka smatra da pooštravanje mera na deset dana nema nikakvog smisla, jer bi se ljudi za to vreme primirili, a onda bi se opet opustili, pa bismo opet imali skok zaraženih. Ovakva logika baš i ne stoji, jer bi za tih deset dana, bar deo nevakcinisanih prelomio u korist imunizacije, čime bi se koliko-toliko povećao broj vakcinisanih. A taj broj je, makar u premijerkinoj računici, sasvim solidan, iako nije tačan. Ana Brnabić barata brojem od 53 odsto građana Srbije koji su primili bar dve doze vakcine protiv korona virusa. Svaki put kad je pomenula taj broj u obraćanju medijima, premijerka je dodala bi "od punoletnih građana". Ova računica nema nikakvog smisla jer od početka procesa vakcinacije, donja starosna granica za sve raspoložive vakcine je 16 godina. Od nedavno, moguća je i vakcinacija dece starije od 12 godina. Pravi brojevi, raspoloživi na nekoliko globalnih sajtova koji prate kovid statistiku, kažu da je Srbija sa dve doze vakcine imunizovala oko 43 odsto stanovništva koje može da primi vakcinu. I tu se zaglavila, pa se po broju kompletno vakcinisanih na 100 stanovnika nalazi na samom dnu tabele evropskih zemalja. Da li smo poslednji ili pretposlednji zavisi od dana, a konkurencija nam je Moldavija.

Kad smo već kod statistike, dobar deo (vakcinisane) javnosti uveren je da vlast ne preduzima ništa jer je čeka predizborna godina, a ovih 60 odsto nevakcinisanih čini veliki deo biračkog tela. Znajući ovu vlast, teza nije daleko od pameti. Ono što je sasvim od odvojeno pameti jeste činjenica da izbori slede naredne godine. Jedan čovek je tako odlučio, pa sad zbog te odluke imamo proboj kolektivnog imuniteta, zaražavanje vakcinisanih i rekordnu smrtnost nevakcinisanih.

Da je politički deo štaba, a i vlast kao takva, u suštini digao ruke od ideje da makar i pokuša da kontroliše širenje novog korona virusa, potvrđuje i izjava predsednika Srbije Aleksandra Vučića, koji je u ponedeljak 5. oktobra izjavio da beležimo pad broja zaraženih – u poslednja dva dana. On je rekao da ima "dobru vest" jer je "preokrenut trend povećanja broja zaraženih" od korone.

"Konačno smo, čini mi se, ako smem da kažem a da nije preuranjeno, uspeli da preokrenemo trend povećanja broja zaraženih", rekao je Vučić, prilikom otvaranja tehnološkog NCR kampusa u Beogradu. Prema njegovim rečima, "drugi je dan, drugo jutro da imamo smanjenje broja, a niko to nije primetio zato što ljudi babe i žabe mešaju u našim medijima, nikako da shvate da mora da ide ponedeljak na ponedeljak, a ne na sredu i na utorak".

Pa da ne bismo mešali babe i žabe u medijima, hajde da razjasnimo zašto ne može da "ide ponedeljak na ponedeljak": u velikom delu Srbije laboratorije ne rade vikendom, a presek zaraženih se računa od 15 časova jednog do 15 časova narednog dana. Posle nedelje ide ponedeljak, bar je do sad tako uvek bilo, tako da broj zaraženih koji vidimo u ponedeljak dobrim delom obuhvata i nedelju, kada u nekim krajevima naše zemlje – nema testiranja. Svaki novinar u Srbiji koji od prati pandemiju, zna da je nedeljom i ponedeljkom broj zaraženih uvek u padu u odnosu na sedmicu koja im je prethodila. Ovo napominjemo da bismo razdvojili babe i žabe.

Dodajmo još i da je premijerka izlaganje završila konstatacijom da veruje u dijalog sa građanima i da će dijalogom podići broj imunizovanih. Naučna je nepoznanica sledeća: koliko doza dijaloga je potrebno da bi se stvorila antitela? ¶

JOVANA GLIGORIJEVIĆ

Ipak se kreće

Ustav je uvek odraz društvenopolitičkog stanja u državi i retko može da udovolji kabinetski idealnim koncepcijama. Sadašnji proces ustavnih promena odlikuje niz posebnosti, pa i ta što je on manje posledica rešenosti, a više iznudice ustavotvorca da unapredi nezavisnost pravosuđa

Piše:
Dragana Boljević

Počasni predsednik Društva sudija Srbije i sudija Apelacionog suda u Beogradu

O potrebi promene Ustava Srbije, čemu se težilo od oktobra 2000. godine, govorilo se praktično od njegovog proglašenja 8. novembra 2006. godine. Donet je u postupku koji su mnogi osporavali, za koji je Venecijanska komisija Saveta Evrope konstatovala kasnije da je mala grupa partijskih vođa i eksperata pregovarala u periodu od oko dve nedelje u cilju utvrđivanja kompromisnog teksta, prihvatljivog za sve političke stranke uključujući i Srpsku radikalnu stranku.

VAŽEĆI USTAV

Akt o promeni Ustava usvojen je 30. septembra i potvrđen na referendumu 28. i 29. oktobra 2006. godine. Nikakve javne rasprave nije bilo. Jedino je Društvo sudija Srbije uspelo da u međuvremenu, 20. oktobra 2006. godine, organizuje raspravu "U susret novom Ustavu – Pravosuđe dan posle". Zakon za sprovođenje promene Ustava donet je u Narodnoj skupštini tek 10. novembra 2006. godine, dva dana po referendumu; omogućavanjem reizbora on je suštinski promenio Ustav. Na pogubne posledice reizbora i drastičnog smanjenja sudske mreže (sa 138 opštinskih na 34 osnovna suda) Društvo sudija je uzalud upozoravalo tadašnje političke vlasti u Srbiji i Evropsku uniju. Opšte je poznat fijasko koji se odigravao od 2009. do 2012. godine.

Mišljenje o Ustavu Srbije Venecijanska komisija dala je, ne na zahtev srpskih vlasti, već Parlamentarne skupštine Saveta Evrope, retroaktivno, u martu 2007. godine i ukazala na nedostatke koji omogućava politizaciju pravosuđa. S tim u vezi, još od 2013. godine planirana je promena Ustava u delu koji se odnosi na pravosuđe.

PERIOD KOJI TREBA ZABORAVITI

Od sredine 2017. do decembra 2018. godine dešavala se epizoda u procesu promene Ustava koja će uskoro, po svemu sudeći, pasti u zaborav. Pravno neutemeljen konsultativni proces, koji je vodilo tadašnje Ministarstvo pravde, bio je zatrovan atmosferom nepoverenja između ministarstva i celokupne struke i dotad neviđenim omalovažavanjem pravosuđa.

Tokom 2018. godine, u januaru, aprilu, septembru i oktobru, Ministarstvo pravde objavljivalo je na svojoj veb-stranici, jednu za drugom, različite verzije ustavnih amandmana za pravosuđe. Malo znači to što je svaka bila unapređivana, kada se zna da prva nije sadržavala zabranu uticaja na sudije u vršenju sudijske funkcije, postojeću u svim ustavima Srbije, pa i u važećem, i to počev od Dušanovog zakonika iz 14. veka, kao i to da je i poslednja verzija znatno lošija od sadašnjeg Ustava.

Takve jedinstvene ocene domaće struke (najviših pravosudnih institucija: Vrhovnog kasacionog suda, Visokog saveta sudstva, Državnog veća tužilaca, apelacionih sudova u Beogradu i Kragujevcu, istaknutih profesora prava, domaćih i međunarodnih sudijskih i tužilačkih udruženja, udruženja posvećenih zaštiti ljudskih prava) i stručnih organa Saveta Evrope (oba konsultativna veća, i sudija i tužilaca) nije sprečila ni Venecijansku, a ni Evropsku komisiju da, svaka na svoj način, daju zeleno svetlo takvim promenama. Preporukom iz Izveštaja za 2020. godinu da, kada predlog za promenu Ustava bude usvojen, skupštinski odbor treba da započne svoj tehnički posao pisanja teksta ustavnih amandmana, uzimajući u obzir nacrt teksta Ministarstva pravde sa usvojenim preporukama Venecijanske komisije i konstatacijom da se ministar pravde obavezao da konsultuje Venecijansku komisiju o verzijama zakona koje su privedene kraju a u kojima će biti sadržane nove ustavne odredbe, Evropska komisija uputila je najvišu (ustavotvornu i zakonodavnu) vlast Srbije da ne mari za podelu vlasti i da je suštinski ni ne vrši, već da samo "prepiše" tekstove koje je sačinila izvršna vlast.

OVOGODIŠNJI PROCES PROMENE USTAVA

Kada je 7. juna 2021. godine odlučila da usvoji predlog Vlade od 3. decembra 2020. godine za promenu Ustava, Narodna skupština našla se pred postupkom koji nije uređen bilo kakvim propisom. Uprkos požurivanju Evropske komisije da se Ustav što pre promeni saglasno verziji od oktobra 2018. godine, skupštinski Odbor za ustavna pitanja i zakonodavstvo prihvatio je predlog Društva sudija i ostalih autentičnih udruženja i krajem juna formirao radnu grupu za izradu akta o promeni Ustava i predloga zakona za sprovođenje promene Ustava, koja je održala trinaest sednica, sastanke sa Venecijanskom komisijom i Odborom za ustavna pitanja i zakonodavstvo i 3. septembra dostavila Odboru nacrte akta o promeni Ustava i ustavnog zakona za sprovođenje prome-

Predložena rešenja, u odnosu na rešenja iz važećeg Ustava, unapređuju položaj pravosuđa. Njima se ukida početni trogodišnji mandat sudija, a izbor svih sudija i predsednika sudova "premešta se" iz Narodne skupštine u Visoki savet sudstva, u kome više neće biti izvršne i zakonodavne vlasti. Nezavisnost sudstva "pojačava" se preciznijim propisivanjem garancije nepremestivosti, proširenjem imuniteta sudija za izneto mišljenje i ponovnim propisivanjem razloga za razrešenje, kao i osiguranjem stalnosti funkcije

na Ustava. Odbor je, posle četiri javna slušanja, 21. septembra usvojio verzije ovih dokumenata i poslao ih Venecijanskoj komisiji. Venecijanska komisija je 28. i 29. septembra razgovarala sa svim važnim akterima i svoje mišljenje dostaviće sredinom oktobra, nakon čega će ga Odbor razmotriti, po potrebi korigovati predloge akta o promeni Ustava i zakona za sprovođenje promena Ustava i dostaviti ih Narodnoj skupštini na usvajanje.

U momentu kada je formirana pomenuta radna grupa, nije bilo garancija da će ijedno od unapređenja položaja pravosuđa, na koje se Srbija obavezala strateškim dokumentima, biti uneto u Ustav. Na to ukazuju sadržina oktobarske verzije amandmana od 2018. godine, saglašavanja Venecijanske i Evropske komisije s njome i požurivanje srpskih vlasti da po svaku cenu promene Ustav i da ne traže novu ekspertizu Venecijanske komisije (osim ako ne bude bitnijih izmena).

SADRŽINA PROMENA

Predložena rešenja, u odnosu na rešenja iz važećeg Ustava, unapređuju položaj pravosuđa. Njima se ukida početni trogodišnji mandat sudija, a izbor svih sudija i predsednika sudova "premešta se" iz Narodne skupštine u Visoki savet sudstva, u kome više neće biti izvršne i zakonodavne vlasti. Nezavisnost sudstva "pojačava" se preciznijim propisivanjem garancije nepremestivosti, proširenjem imuniteta sudija za izneto mišljenje i ponovnim propisivanjem razloga za razrešenje, kao i osiguranjem stalnosti funkcije. Funkcionisanje Visokog saveta sudstva omogućava se neparnim brojem članova (11) u kome većinu čine sudije, a unutar javnotužilačke organizacije etapno je pokrenut proces koji će tužiocima omogućiti samostalnije obavljanje svojih dužnosti, što će i sud učiniti delotvornijim. Ustavom neće biti uređene Pravosudna akademija i sudska praksa kao izvor prava, jer bi to bili novi mogući putevi politizacije sudstva.

Nesumnjivo je da ima više nomotehničkih nedostataka, od kojih pojedini i nisu mogli biti otklonjeni, jer ih sadrži i preostali deo važećeg Ustava koji se ne menja. U nedostatke spada i to što odnos državnih vlasti nije bolje definisan i što je propušteno definisanje sadržine sudske vlasti, da bi se zaustavilo njeno "osipanje", kao i materijalnih garancija sudstva (sudski budžet i plate i penzije sudija, shodno dostojanstvu funkcije i teretu odgovornosti), koje se međutim, s obzirom na "otvorenu" nadležnost Visokog saveta sudstva, mogu predvideti i zakonima. Postoje i dve ozbiljne zamerke: zadržavanje petočlane komisije za izbor pet članova Visokog saveta sudstva u Narodnoj skupštini, za slučaj da ih Skupština ne izabere i odlučivanje u savetima sa osam od 11 glasova, na koje su stigla upozorenja stručne javnosti (Vrhovni kasacioni sud, Visoki savet sudstva, više profesora ustavnog prava, Društvo sudija). Ostaje da se vidi da li će i Venecijanska komisija biti sličnog mišljenja i da li će amandmani biti unapređeni u tom pogledu.

VAŽNI SU I BUDUĆI ZAKONI

Neubedljiva je kritika da je u radnoj grupi bio "samo jedan" profesor ustavnog prava, koji je inače i sudija Ustavnog suda, pored profesora međunarodnog prava i evropskih institucija i dva doktora ustavnog prava. Osim što te radne grupe i nije moralo biti, kao što je nije bilo ni 2006. godine (pri čemu stručnjaci iz ustavnog prava nisu bili nijedan od dvojice tada involviranih profesora), setimo se da su neki dobri ustavi proistekli iz pera samo jednog profesora, kao što je to bio Kelzenov Ustav Austrije od 1920. godine, ili Ustav Srbije od 1990. godine, koji je delo prof. Ratka Markovića.

Ustav je uvek odraz društveno-političkog stanja u državi i retko može da udovolji kabinetski idealnim koncepcijama. Sadašnji proces ustavnih promena odlikuje niz posebnosti, pa i ta što je on manje posledica rešenosti, a više iznudice ustavotvorca da unapredi nezavisnost pravosuđa. Utoliko više iznenađuje što su iz njega proistekla sasvim zadovoljavajuća rešenja koja su dobra osnova za unapređenje nezavisnosti pravosuđa. Ostaje naravno da se vidi da li će ona biti i iskorišćena radi jačanja nezavisnosti pravosuđa kada budu donošeni pravosudni zakoni. ¶

Da nam klima štima –

Pitanje klimatskih promena i globalnog zagrevanja na sreću nije više rezervisano za intelektualne krugove zapadnih zemalja. Baš naprotiv, važnost ovog pitanja toliko je porasla da se danas nalazi visoko na agendi pred svake izbore u mnogim zemljama, a krug ljudi koji se bavi ovom temom širi se svakog dana. Upravo je cilj ovog panela, koji je organizovala Svetska organizacija za zaštitu prirode u Srbiji u saradnji sa nedeljnikom "Vreme", a uz podršku Vlade Kraljevine Švedske, da podigne svest posebno mladih ljudi u Srbiji i u regionu. Na panelu su učešće uzeli: profesorka Ljiljana Tomović, redovni profesor na Biološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu; Vera Davidović, učenica Filološke gimnazije; profesorka Ana Martinoli, redovni profesor na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu; profesorka Iris Žeželj, vanredni profesor na katedri za socijalnu psihologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu; Nemanja Milović, osnivač sajta klima101 i Minja Parabucki, apsolvent na Fakultetu tehničkih nauka Univerziteta u Novom Sadu. Na početku se učesnicima obratila Duška Dimović iz Svetske organizacije za zaštitu prirode u Srbiji i pozdravila sve učesnike, dok je panelom moderirala novinarka "Vremena" Jelena Jorgačević Kisić.

LJILJANA TOMOVIĆ

"Želim da pozdravim ovu inicijativu koja ima za cilj da približi uticaj klimatskih promena na planetu – kako na čoveka tako i na ekosisteme. Na koji način nam priroda može pomoći da se prilagodimo klimatskim promenama? Odgovor na ovo pitanje često je antropocentričan, što je, po mom mišljenju, duboko pogrešno. Pošto priroda postoji bez nas i jako se dobro snalazi bez nas. Mi smo ti koji ne možemo bez prirode, i dok god ne promenimo način gledanja na stvari, nećemo moći da pomognemo ni sebi ni prirodi. Priroda ima veliki problem isključivo zbog odnosa čoveka prema njoj."

Profesorka Tomović ističe kako je antropocentričan način gledanja na prirodu doveo do toga da su ljudi sve ove promene doživeli na vrlo apstraktan način. "Zašto je to tako? Zato što veliki broj ljudi u današnje vreme nema nikakav do-

– za prirodu i društvo

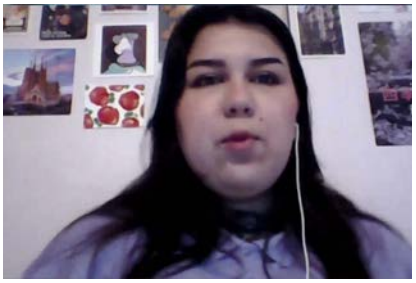

dir sa prirodom. Imam priliku da deo svog vremena provodim u prirodi i to mi daje mogućnost da vidim kakav je efekat onoga što ljudi deklarativno govore da treba da se promeni. To se dešava samo "na papiru". Jer, ljudi su u najvećem broju slučajeva svesni šta čine. Kada odem u prirodu, jedno od mojih osnovnih pitanja jeste – koliko ljudi zna šta je biodiverzitet? Većina ne zna. Naveščу jedan primer kako su u nekim drugim delovima sveta ljudi postali svesni šta je zapravo biodiverzitet. Koleginica koja je bila u Londonu pre godinu dana rekla mi je da tamo postoje "Bug hotels" – hoteli za bube. To su velika isečena stabla u kojima je dopušteno da se vrate razne bube i da onda posetioci imaju priliku da vide te bube koje žive u drvetu. Za mene je to bilo frapantno. Dakle, da bi ljudi videli kako izgledaju bube, bilo je potrebno da neko postavi trula stabla usred Londona."

"Dalje, kada neko kaže da će u nekom predelu ili nekom ekosistemu biti uništeno 150 vrsta – ljudi nisu svesni šta znači tih 150, a šta je pet hiljada, a šta je dvadeset hiljada", ističe ona. "To je, dakle apstrakcija. Urbani svet u suštini podrazumeva da u biodiverzitet spadaju kućni ljubimci, stoka (krave, ovce, koze...), nešto što može da se koristi i što ima upotrebnu vrednost na neki način. Ili neki park, neko stablo i tako dalje... To je u velikoj meri doživljaj biodiverziteta savremenog čoveka." Profesorka Tomović smatra da ljudi moraju ostati svesni da biodiverzitet predstavlja i veliki deo onoga što mi ne vidimo. "Dok ne budemo shvatili to, mi nećemo imati drugačiji odnos ni prema biodiverzitetu ni prema klimatskim promenama. U prirodi boravi izuzetno mali broj ljudi, te ostali ne mogu biti svesni promena koje se dešavaju u ekosistemima i koliko je čovek uticao na njih", zaključuje ona.

VERA DAVIDOVIĆ

"Generalno mislim da ljudi mnogo razmišljaju kao pojedinci što se tiče klimatskih promena", započinje Vera Davidović. "Oni retki koji razmišljaju o tome, najčešće razmišljaju kako to utiče na njih lično, a ne čak ni na druge ljude, a kamoli na druga bića. Često pričamo o životinjama sa polova i kako klimatske promene utiču na njih. Ranije, kada biste ukucali na Guglu "polarni medved", izašla bi slika velike i snažne životinje. S druge strane, kada biste iste reči ukucali danas, izašle bi slike mokre životi-

nje koja mora da pliva i da se bori, baš zato što joj je uništeno mesto gde živi." Vera Davidović smatra da je ovo jedna od najboljih metafora koja nam prikazuje kako i koliko se stvari mogu promeniti za kratko vreme. "Nažalost, nemali broj ljudi uopšte ne razmišlja o ovim stvarima pod parolom da se to događa negde jako daleko i da mi na to ne možemo da utičemo. A upravo suprotno – mi imamo veliku ulogu u očuvanju ekosistema tih životinja."

"Možda je i glavni problem što naše okruženje nije svesno ovih problema", odgovara ona na pitanje moderatorke o tome koliko se mladi ljudi bave ovim pitanjima. "Mnogi ova pitanja percipiraju preko životinja sa polova i onda im se čini da su ovi problemi daleko i da će se posledice kod nas desiti za sto ili dvesta godina." Vera Davidović ističe da posledice globalnog zagrevanja i klimatskih promena ne osećaju samo divlje životinje, već i kućni ljubimci. "Problemi koji nastaju usled klimatskih promena ne utiču samo na životinje koje žive na polovima već i te kako utiču na naše kućne ljubimce. Postoje određene vrste ljubimaca, psi poput buldoga i boksera koji generalno imaju poteškoća sa disanjem jer njihovi disajni organi nisu dovoljni razvijeni da funkcionišu u ovakvim uslovima. Kada na te probleme dodate ekstremne temperature koje smo imali ovog leta, vidite da su uslovi života u kojima žive ljubimci drastično pogoršani u odnosu na ranije." Vera Davidović podvlači kako je mnogo važno da se menja svest mladih ljudi o ovim problemima. "Tu edukacija mora igrati značajniju ulogu. U školama se skoro uopšte ne priča o ovome, a mislim da je važno da se posebno mlađoj deci usadi u glavu da su ovo veliki problemi i da svi zajedno moramo raditi na njihovom rešavanju. Smatram da i mediji mogu igrati ozbiljniju ulogu u pogledu osvešćivanja ljudi kada je ova tema u pitanju", zaključuje ona.

ANA MARTINOLI

Smatra da je pitanje komunikacije u srži svih tema koje su do sada otvorene na panelu. "Komunikaciji koja je vezana za klimatske promene i globalno zagrevanje još uvek se ne posvećuje dovoljno pažnje na dubinskom nivou. Komunika-

cija o klimatskim promenama ima neke zajedničke karakteristike sa komunikacijom u drugim oblastima. Ciljevi mogu biti: obrazovanje, informisanje, upozorenje ili ubeđivanje publike", pojašnjava profesorka Martinoli. Ističe da bi sve ove faze zajedno trebalo da vode rešavanju problema. "Međutim, na dubljem nivou, komunikacija o klimatskim promenama mora biti oblikovana različitim iskustvima publike. Dakle, različitim mentalnim, kulturnim modelima, osnovnim vrednostima u koje publika veruje. Svim onim što upravlja našim ponašanjem i što oblikuje naše stavove." Profesorka Martinoli ističe i da je javnost danas u Srbiji izložena prilično jednostavnim i jednosmernim procesom komuniciranja »

koji podrazumeva da je publika pasivna i da će ona jednostavno primiti poruku koja joj se pošalje. "Takve poruke su najčešće generičke i namenjene su najopštijoj populaciji, što u ovom trenutku u okruženju u kom živimo ne može biti najbolja praksa."

Profesorka objašnjava kako je važno razumeti da je danas svako od nas izložen različitim grupama glasnika. "Do nas dolaze suprotne poruke. Jedne su afirmativne, druge su negativne. Publika tumači sadržaj koji do nje stiže i konstruiše značenje poruka. Poruka koja stigne kroz kanal publike, nastavlja da živi kroz kanal publike gde će ponovo biti preoblikovana. Sad, kad razumemo sve ove dinamične procese u jednom društvu, možda nam bude malo lakše da razumemo kako da razvijemo svest o klimatskim promenama, te kako da utičemo na to razumevanje odnosno nerazumevanje problema i kako da podstaknemo ljude na delovanje. Pre nego što počnemo da komuniciramo o klimatskim promenama, važno je da ustanovimo na kom nivou je informisanost ljudi o klimatskim promenama." Ana Martinoli smatra da nemaju svi ista znanja niti odnos prema tom pitanju. "To u praksi znači da je važno da publika ima utisak da se pitanjem zaštite životne sredine bave svi. Čini mi se da se kod nas, u našem okruženju, pitanje životne sredine i pitanje klimatskih promena nekako vezuje za različite delove političkog spektra. A da bi se stvorila kritična masa javnosti i da bi ta javnost imala nekakav aktivan odnos prema tom pitanju – onda pitanje klimatskih promena mora biti deo retorike svih koji učestvuju u društvu."

Profesorka postavlja pitanje odnosa društva u Srbiji prema naučnim podacima. "U Americi je rađeno istraživanje koje je pokazalo da kada je nauka u pitanju, 97% naučnika koji se bave klimatskim promenama ubeđeno je da se događa globalno zagrevanje i da ga izazivaju ljudi. Dakle, nauka nema dilemu. Međutim, isto istraživanje (istraživanje Univerziteta Jejl) pokazuje da većina Amerikanaca nije svesna ovog naučnog konsenzusa. Mi sada možemo razgovarati o ovim podacima u kontekstu Srbije. U smislu, koliko je uopšte naša publika uverena da ono što do nje stiže ima poreklo u nauci. Koliko ona veruje da je to tačno? Nedavna istraživanja u Americi (na više od 8000 odraslih Amerikanaca) pokazala su da čak i oni koji su zabrinuti zbog klimatskih promena – imaju tendenciju da potcene naučni konsenzus. Znači, mnogo mali broj ljudi veruje da se nauka usaglasila oko toga da postoji opasnost od klimatskih promena i da je čovek onaj koji je do promena doveo. Zašto toliko Amerikanaca potcenjuje ovaj naučni konsenzus? Jedan od razloga jeste taj što znatan deo ljudi misli da na klimatske promene utiču drugi faktori – ne samo čovek. Drugo, činjenica je da su mnoge kampanje zasnovane na lažnim informacijama – mi živimo u dobu lažnih vesti i dezinformisanja. Postoji sumnja da klimatske promene uopšte postoje, tvrdi se da se među naučnicima još uvek vodi velika debata o tome iako zapravo ne postoje. Treće objašnjenje zašto nauci ne verujemo jeste jednostavna činjenica da naučni konsenzus nije dobro objavljen. Mnogi ljudi uopšte nisu čuli za naučne podatke", zaključuje ona.

IRIS ŽEŽELJ

"Želim da predstavim šta socijalna psihologija, pogotovu eksperimentalna, može da kaže kada je reč o komunikaciji o klimatskim promenama. Ono što mi radimo jeste da eksperimentalno testiramo ove ideje i vidimo da li one imaju efekte na publiku. Ljudi moraju prvo da prihvate da postoji problem. Dakle, postoje klimatske promene. Zatim, da prihvate da su one antropogene – da smo ih mi izazvali. Onda – dimenzije problema." Profesorka Žeželj ističe da ljudi moraju da razumeju da problem globalnog zagrevanja spada u kategoriju velikih. "To bi trebalo da kod njih izazove neku vrstu emocionalne reakcije, a onda ta reakcija da se pretoči u spremnost na angažman. Ideja je da se ljudi pomeraju iz jednog segmenta u drugi i da to pomeranje prati njihovo sazrevanje načina na koji gledaju na klimatske promene", podvlači profesorka.

"Gde smo mi i šta nam podaci kažu? Po jednom dosta svežem istraživanju u Srbiji, više od polovine ljudi (53%) kaže da brine zbog problema klimatskih promena. Tu nismo mnogo različiti od ostatka Evrope i ono što se takođe primećuje jeste da je sve više ljudi koji to misli. Zaključujemo da postoji trend ra-

sta. S druge strane, ostaje polovina ljudi koji misle da klimatske promene uopšte ne postoje. Njima treba predočiti da je to nešto što je važno. Gde tu možemo da iskoristimo psihologiju? Nešto što je apstraktno ne izaziva kod nas neku vrstu emocionalnih reakcija i spremnost na angažman kao nešto što je lokalno i blisko. S tim u vezi, napravili smo eksperimentalni dizajn gde smo poredili poruke u kojima se o globanom zagrevanju govori onako kako se obično govori u medijima i prikazuju neke apstraktne, udaljene posledice. Kada se to uporedi sa porukom koja je ukrojena tako da ukazuje na lokalne probleme i na stvari koje su se već desile (poplave, suše), dobijemo rezultat da je druga vrsta poruke mnogo efikasnija. Ljudi više reaguju na to kada se problemi konkretizuju i kada im se ukaže na činjenicu da su problemi već tu."

Iris Žeželj smatra kako o tome da ima prostora da se sa ljudima na temu klimatskih promena komunicira govori još jedan podatak. "Ljude su pitali da li su iskusili klimatske promene u svom okruženju do sada. U regionu istočne Evrope tih ljudi bilo je najmanje. Manje od 10% ljudi smatra da se to desilo. Čini mi se da tu ima prostora da im se ukaže na neke stvari koje su se već desile, da su te stvari zapravo posledica klimatskih promena. U tom smislu, čini se da već imamo kome da kažemo da smo tu i da ilustrujemo neku goruću bliskost ovog problema. Ovde bih stavila dve važne ograde. Prvo, važno je kakvu mi publiku i saradnike želimo u procesu ove borbe protiv klimatskih promena. Mi želimo adekvatno informisanu i adekvatno zabrinutu publiku. I u tom smislu, ako bismo posegli za onim najmanje verovatnim scenarijima, to bi moglo na neki na-

čin da nam se vrati kao bumerang. Na neki naičin, tako naoružavamo ovu 'drugu stranu' koja može da kaže – evo, to se jednom nije desilo i sve pada u vodu. Radili smo eksperimente gde smo pratili kako ljudi reaguju na argumente druge strane i ustanovili smo da će ljudi biti manje 'pomereni' argumentima ovih 'skeptika' koji ne veruju u globalno zagrevanje ukoliko unapred znaju šta su argumenti druge strane i unapred znaju kako se ti argumenti mogu pobiti."

NEMANJA MILOVIĆ

"Kada pričamo o motivaciji da pokrenem sajt, ona proističe iz procesa pisanja master rada", započinje razgovor Milović. "Dok sam pisao rad, ja sam shvatio da mi na srpskom jeziku zapravo nemamo resurs koji može pomoći ljudima da nauče neke najosnovnije stvari o klimatskim promenama gde bi nešto o tome bilo napisano na jedan jednostavan i prijemčiv način i da to nekako lepo izgleda. Tako sam ja s tom idejom pokrenuo

sajt i inicijalna ideja je svakako bila da se predstave osnovne informacije i to smo nazvali baš 'uvodni kurs o klimatskim promenama'", pojašnjava on.

"Kada smo nastavili da se razvijamo i da rastemo, to je preraslo u jedan pravi medij. I zapravo ono na šta se mi fokusiramo jeste da damo prostor stručnjacima da pišu o klimatskim promenama. Dosta sarađujemo sa akademskom zajednicom. Profesori i naučnici nam pomažu jer su teme koje mi obrađujemo vrlo stručne i pomoć struke se ogleda u njihovoj kontroli u smislu da li je sve što je napisano u tekstu zapravo i tačno. To nam je jako važno zbog kredibiliteta sajta. Tema je vrlo stručna, a mi smo želeli da izgradimo sajt kome se veruje. Otvorili smo dosta interesantnih tema, ali smo i svesni da publika do koje želimo da dođemo još uvek nije toliko velika, pa smo tako od početka rešili da je sve što mi pišemo na našem sajtu dozvoljeno za preuzimanje – samo je bitno da se linkuje i da se napiše izvor. To nam je i neki cilj – da kroz saradnju sa mejnstrim medijima dođemo do što šire publike i da se što šira publika što bolje informiše o klimatskim promenama. Kako to radimo? Pošto je to jako široka tema, mi se trudimo da pišemo o što širem aspektu klimatskih promena, od političkih do naučnih; sa stanovišta očuvanja životne sredine, sa stanovišta očuvanja tehnologije, sa stanovišta politike," podvlači on.

"Ono što želimo da postignemo je baš da izazovemo kod ljudi taj osećaj bespomoćnosti. Zapravo, ne želimo da naši tekstovi odašilju poruku kako su stvari loše i kako će sve biti užasno, već hoćemo da kažemo da stvari jesu loše, ali mogu biti bolje i mi želimo da pokažemo rešenja. Iz tih tekstova možemo izvući razne poruke, ali ona poruka koja je meni omiljena jeste da od nas zavisi kakva će budućnost biti. Da od toga šta ćemo raditi u narednih dvadeset godina – zavisi kakva će nam budućnost biti. I dalje može doći do onih najcrnjih scenarija mada su oni sada manje verovatni nego što su bili pre nekih pet ili deset godina. U isto vreme, moguća je i mnogo bolja budućnost u kojoj ćemo koristiti obnovljive izvore energije, smanjiti potrošnju, početi da vodimo računa o efikasnoj upotrebi energije. Tako da mislim da je bitno da u komunikaciji pokušamo ljudima da pokažemo da je još uvek sve u našim rukama."

MINJA PARABUCKI

"Tehnički, moj profil jeste malo drugačiji i ja hoću da pričam o tom antropocentričnom pogledu na klimatske promene," započinje priču ona. "Generalno, veliki problem je zavisnost od energetike, kako u Srbiji tako i u svetu. Energetika je jedna od oblasti koja najviše utiče na klimatske promene, ali je nešto bez čega mi ne možemo. Primena obnovljivih izvora energije je jedan od glavnih načina ublažavanja negativnih efekata klimatskih promena i to je veoma bitno," pojašnjava Parabucki. "O obnovljivim izvorima energije, nažalost, još uvek se malo zna. U Srbiji se njihov značaj u poslednje vreme dosta povećao. Važno je da napomenem da postoje i mnogi

obnovljivi izvori koji nisu poznati široj javnosti. Tako, osim solarnih panela, vetrogeneratora o kojima se priča i hidroenergije koja je dosta zastupljena, postoje i drugi izvori. Na primer, geotermalna energija koja ima veliki potencijal u državama koje imaju pristup moru, što kod nas nije slučaj. Recimo, potencijal ima i primena energija talasa – plime i oseke."

Minja Parabucki dalje pojašnjava da je u Srbiji biomasa jedan od najvećih potencijala za obnovljiv izvor energije. "To je biomasa koja se najčešće koristi za grejanje, ali može se koristiti i za proizvodnju električne energije. Što se tiče podataka, prema Strategiji razvoja Republike Srbije, smatra se da potencijal obnovljivih izvora energije iznosi 5,65 miliona tona ekvivalentne nafte. I negde iz podataka iz 2019. godine možemo videti da je iskorišćeno samo 2,6 miliona toma ekvivalentne nafte. To znači da je manje od 50% potencijala iskorišćeno. Baveći se ovim pitanjima, shvatila sam da ovaj problem energije ne postoji nužno samo zbog snabdevanja, već i zbog politike i ekonomskih faktora. Među stanovništvom postoji želja da se pređe na obnovljive izvore energije i na objekte koji su energetski efikasniji. To je veliki problem u Srbiji. Većina objekata, više od 80%, ne zadovoljava minimalne uslove energetske efikasnosti, što dovodi do prekomerne potrošnje goriva. Kada bi objekti bili izolovaniji, odnosno kada bi imali manju propusnost prozora, gubici energije bi se smanjili. Problem s tim kod nas je najviše ekonomski faktor. Tako da, da bi se prešlo na neku održiviju budućnost, posebno u Srbiji, potrebno bi bilo da država pomogne ljudima da reše problem energetske neefikasnosti objekata. Posebno jer je država preuzela tu obavezu i u međunarodnim sporazumima koje je potpisala i zbog puta ka Evropskoj uniji." ¶

Odgovornost je zajednička

U našoj politici životna sredina i zaštita životne sredine nisu prioritet, što se najbolje vidi u budžetu, ali i kada se sluša ono šta naši donosioci odluka govore. O zagađenju vazduha pričamo kada ne možemo da otvorimo prozor, o vodi kada skoro da je nema. A u međuvremenu zaboravljamo da prerađujemo manje od 10 odsto otpadnih voda. Niko ne misli o zaštiti vazduha, vode i zemljišta na integralan način, već vlada princip "nije moja nadležnost"

Kada je reč o klimatskim promenama i zaštiti životne sredine, za malo koju drugu temu se može reći da je nesumnjivo od životnog značaja, da se tiče svih i da je tako usko i direktno povezana sa pitanjem lične (ne)odgovornosti. A često je osećaj da ne možemo ništa da učinimo samo opravdanje upravo za to nečinjenje.

Sa biologom Duškom Dimović, osnivačicom WWF-a u Srbiji, razgovaramo, između ostalog, o zaštiti životne sredine danas i ovde, o ekološkoj svesnosti, o porukama koje se šalju, o divljoj gradnji, o stavu ovdašnjih političkih elita ali i građana, o promeni i nužnosti da se zaštita životne sredine integriše u obrazovanje.

"VREME": Koji su dominantni narativi o klimatskim promenama i zaštiti životne sredine prisutni u javnosti? I kako su se oni menjali?

DUŠKA DIMOVIĆ: Iako nam to možda na prvi pogled tako ne izgleda, dosta se toga promenilo nabolje kada je reč o razumevanju šire javnosti i donosiocima odluka. Problem je prepoznat na političkom nivou, ali i u privatnom sektoru i korporacijama. Ne radi se pritom o nepomućenom altruizmu i filantropiji, već su kompanije koje imaju mudre strategije održivog razvoja jednostavno shvatile rizike i opasnost po svoje poslove. Svesni su da im od prirodnih resursa zavisi budućnost i razumeju da moraju da ulažu u zaštitu upravo tih resursa i smanje svoj negativan uticaj, zagađenje, emisiju CO_2 i ostalih štetnih gasova.

Narativ se preobražava iz "ja" ka "mi", ne govorimo o tome ko je kriv, već da smo svi odgovorni. Zelene partije u Evropi dobijaju sve više glasova, što je odraz činjenice da su ljudi to prepoznali kao važnu temu i da ona treba da bude prioritet mudrih političara. Takođe, sve više mladih se vrlo kreativno i na svoj način uključuje. Vidim pozitivan pomak i jedini način je da nastavimo da u problemu prepoznamo mogućnosti.

Kako vam izgleda situacija u Srbiji?

Kod nas stvari dolaze sporije. U našoj politici životna sredina i zaštita životne sredine nisu prioritet, što se najbolje vidi u budžetu, ali i kada se sluša ono šta naši donosioci odluka govore. O zagađenju vazduha pričamo kada ne možemo da otvorimo prozor, o vodi kada skoro da je nema. A u međuvremenu zaboravljamo da prerađujemo manje od 10 odsto otpadnih voda. Niko ne misli o zaštiti vazduha, vode i zemljišta na integralan način, već vlada princip "nije moja nadležnost". Nedostaje nam strateški dugoročan zakonski i institucionalni okvir.

Takođe, trebalo bi da učimo na tuđim greškama. Naime, neke druge države jesu zaradile novac uništavajući životnu sredinu, ali su ga ponovo uložile da bi obnovile uništene prirodne resurse. Nemci su zagadili Rajnu pa su je očistili. Ovde se to ne dešava, jer imamo koruptivni momenat. Naš prioritet nije javno dobro, već je javno dobro privatni džep. I tu ne mislim samo na korupciju na visokom nivou, već i na to da damo 10 evra kada nas uhvate u krivolovu ili kada nas policajac zaustavi jer smo pogrešili u saobraćaju.

Hoću da kažem da svako od nas ima odgovornost i da treba da se bavimo sobom. Politički pritisak jeste neophodan, ali ne možemo istovremeno da uključimo klima-uređaj i otvorimo prozore i da kažemo da se borimo za zaštitu prirode.

WWF je pokrenuo kampanju protiv divlje gradnje, koja je kod nas takoreći sveprisutna, uključujući i eksploataciju nacionalnih parkova. Kako je došlo do toga, odnosno kako stati tome na put?

Mi imamo oko sedam odsto zaštićenih područja u čitavoj zemlji, a preporuka je da ih bude mnogo više. U okviru tih sedam odsto postoji zoniranje – u drugoj i trećoj zoni postoji mogućnost korišćenja zemljišta. U našim zaštićenim područjima se seku šume, lovi se...

Zonu prvog stepena, gde nije dozvoljena nikakva gradnja i nikakva eksploatacija, čini manje od jedan posto, što znači da je samo taj jedan posto zaista zaštićeno. Najezda je na priobalne delove, uz reke,

Kursevi WWF-a

U okviru projekta "Da nam klima štima", WWF je razvio više besplatnih i svima dostupnih obrazovnih sadržaja – kurseva, radionica, materijal za rad na času.

Među njima su: Internet kurs klimatske promene – rizici i izazovi (MOOC), koji daje pregled naučnih saznanja, modela i scenarija koji se tiču klimatskih promene, te otvara pitanja kako se ona odražavaju na društvo. Kurs vode svetski poznati naučnici, a u ponudi su dve verzije – integralna u trajanju od pet sati i skraćeno u trajanju od oko 60 minuta; zatim Internet kurs WWF Adapt, posvećen prilagođavanju klimatskim promenama, namenjen mlađim generacijama; kućne radionice za decu uzrasta od 8 do 11 godina koji se sastoji od pet epizoda o klimatskim promenama, zaštiti prirode, obnovljivim izvorima energije i dr.

Foto: Boris Erg

jezera... Šaroliki su tipovi bespravne gradnje i ima mnoštvo zloupotreba. Hotel na Pančićevom vrhu jeste paradigma svega toga. Uz to, jako je teško rasplesti višestruke ingerencije. Šta su čije nadležnosti, to je tamni vilajet. Uz koruptivni momenat, imamo i drugi problem – odsustvo takozvanog adaptivnog upravljanja.

Koji bi bio ilustrativan primer nefleksibilnosti koju pominjete?

Recimo, po zakonskom okviru imaš uredbe i pravilnike koji regulišu zabranu ribolova u doba mresta. I danas se to reguliše kalendarski, ali zbog klimatskih promena desi se da je zabrana na snazi kad nema mresta, a kad ga ima, ribolov je dozvoljen. Jer je krucijalna temperatura vode, a ne koji je datum u kalendaru.

Nije sve ni namerno. Kod nas sistemska, dugoročna rešenja ne rade, nema promišljanja već su rešenja ad hok i sa sobom nose još pet problema. Konačno, mi ne umemo i dalje da gajimo zajedništvo.

Deluje da bi promena, odnosno rešenje, makar kada je reč o pojedincima, mogli da dođu iz obrazovnog sistema. Na taj način bi se svest o zaštiti prirode kao zajedničkom dobru gradila od malih nogu, kao nešto što se živi, a ne nameće.

Da, i zato treba što ranije krenuti sa obrazovanjem o zaštiti životne sredine, od vrtića, jer tada deca mnogo bolje prihvataju stvari i motivisana su drugačije. Kada pričamo o klimatskim promenama, dosta se beži od oblasti obrazovanja, zato što ne postoji univerzalan ekspert. Svako u svojoj oblasti mora da zna, u tom promenjenom klimatskom sistemu, kako da se prilagodi, bilo da je arhitekta, građevinac ili je završio šumarstvo, biologiju ili pravo. Ideja naših obrazovnih kurseva, koje WWF nudi, bila je upravo da osvestimo ljude da se klimatske promene neće desiti za sto godina, na obali okeana, već se događaju sada i ovde. I kroz svoju struku, bilo da je neko novinar ili umetnik, treba delovati. Sada smo sa Škartom pravili priredbu u prirodi.

Neophodno je integrisati ove teme u kurikulume. Problem je što nastavnici kažu da ne smeju da daju deci više od postojećeg, odnosno propisanog fonda časova, pa je jasno da bi pomogao jedan otvoreniji, dinamičniji, brže menjajući sistem.

Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja i Ministarstvo životne sredine napravili su radnu grupu kako bi se životna sredina ozbiljnije integrisala u obrazovanje. Imali su nekoliko sastanaka do sada. Volela bih, takođe, da se motivišu ljudi da saznaju više, ne zato što moraju, već zato što ih to zanima.

Koja je uloga medija u tome i kakve su ovdašnje medijske poruke?

U javnosti je mnogo prisutna površnost, nema dubinskog istraživanja. Jezik u medijima mora da bude razumljiv, ali iza svega moraju da stoje naučni podaci, kao i objašnjenje zašto nas se to tiče, da poruka bude ne samo prijemčiva, već i primenljiva.

Kada je reč o medijima ovde, primećujem da prenose kada se u svetu nešto desi, ali su te globalne vesti prisutne bez povezivanja i stavljanja u lokalni kontekst. Šta to za mene znači kao građanina Srbije? Kakva je situacija u Srbiji po tom pitanju? Drugi model je apokaliptični – pomor, ovoliko štetnih čestica... i ljudi su skloni da to ignorišu. Treba davati primere dobre prakse, ponavljati stvari, ali ih najpre povezivati sa mojim životom, mojom zemljom i mojim gradom. ¶

JELENA JORGAČEVIĆ

Premijere: *Široka zemlja*

Minglovanje u

Ko danas uopšte ide na dvoboj i zbog čega? Ko su ljudi koji dođu na zabavu i javno se seksaju na domaćinovom kauču, i šta misle o dvoboju zbog muške časti? Ko su ti ljudi stvarno ili što bi rekao Šekspir: "*... Šta je njemu Hekuba il' šta je on Hekubi / da tako za njom plače*"

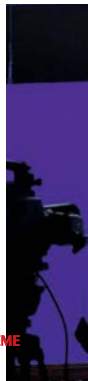
Prva premijera u novoj sezoni u Jugoslovenskom dramskom pozorištu je Široka zemlja Artura Šniclera u režiji Marka Manojlovića. Šniclerova Široka zemlja je relativno skoro izvedena u Dojčes teatru u Berlinu, postoji nekoliko filmskih ekranizacija, a poznati britanski dram-

Fotografije: Nebojša Babić

društvenom balonu

ski pisac Tom Stopard je napravio svoju preradu ovog komada. Našoj pozorišnoj javnosti Artur Šnicler je najpoznatiji po komadu *Vrteška* ili *U kolu* (u zavisnosti od prevoda), u kome pisac kroz formu komada-stanica prikazuje kako seksualna "minglovanja" bez dubljeg emotivnog upuštanja povezuju sve slojeve bečkog društva na prelazu iz 19. u 20. vek. U Širokoj zemlji (1911. godina) pisac opisuje dekadenciju više srednje klase bečkog društva pred Prvi svetski rat koja se manifestuje kroz pojačanu osetljivost, neefikasnu introspekciju, erotske avanture, hedonizam i uopšte život bez jasnog cilja i svrhe klase koja bi morala biti "društveni motor". Po ovome su Šniclerovi komadi (a i po vremenu nastanka) bliski Čehovljevim, s tim što Šnicler ima manje ironije i manje ljubavi za svoje likove – "sve razume ali ne može da oprosti". Zaplet Široke zemlje je sledeći: industrijalac Fridrih Hafrajter (Vojin Ćetković) se vraća kući nakon sahrane prijatelja – mladog, perspektivnog muzičara, a onda kroz njegov razgovor sa suprugom Genijom (Marija Vicković) saznajemo kako postoje indicije da je ona bila u vezi sa nesrećnim mladićem. Ona ima pismo u kome joj mladić izjavljuje ljubav, očajava što ga ona odbija i najavljuje samoubistvo. U skoro pretećem ispitivanju koje sprovodi muž Genija odlučno odbija da je bila u vezi sa mladićem samoubicom. Muž nakon toga nastavlja da ulazi u erotske avanture sa mlađim ženama i odlazi na put. Žena u njegovu čast priređuje zabavu na kojoj gosti stupaju u erotske veze. Ona stupa u seksualnu vezu sa Otom (Aleksej Bjelogrlić), koji je sin njihovih porodičnih prijatelja. Saznavši za to, muž izaziva Ota na dvoboj i ubija ga. Vraća se kući da to saopšti ženi i uz put susreće gospođu Anu Majnhold-Ajgner (Svetlana Bojković), koja je ubeđena da je njen sin Oto otputovao jer je dobio primamljivo nameštenje van zemlje. To je ukratko zaplet komada Široka zemlja koji je preveo Boško Milin, profesor dramaturgije na FDU, prevodilac i poznavalac ekspresionističke drame.

HAJDE DA SE SLIKAMO

Reditelj Marko Manojlović se ovom predstavom nakon dužeg vremena vratio u JDP, u kome je kao reditelj radio predstave na početku svoje rediteljske karijere. U međuvremenu, Manojlović je radio i na televiziji i ovaj povratak na scenu JDP-a pokazuje spektar njegovih različitih rediteljskih iskustava. U samoj postavci reditelj je zadržao naznake epohe (stilizovani kostim Lane Cvijanović i Marije Marković Milojević), dok je scenografija (Branko Hojnik) prilagođena rediteljevoj ideji da se sva dešavanja prenose i interpretiraju u video-medijima. Kostim i scena trebalo je da naprave most između dve epohe – naše i Šniclerove i ukažu na njihovu bliskost. A u čemu je bliskost između dve daleke epohe? Ona se ogleda u tome što predstavnici obe epohe vole da se fotografišu – tada je foto-aparat ušao u masovniju upotrebu te je svako želeo da ima portret, a imućniji su mogli i da kupe foto-aparat i kameru pa da beleže sve što im je volja. Savremeno doba je tu potrebu razvilo do ogromnih razmera, čemu svedočimo svaki dan i na svakom mestu. Drugo – popuštanje ideološkog društvenog pritiska odozgo i okretanje ka potrošnji, koji s jedne strane dovode do erotskih i estetskih sloboda, a sa druge strane jačanja radikalnih nacionalističkih, klerikalnih, antisemitskih i raznih drugih destruktivnih i retrogradnih pokreta. I treće – život više klase u zatvorenom "društvenom balonu", u kome oni imaju gotovo apsolutnu slobodu i mogućnost da se beskrajno prepuštaju ličnim zadovoljstvima bez ikakve ograde ili obaveze sve do krajnje tačke – destrukcije i autodestrukcije.

MNOGO "ZAŠTO", MALO "ZATO"

Sve smo ovo uspeli da zaključimo čitajući program predstave, analizirajući komad... Međutim, ono što nismo uspeli da saznamo, a trebalo je da shvatimo gledajući predstavu je šta mi – publika, treba da osećamo i mislimo o ovim likovima. Zašto jedna žena koju je ljubomorni muž preteće ispitivao nije napustila muža (pripada višoj klasi pare nisu problem) ako zna da je on vara? Zašto ipak vara muža kada zna da on može da bude "opasan"? Zašto ljubomorni muž koji vara svoju ženu »

odluči da ubije njenog ljubavnika (a ne nju!) kada sazna da je i ona njega (jednom) prevarila? Zašto se mladić pred kojim je karijera upusti u neobavezni seks sa ženom čoveka koji je porodični prijatelj njegovih roditelja? Zašto je taj mladić prihvatio da izađe na dvoboj sa njenim mužem i zašto, ako je oficir (dakle, morao bi da zna da rukuje oružjem), nije u dvoboju pobedio on već muž? Kakav je to lekar (Petar Benčina po treći put u ulozi lekara) koji, kada čuje da će biti dvoboja među njegovim prijateljima, ne odjuri u policiju ne bi li ih sprečio u tome, već ode da bude svedok? Ko danas uopšte ide na dvoboj i zbog čega? Ko su ljudi koji dođu na zabavu i javno se seksaju na domaćinovom kauču, i šta misle o dvoboju zbog muške časti? Ko su ti ljudi stvarno ili što bi rekao Šekspir: "*... Šta je njemu Hekuba il' šta je on Hekubi, / da tako za njom plače!*" Postoje jedva dva-tri momenta kada nemamo ovu dilemu. To je momenat na samom početku kada muž (Vojin Ćetković) ispituje ženu (Marija Vicković). Mi vidimo da je on opasan, ali ne razumemo njenu reakciju – da li ga se ona plaši, da li joj se gadi njegova ljubomora, da li voli da ga podstiče na ljubomoru? Drugi momenat je na samom kraju predstave kada Svetlana Bojković, koja igra Otovu majku, dolazi u posetu Geniji. Svetlana Bojković uverljivo igra majku koja sirota pojma nema u šta se upleo njen sin, već živi u nekakvoj iluziji o sopstvenom detetu. I treći, poslednji momenat je kada Vojin Ćetković kao Fridrih uđe na scenu i kaže Geniji da je ubio njenog ljubavnika i sina žene sa kojom se upravo pozdravio i ispričao. Na Ćetkovićevom licu naslućujemo emociju, ali nam nije jasno kakvu, jer nam ništa u vezi s njim nije jasno. Taj problem sa razjašnjavanjem motivacije odnosa između likova provejava kroz čitavu predstavu i čini postavku Široke zemlje stranom, zbunjujućom i na momente dosadnom. Možda bi glumci tokom budućih igranja predstave mogli da razjasne makar neke od ovih nedoumica koje su se pojavile na prvim izvođenjima. ¶

MARINA MILIVOJEVIĆ MAĐAREV

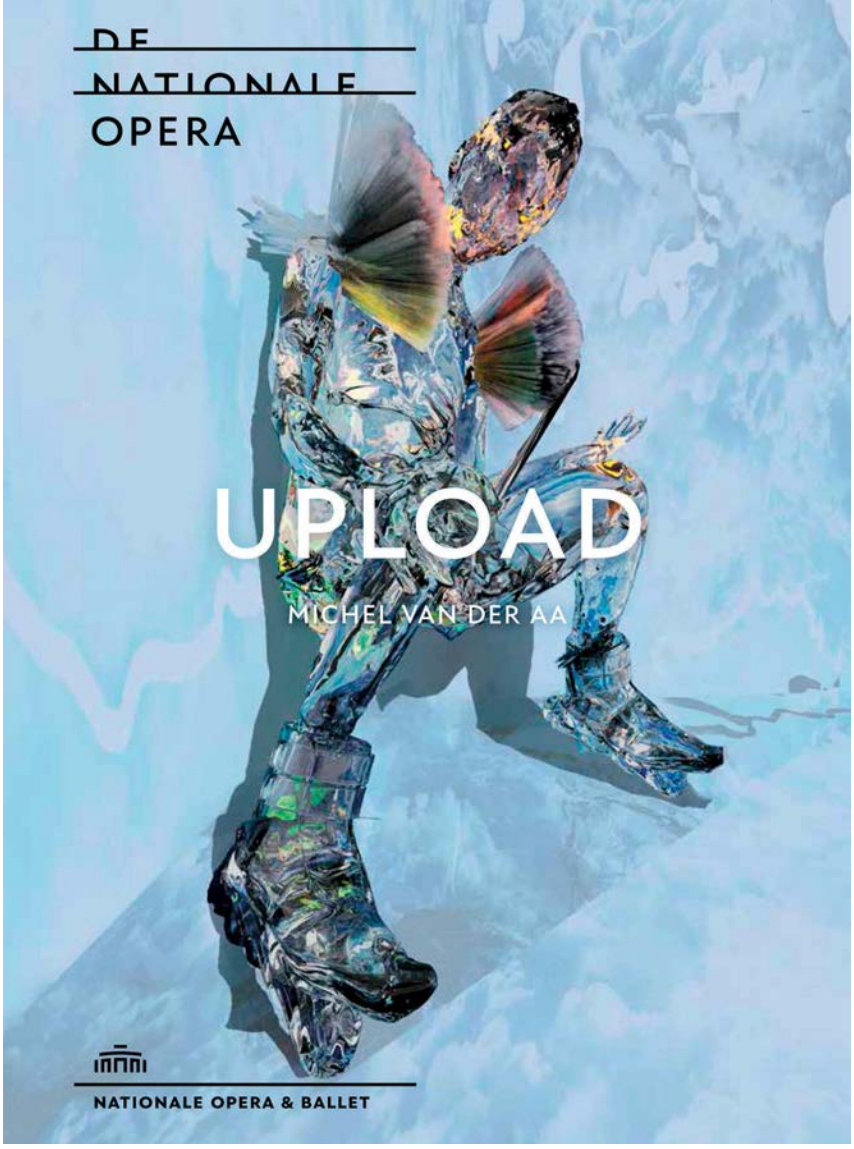
Humor, apsurd i melanholija

Kompozitor Van der A ukazuje na humor kao na sredstvo za opovrgavanje apsurda uzrokovanog sklonošću homo sapiensa da iskomplikuje kako svoje pojedinačno bivstvovanje, tako i život na planeti uopšte

Otac je, bez kćerkinog znanja, a ne mogavši više da podnese prazninu nastalu gubitkom supruge, odlučio da okonča svoj biološki život i nastavi postojanje u digitalnoj formi kao, nazovimo ga tako, svojevrsni transfer čovekolikih informacija. U specijalnoj klinici zakazao je intervenciju "aploudovanja" transfera svoje celokupne fizičko-mentalne pojave u kompjuterski fajl. Zatim je prošao kroz kratku obuku koja je imala za cilj da ga pripremi za ne/mogućnosti potencijalno beskonačnog digitalnog bivstvovanja i nakon što je data naredba za transfer podataka, otac je zauvek postao neopipljiv. Pretvorio se u neku vrstu avatara, filmsko-zvučni zapis koji nadalje "živi" u svojoj prozirnoj ekranskoj dvodimenzionalnosti. Kognitivne funkcije i emotivni konstrukt oca očuvani su u njegovoj novoj varijanti koja nastavlja da se razvija, uodnošava, "živi". U očevom shvatanju sveta sve je isto iako njegovo telo više ne postoji. Međutim, razlaz sa telom ipak je doveo i do nekih lomova, a naročito u odnosu sa kćerkom mezimicom. Ona nije znala za očevu nameru da se trajno preseli u digitalni svet i zamera mu što se sa njom nije konsultovao oko tako bitne odluke, te gorko pati zbunjena odnosom sa ocem kojeg nikada više neće moći da zagrli.

Ovo je ukratko radnja filmske opere *Aploud* (Upload), čiji je kompozitor i reditelj Mišel van der A (Michel van der Aa). Zbog kovid okolnosti izvođenje opere je već nekoliko puta odlagano, međutim, nakon nedavnog ukidanja gotovo svih mera distanciranja u Holandiji konačno su se stekli uslovi za nesmetano održavanje koncerata i pozorišnih i operskih predstava te je u petak 1. oktobra u Nacionalnoj operi u Amsterdamu delo konačno doživelo svoju holandsku premijeru *uživo* (nije zgoreg ovde pojasniti značenje reči "uživo" koje u kovid distanciranoj realnosti neprestano mutira: uz fizičko prisustvo izvođača na sceni i istovremeno fizički prisutnu publiku u sali). U periodu odlaganja izvođenja snimljena je i filmska verzija opere koja je dostupna na Medici.tv. Korisna je kao dokumentacija, ali ne i zamena za izvedenu operu jer delo počiva na preispitivanju različitih perspektiva koje se u filmskom poretku stvari umnogome gube.

Van der A je jedan od najistaknutijih evropskih autora muzičkog teatra srednje generacije danas. On je kompozitor i reditelj, a često i pisac libreta za svoja dela. Zanimaju ga teme koje se tiču identiteta i tehnologije. Tako je, na primer, u svojoj mono-operi *Jedno* (One, 2003) istraživao granice između ljudskog izvođača i vokalnog kiborga do momenata kada je bilo nemoguće razlučiti ko zapravo na sceni peva i gde su granice te osobe. U operi *After Life* (2005/06) umrli su u nekoj vrsti čistilišta i imaju pravo da nadalje ponesu sa sobom samo jednu ekranizovanu uspomenu sa kojom će otići u večnost. Drama ovog dela ukorenjena je u teškoćama izbora sa kojima se protagonisti suočavaju i u definisanju njihovog novog identiteta u odnosu na samo jedno sećanje. U operi *Osam* (*Eight*, 2019), koju je samo jedna osoba iz publike mogla da iskusi u jednom terminu, granice između izvođača, publike i tehnologije su porozne. Sa kompletnom VR gejming opremom na sebi, išla sam kroz "osmicu" vođena različitim ženskim likovima. Od nedostupnih planinskih vrhova i provalija, preko pećina i susreta sa sablasnim glasovima, sve dok se nisam našla ispod stola sa virtuelnom devojčicom koja je pevala trepćući svojim

prozirnim zastrašujućim očima. U nekom momentu shvatila sam da sam odlukom umetnika postala jedan od aktera opere. Iz sličnog, a sve bliskijeg naučnofantastičnog sveta i razmišljanja proističe i *Aploud*.

Opera počinje u zamračenoj sali. Čuju se samo glasovi žene i muškarca koji gotovo šapućući izgovaraju na engleskom imena delova tela i stereotipa vezanih za njih: "zaigrati... srce, izgubiti... dah, trepnuti... očima, osetiti... miris, obasjati... osmehom, zagrliti... ramena...". Scena se postepeno osvetljava i na njoj vidimo kćerku i siluetu oca. Ona se seća odrastanja uz oca i bliskosti koju su izgradili. Ta bliskost je duboko utemeljena u telesnoj uzajamnosti. Seća se očevih ramena koja su je nosila kada je bila umorna, njegovih ruku koje su je pridržavale dok je učila da hoda, bockanja njegove neobrijane brade kada bi je poljubio. Vidimo na sceni i oca-avatara. On egzistira kao projekcija na ekranu, međutim, ta projekcija je veća od prirodne veličine ljudskog tela i sklona je "rasipanju", pikselizovanju slike, i još nekim krivljenjima koja je čine dinamičnom i ostvaruju iluziju nekakvog posebnog "živog" entiteta. Projektovani otac fizički i liči i ne liči na sebe, ali njegov glas je ostao nepromenjen i njegove misli i osećanja bi trebalo da su ostali verni "originalu". U toku opere nekada vidimo raspevanog oca (Roderik Vilijams, bariton) samo kao projekciju, a nekada vidimo i Vilijamsa na sceni, ali istovremeno i projekciju digitalnog oca koja je sinhronizovana sa Vilijamsovim pevajućim glasom.

U toj višeslojnosti između izvođača koji uživo peva, njegovog direktnog odnosa sa likom kćerke (Jullia Bullock, sopran), a zatim i komplikacije međusobnih odnosa uvođenjem ekranskih projekcija, Van der A doslovno izvodi dramu odloženih i pomerenih realnosti na sceni dok istovremeno "govori" o njima. Drama između oca i kćerke je isprekidana delovima priče koji se odvijaju u klinici za aploud. Kroz ove susrete publika je sučeljena sa pravnim, moralnim i ostalim implikacijama koje očeva odluka povlači za sobom. Ove su scene, za razliku od porodičnog dijaloga, filmske, govorene, a ne pevane. Nose linčovsku estetiku, apsurd, ali i humor u sebi. Jedan od kandidata za aploud je, na primer, istraživač koji je dobio stipendiju da bi se digitalizovao jer je, navodno, u interesu struktura moći da se njegovo neprocenjivo znanje o Holocenu na taj način sačuva. Van der A ukazuje na humor kao na sredstvo za opovrgavanje apsurda uzrokovanog sklonošću homo sapiensa da iskomplikuje kako svoje pojedinačno bivstvovanje, tako i život na planeti uopšte.

Tenzije između različitih ekrana, između projektovanih i živih entiteta, između oca i kćerke, između tehnologije i umetnosti, između govora i pevanja, Van der A najvećim delom razrešava kroz muziku. Ansambl Musikfabrik, smešten na sceni a predvodi ga dirigent Oto Tausk, izneo je ubedljivo finese muzičkog rukopisa koji osciluje između elektronskog i simfonijskog zvuka. U skorijim delima muzički jezik ovog autora isklizava u raznorodne "vanklasične" ambijente. Tako je ovoga puta u momentima emotivnih sudara protagonista Van der A iskoristio reference na tehno muziku koje su, zaoštravajući ivice i volumen zvuka uzbudljivo naslikale psihološko stanje likova. Dirljiva je i spora arija kćerke koja podseća na melanholične iskorake Henrika Goreckog.

U ključnoj i završnoj sceni opere svi ekrani i izlomljene perspektive se gase i odjednom, u zamračenoj sali, kao jedro nad publikom se nadvija ogromno, delimično zategnuto platno. Na njemu vidimo "originalnog" oca i kćerku u krupnom planu, kako ležeći okrenuti jedno ka drugom, pevaju one iste reči sa početka opere. Veličina i intimnost slike i promena perspektive deluju kao otrežnjujući udar u svojoj ogoljenoj, gotovo bolnoj melanholiji. Mnoga pitanja vezana za nova uodnošavanja uzrokovana fizičkim distanciranjem u ponašanju i uzajamnosti, ovim su potezom otvorena i potencirana. Na koktelu upriličenom nakon premijere, direktorka holandske opere govorila je drhtavim glasom o patnjama sveta izvođačkih umetnosti tokom perioda izolacije. Ispostavilo se da je to prvi koktel održan u ovoj operskoj kući nakon 613 dana. Turbulentne emocije u vazduhu delovale su kao neka vrsta otvorenog epiloga same predstave: kao grozničavi dokaz neophodnosti fizičke komunikacije i zajedništva, ali i kao neminovno opraštanje od njih. ¶

JELENA NOVAK

O udicama, bodljikavim i

Kendimen

Kako nas, uostalom, često sa samog vrha ovdašnje vladajuće elite podsećaju, ima izvesne, pa još i učinkovite magije u protestantskoj usredsređenosti u veru u nove i nove pokušaje, zar ne? A pritom, zar i sam Holivud nije nepovratno ukorenjen u isto to tle vere da ima smisla pokušati isto još ovaj put? Pa i u prvim redovima prve stranice kod nas nedavno objavljene *Igre žmurke* (preveo Vladan Stojanović, objavio Vulkan) Sebastijana Ficeka, autora i odlične *Terapije*, stoje baš sledeće rečenice: "Neke priče su vam kao udice, bodljikave i smrtonosne, koje se zarivaju u umove publike duboko i neraskidivo, primoravajući je da ih sluša. Ja takve priče nazivam *perpetuum mobile*, narativima bez početka i kraja, zato što pripovedaju o večitoj smrti." Upravo izneseno lako se može pridodati i uz dva naslova iz aktuelne bioskopske ponude – *Kendimen* i *Mafijaški sveci Njuarka*.

Novo viđenje *Kendimena*, marketinški predočavanog kao "duhovni prednastavak" čuvenog i izvrsnog izvornika, gotovo godinu i po dana je odlagano, što je obično prilično loš znak, čega je svaki iole verziraniji filmofil svakako u trenu svestan. Ipak, novi *Kendimen*, u režiji Nije DaKoste i u produkciji sada već nezaobilaznog i značajnog imena u domenu savremenog, zahtevnijeg i inteligentnijeg postavljenog horora upadljivih arthaus ambicija – Džordana Pila, zapravo je vrlo dobar, umalo pa odličan, izrazito zanimljiv i po više osnova intrigantan film.

Narečena odrednica "duhovni nastavak" ovde je zapravo precizna anamneza primenjenog autorskog pristupa – reč je o filmu čiji su autori sasvim svesni postojanja tako odličnog i značajnog prvobitnog filma ne samo u kontekstu ionako poroznih žanrovskih podela, nego i u isti mah uspevaju da poznatu baštinu nadograde i prilagode vlastitim porivima i nakanama, te i sadašnjem trenutku, koji nekako ostaje u jasnoj vezi sa onim što nam je pre bezmalo trideset godina na tu temu i na tim osnovama poželeo da filmskim jezikom ispriča reditelj Bernard Rouz radeći na temelju proze čuvenog Klajva Barkera. Ovaj *Kendimen*, u tom pogledu, jeste i smislen i autohton omaž poznatom i zasluženo cenjenom delu i sasmosvojan film koji bi bio vredan pažnje i da nije naslova i te idejne i drugojake trajektorije koja će ga zauvek vezivati za Rouzovo remek-delo.

MAGIJA I STRAVA URBANIH LEGENDI

DaKosta i Pil rezonski i mudro, a staloženim pristupom i stvaralačkim ritmom, u stvaranje neporecivo upečatljivog sveta novog *Kendimena* kreću od suštinske ideje izvornog filma – od magije urbanih legendi, kao zdrave i prave ispostave usmenih predanja iz minulih doba, predanja koja uvek u značajnoj meri proističu i tvore neraskidive niti sa kolektivnim podvesnim, sa prećutanim i "progutanim" traumama, sa onim na vreme neiskazanim, a preko kojih se stiže i do identitetskih trvenja. U slučaju novog *Kendimena* to jednostavno biva sada već vekovna trauma usled nasilja beskrupolozne i surove većine nad ionako prokazanom i obespravljenom manjinom, što onda biva i kopča sa onim što je Džordan Pil radio u ovom svežijem delu autorske karijere (u slučaju filmova *Beži* i *Mi* i serije *Lavkraftova zemlja)*. Prateći taj trag, pomenuti dvojac stigao je na tačku na kojoj su vešto udenuli onaj idejno relevantniji deo pokreta *Black Lives Matter* ukorenivši ga u antropološki horor kakvim su ga u žanrovskom i zamašnijem smislu koncem prošlog veka postavili i Klajv Barker i Bernard Rouz. Na planu narativa, a u asocijativnom pogledu, pak, DaKosta i Pil ostaju na manje-više istoj tački – kao

smrtonosnim

Odličan rimejk i korektan prikvel – dovoljno za bolju stranu jesenje bioskopske ponude

Mafijaški sveci Njuarka

Fotografije: promo

nekada Helen Lajl (igrala ju je Virdžinija Medsen u možda i ulozi života), mlađi slikar Entoni MekKoj (u tumačenju Jaije Abdula-Matina, drugog, zapaženog u serijama *The Get-Down* i *Nadzirači*, ali i *u Suđenju Čikaškoj sedmorci* i Pilovom hitu *Mi*) spas i beg pred čemerom kreativne blokade nalazi u legendi o užasu koji se zbivao u Kabrini Grinu, gradskoj četvrti za ekonomski sputane i podjarmljene, a koji se pokazao podatnim za krvoproliće u izvođenju neutaživo osvetoljubivog Kendimena.

DaKosta je u ovom svom viđenju očigledno više zainteresovana za antropološki aspekt priče (što je, uostalom, evidentno i u izvesnom nestrpljenju u koncipiranju i upravljanju scenama ubistava i pominjanog krvoprolića, gde ima upadljive hitrine, a jedno od ubistava čak pratimo i iz povelike udaljenosti, pri čemu je u fokusu ipak gradski pejzaž u kome nešto tako gnusno biva moguće, a ne sam čin, što onda jeste vidan otklon u odnosu na prirodu i uzuse žanra kome i ovaj *Kendimen* pripada). Srećom, njene ideje tu dosta brzo i lagodno, bez uočljivije intruzije, tvore veze sa *Kendimenom* koji ipak mora da ostane vezan i za ono što već predstavlja unutar baštine žanra i kolektivnog, pop-kulturnog pamćenja. DaKostin *Kendimen*, uz to, a slično Rouzovom prethodniku, ukazuje i na potmuli užas manje ili više zahuktale i poodmakle džentrifikacije, s tim da na tom planu zatičemo i iznimno zanimljivo odudaranje od očekivanog – cinična i osorna kustoskinja hitro će glavnom junaku skresati u brk da su prvi džentrifikatori zapravo bili umetnici koji su navodno "osvajali i nove prostore" pod izgovorom slobode, a u biti u prostoj nameri da izbegnu naporan rad i svakodnevnu jurnjavu za novcem i konkretizovanom produktivnošću.

Po pitanju stila, DaKosta i u tom naglašeno urbanom okruženju traga za efektnim načinima da se prikaže teskoba ličnih i opštih primera raspadanja i bezizlaznosti, čime se onda i *Kendimen*, sa sve svojim jasnim žanrovskim odrednicima i nametima, nadovezuje u njenom prvencu *Little Woods* iz ruralnih adresa i krajolika. Boje su u *Kendimenu* prigušene, sa dugim i mračnim senkama kao odjekom onoga što je nemački ekspresionizam podario i američkom doživljaju *filmnoira*, a kompozicija slika, sa uvek prisutnim obrisima klaustrofobično skučenog gradskog pejsaža, samo dodatno potcrtava i identitetsku jezu pred kojom suštinskog bekstva ni ne može biti, a pri kojoj je strava koju donosi neoprezno prizivani Kendimen i dalje prisutna i uverljiva. Ukupno gledano, ovaj *Kendimen*, a bez obzira kako će se na kraju pokazati po pitanju komercijalnog uspeha – u ovoj ili onoj prikazivačkoj inkarnaciji, vrlo je dobar film, numerički predočavano jaka četvorka, a na putu ka najvišoj oceni ovde se isprečio samo izvanredni Rouzov *Kendimen*, kao ipak potpuniji film i tihi međaš unutar ne samo antrpološke struje savremenijeg horor izraza u domenu filma, a u ova dva slučaja definitivno i unutar sedme umetnosti kao na prvom mestu umetnosti.

ŠTA JE ODREDILO TONIJA SOPRANA

I u slučaju *Mafijaških svetaca Njuarka* (The Many Saints of Newark) nailazimo na krupnu, nazovimo je tako, balvan-prepreku; naime, ovaj prednastavak serije *Sopranovi* jeste gangsterski film na mestu, ali koji, premda u kvalitativnom i značenjskom, a onda i u sveukupnom kinestetskom smislu nudi više od, recimo, Skoresezeovog *Irca*, ne uspeva da dobaci do onoga što nam je isti autor darivao i u legendarnim i neprevaziđenim *Dobrim momcima*. A što, naravno, ne znači da su autori *Mafijaških svetaca*... ikada i imali ambiciju da dosegnu do tih visova – naprosto, ovaj »

film Alana Tejlora je u znatnoj meri i po svim validnim aspektima funkcionalna priča iz "sveta Sopranovih", svojevrsni, a dakako opravdani i valjani omaž onome što se smatra jednom od najboljih televizijskih serija svih vremena. Sasvim očekivano, manevarski prostor je Gandolfinijevom smrću ali i samom arhitektonikom te vrhunske serije ostao osetno omeđen, te je priča morala da krene unazad, prateći mustru prednastavka koji, srećom, brzo pravi upečatljivu asocijativnu vezu sa gledanim u seriji, ali koji onda mora i da potraži nove konture i razloge postojanja.

Stoga, iako nominalno postavljena kao priča o takozvanim formativnim godinama Tonija Soprana, ovo je ipak filmska povest o usponu (i, gle čuda), padu Dikija Moltisantija, Tonijevog ujaka. Nimalo iznenađujuće, i *Mafijaški sveci Njuarka* počivaju na mreži opštih mesta poznatih iz nasleđa žanra, ovde srećno združenih sa možda i uvek učinkovitim retro-štimungom, a stiče se utisak da ključni autori ovde nisu ni težili ka ičemu neuobičajenijem ili prevratničkom. Dejvid Čejs, autor *Sopranovih*, ovde naprosto daje oduška svom nesavladivom nostalgičarskom zanosu, znatno uspelije i celishodnije nego što je to uspeo u filmu *Not Fade Away* od pre nekoliko godina, ispravno uveren da priče iz mafijaškog sveta, pa još iz sve dalje prošlosti, i dalje imaju potencijala da govore o univerzalno pojmljivom i prisutnom sve do dana današnjeg. I mada dobrim delom nije jasna i precizno data vizura iz koje pratimo priču, prikazano u ovom filmu može biti prihvaćeno kao nešto što je u svetonazorskom smislu odredilo Tonija Soprana ka onome čemu smo svedočili tokom serije. Ovo je, dakle, funkcionalan film ipak ograničeno-oročenih dometa, koji, pritom, gledaocu pruža iznova dragocen uvid u ono već dugi niz godina očigledno – ogroman glumački dar, sav u nijansama i finesama, uvek izvrsnog i često skrajnutog Alesandra Nivole, ovde u još jednoj roli vrednoj najviših ocena. ¶

ZORAN JANKOVIĆ

Biografije

U čauri svojeg "ja"

Malte Hervig: *Majstor svitanja. Peter Handke, biografija* prevela s nemačkog Meral Tarar Tutuš; Laguna 2021.

Pisanje biografije, primetio je Dario Grgić, podzeman je posao koji zahteva skromnost, znanje i posvećenost. Zbog toga nas obuzima neprijatnost kada već na drugoj stranici teksta pročitamo kako nam biograf obećava "isključivo istinu". Ako ništa drugo, čitalac Petera Handkea morao bi da shvati da je istina vrlo nestabilna veličina, naročito kada se nastoje povezati život i delo. Ni opis Handkeovog detinjstva i rane mladosti ne doprinosi buđenju poverenja u biografa jer se tekst razliva u poetizovane slike i spekulacije, podaci su ili nedorečeni ili bez pratećih objašnjenja, a tu i tamo provuku se i po koja ozbiljna glupost i netačnost: da Handke odlično pamti šta mu se događalo u prvoj godini života, recimo, ili sasvim netačna informacija da su, kada je o Jugoslovenima reč, samo ustaše sarađivale s okupatorom u Drugom svetskom ratu. No, ako upregnemo nešto dobre volje u čitanje, saznajemo da je Handke dete iz prolazne veze Marije Sijuc i nemačkog vojnika Eriha Šenemana (Šeneman je oženjen i ima decu), te da Peter nosi prezime Bruna Handkea za kojeg se njegova majka udaje u godini piščevog rođenja, 1942. Kako je njegov poočim, po svemu sudeći, slab čovek, motiv potrage za ocem postaje važan momenat Handkeovog života, a u izvesnom smislu, kada se kao mladić bude okrenuo svome biološkom ocu, na delu će biti vrlo zanimljivo *stvaranje oca*. Čak i pre nego što ga bude upoznao Handke počinje da piše Šenemanu i, na taj način, da ga oblikuje prema svojim zamislima, ćudima i emotivnim menama. Nepriznavanje stvarnosti, barem do određene mere (a ta mera nije mala), najdublje će obeležiti Handkeov život, počev od mladalačkih neslaganja sa okolinom (što je zdravo), s nacističkom prošlošću sopstvene zemlje (što je još zdravije), s književnim establišmentom (što je takođe zdravo), sa ženama (što je malo manje zdravo), do neprihvatanja stvarnosti na Balkanu (što je potpuno nezdravo). Zapravo, Handke je osetljiv mlad čovek koji radoznalošću i sposobnostima nadrasta seosku sredinu, momak koji se, zbog nepodnošljivog okruženja, povlači u sopstveno ja (iz kojeg, kako ćemo videti, neće izaći), a od drugih se mladih ljudi razlikuje utoliko što mnogo čita, te mnogo i dobro piše. Zanimljiva je epizoda sa odlaskom u katolički internat: porodica je zamislila da bude sveštenik, što njemu ne pada na pamet, ali još je zanimljivije što već tada pokazuje sklonost konfabuliranju, te se njegova sećanja na represiju u internatu ne poklapaju sa svedočanstvima drugova i nastavnika. Odlazak na studije prava u Grac za Handkea je važan korak ka oslobađanju od skučene sredine, a biografija, posle nekih stotinak stranica, dakle, postaje dinamičnija i manje smušena. I još nešto: već kao mlad čovek Handke pokazuje izrazit talenat da, bez ozbiljnog razloga, povređuje ljude, čak i one s kojima je blizak.

Iako ga muči usamljenost – što će biti neprolazna tema njegovog pisanja – u Gracu počinje da se socijalizuje, stiče prijatelje, opsesivno sluša muziku, ulazi u književne i pozorišne krugove, sklon je opijanju i izlivima besa, ali, što je najvažnije, puno i kontinuirano piše, te objavljuje prve priče i oglede. Godine 1964. odlazi na jugoslovensko ostrvo Krk gde, u nekom ribarskom selu, piše svoj prvi roman, *Stršljenovi*. Veliki urednik Zigfrid Unzeld, koji će postati Handkeov prijatelj, prepoznaje talenat mladog pisca i, sledeće godine, objavljuje roman u izdavačkoj kući Zurkamp, što Handkea, gotovo odmah, izvodi na glas na nemačkom govornom području, a drame, naročito *Psovanje publike*, samo će uvećati njegovu slavu i osloboditi ga finansijskih briga. Svet ga uočava iduće, 1966. godine, kada na zasedanju Grupe 47 (najviđeniji pisci nemačkog jezika) u Prinstonu, izazove skandal. Sa glumicom Libgart Švarc 1969. godine dobija kćer Aminu i upravo

u vezi s Libgart prvi put pribegava nasilju. To će mu se, kako vreme bude prolazilo, dešavati, a najradikalnije i najnasilnije, ako je verovati biografu, sa Mari Kolbin, partnerkom s kojom je nekoliko godina živeo u Salcburgu. Handke ne izbegava da govori o nasilju prema (svojim) ženama, a skretanje pažnje na tu okolnost mnogo je više od karakterne osobine (premda jeste i to): nasilnost u odnosima izraz je ozbiljnije pometnje koje Handke, sva je prilika, nije uspeo nikada da se oslobodi, a možda, pravo govoreći, nije ni hteo da je se oslobađa: iz dubokih nesporazuma sa samim sobom on je izvlačio ono najbolje u pisanju, ali i ono najgore u svojoj osobi. U nastupu besa, recimo, povredиće i svoju kći, da bi je odmah nakon toga fotografisao kako bi se uvek sećao tog trenutka za koji nikada nije želeo da se ponovi. Kad god napravi sranje, a to neprestano radi, on se užasno kaje, sve do sledeće prilike, što je, uopšte uzev, dosta mučno. U dve verzije nasilja nad Mari Korbin razlikuje se samo jedan detalj: kada ju je oborio na tle ona tvrdi da ju je šutnuo u stomak, dok on tvrdi da je njegova noga završila na njenoj zadnjici. Ali ko je šutnuo u zadnjicu onoga ko je na tlu? To, naravno, ne znači da Handke nije rekao istinu onako kako je on vidi, ili je se seća, ali više govori o tome da mu se stvarnost koju nosi u glavi više dopada od spoljašnje stvarnosti.

Upravo na toj međi između stvarnosti i njegovog ja, događaju se najveći lomovi. Naime, kada se sastaje s masovnim ubicom Radovanom Karadžićem ili kada odlazi na sahranu drugog jednog masovnog ubice, Slobodana Miloševića, Handke, ako je suditi po onome što govori, ne deluje previše uračunljivo (kao, uostalom, ni biograf: otići na sahranu Slobodanu Miloševiću da bi se odala počast Jugoslaviji, kako to vidi biograf, isto je kao odati počast Hitleru za mir u svetu). Onaj ko kaže da ne zna ko su Karadžić ili Milošević ili je hulja, ili je samo glup. Handke, međutim, nije glup, a čini se, nije ni hulja. Problem je što je idiot. Ili, kako je to nežnije rekao Dragoslav Dedović, on ne uspeva da izađe iz svoga ja, te njegov Slobodan Milošević, kao ni njegova Srbija, nemaju veze sa onim što je bio Milošević, niti sa onim što je Srbija danas. Upravo su delovi o Jugoslaviji i Srbiji najslabiji u ovoj biografiji (na svu sreću, uz smušenost, i najkraći) jer ni Handke ni biograf ne znaju šta da rade s tim, te, posle svega, ostaju samo glupi inat i tvrdoglavo istrajavanje u neodrživom. Na čitaocu je pak da odluči šta će da radi s tim i takvim građaninom Handkeom, pa, posledično, i s piscem Handkeom.

Najzanimljiviji delovi ove biografije govore o tome kako nastaju Handkeova dela, naročito *Spori povratak kući*, kada je pisac upao u stvaralačku krizu, ili kada sam pisac govori o svom odnosu prema jeziku. Zanimljivo je videti i kakav je trgovac Handke koji svoje dnevnike i zapise, recimo, uspeva da proda za 300 000 evra i to pre nego što je dobio Nobelovu nagradu, a onda se, kasnije, žali na besparicu. Iako neprestano kukumavči i žali se na sve i svašta, nema ništa protiv toga da nekoliko godina provede u udobnom i preuređenom dvorcu, ili nekoliko godina putuje po svetu (iako nema para, jel). Sve to ume da zasmeta jer kako verovati Handkeu sa svim tim protivrečnostima i nedoslednostima? Ono, međutim, što bode oči jeste odsustvo Vima Vendersa iz ove biografije (pominje se tek usput), kao i produbljivanje odnosa s važnim nekim ljudima: Handkeova veza s Žanom Moro ostaje maglovita, a biograf se izvlači tako što se žali da je ona odbila da govori o Handkeu, da bi, potom, glumila u njegovom filmu, ili, opet, odnos s Brunom Gancom tek je zagreban, ali ništa bitno nismo tu saznali osim da je Handke bio ljubomoran na velikog glumca. Tome nasuprot, pominju se neki likovi za koje čitalac ne uspeva da shvati zbog čega su oni tako važni Hadkeu (osim, recimo, što su Srbi).

Malte Hervig napisao je lošu biografiju, između ostalog i zato što biograf ne sme da se krije iza neutralnosti, nego, naprosto, mora da traga za razlozima. Biograf je uvek i arheolog, ali Hervig to nije. Ipak, nije ovaj tekst ni toliko rđav da ga, s nešto čitalačke upornosti, ne bi trebalo čitati, ali je šteta što o tako značajnom piscu nismo, ipak, saznali više i bolje. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

Apsolutno ničiji heroji

The Stranglers su jedna od najneobičnijih pojava u panku i "novom talasu": spadaju u najzaslužnije za popularizaciju ovog zvuka, koji su među prvima predstavili svetu – ali nikad nisu bili priznati za deo *underground* elite, koliko god fanova imali. Ovaj engleski bend upravo je objavio svoj oproštajni album *Dark Matters* zaokruživši otpadničku karijeru dugu skoro 50 godina

Foto: promo

Ovo su vremena u kojima se ispostavlja da je rokenrol bio glas razuma. Nešto što je u suštini počelo kao jezik mladih bez perspektive, bez šanse da budu to što jesu i čuju se u javnosti, u međuvremenu se odavno pretvorilo u jezik onih koji jedini još uvek imaju savest. Paradoksalno, ali upravo su nekadašnji otpadnici od "kulture" – poslednja kultura što nam je preostala. I u tome je finalna snaga *mita o rokenrolu*, koji je nadživeo sam žanr i još uvek uzbuđuje neke mlade što traže svoj put kroz šumu besmisla kojom su okruženi.

Za nas starije, odrasle uz rok muziku, ovo je bar mala satisfakcija i priznanje da smo bar jednom u životu bili u pravu.

PONEKAD BIH TE UDARIO

Bili smo mali i bili smo najmanja od svih manjina kad su se pojavili The Stranglers. Tražili smo da slušamo nešto drugačije od onog što se puštalo.

Nije preterano reći da su njihova prva tri albuma *Rattus Norvegicus* (1977), *No More Heroes* (1977) i *Black and White* (1978) bili nešto kao Biblija za sve koji su ulazili u svet panka i drugačije rok muzike u trenutku dok se ova promena dešavala, krajem sedamdesetih. Mada je njihov debi svakako čisto remek-delo, *No More Heroes* probio ih je dalje, pa i u Jugoslaviju gde je imao tu čast da bude jedna od prvih licencno objavljenih pank ploča, zajedno sa The Vibrators *V2* i The Saints *Eternally Yours*. U Beogradu smo imali tu sreću da je Sloba Konjović, muzički urednik na radiju Studio B, pristupao svom poslu sa retkom odgovornošću i željom da svake nedelje publici predstavi ono najbolje, najnovije i najavangardnije iz rok i pop muzike, te smo u emisijama Diskomer, Vibracije i Parada albuma praktično istog meseca po objavljivanju slušali sve ono što je bilo bitno u Londonu. Nije mnogo prošlo, a uticaj pravovremeno puštanih The Stranglersa postao je primetan kod naših novih grupa, kakve su bile Električni orgazam (klavijature Ljube Đukića) i Šarlo akrobata (Kojin tretman basa).

Zvuk The Stranglersa sam po sebi delovao je kao revolucija. Ali, nekako poznata revolucija, u kojoj su svi mogli da nađu svoje mesto. Sex Pistolse apsolutno niko nije mogao da "skine" jer nije postojala osoba u stanju da deluje onako opasno, prezrivo i ludo kao Johnny Rotten. Ni The Jam niko nije mogao sasvim da iskopira jer su bili tako totalno engleski. The Clash su već bili tu negde – ljuti i pogodni za "skidanje" – čak i za početnike, samo ako umeš da držiš gitaru i naučiš da sviraš rege bas. Međutim, The Stranglers su bili pravi izazov: zvučali su kao klasičan rok bend koji je rešio da podivlja. Njihov tretman instrumenata otkrivao je nov stav prema svemu – prvo bi vas odozdo udario besni bas Jean-Jacques Burnela, još uvek najmoćniji na svetu, ložačko kidanje stomaka kakvo nikad pre nije bilo snimljeno u prvom planu neke pesme, potom bi vas poklopio ogorčeni glas Hugha Cornwella, što je jasno govorio da mu svi smetaju, ali da njega nije briga, onda bi odnekud neočekivano iznikle virtuozne melodijske reke na klavijaturama Davea Greenfielda, da bi Jet Black sve zakucao uvek pouzdanim bubnjanjem. U okviru pitomog redovnog radijskog programa onog doba, The Stranglers su stvarno delovali kao zvuk ulice.

DOLE, U SLIVNIKU

Nastali 1974. u Guildfordu, daljem predgrađu Londona, The Stranglers su bili malo stariji i kompletniji muzičari od dece koja su leta 1976. stvorila pank kao ponašanje i pogled na svet, čiji deo je bila i radikalno jednostavna muzika. Zato su vrlo brzo doživeli da ih aktivistički nastrojeni pankeri odbace kao matorce što su im se prikačili, a angažovani deo muzičke štampe je rešio da ih ne podržava – ali publika je baš u njima prepoznala sirovost koju ranije nije imala prilike da čuje i vidi, te autentičnu filozofiju radničke ekipe. Ništa slično nije postojalo i The Stranglers su za mnoge bili prvo iskustvo sa pankom koje su imali.

Čudan je to pank bio, nikako ne po klišeima, ali sloboda da se bude svoj i stav bili su očigledni. Prigovaralo im se da imaju pomalo pojednostavljene, stripovske poglede, a ponekad i mizantropske teksto-

ve, no njihov odgovor je uvek bio da prosto govore uličnim jezikom i opisuju taj pogled na svet, te da tako govore stvarni ljudi – junaci njihovih pesama – čiju priču oni pričaju. Kad su počeli da se menjaju u pravcu još kompleksnije muzike, posle pobunjeničkih novotalasnih vremena, nisu svi bili spremni da ih u tome slede. The Stranglers su, naime, u osamdesetim postali neočekivano nežni: *La Folie* (1981) i *Feline* (1983), uz uspeh večnog hita *Golden Brown*, predstavili su nam bend i dalje beskompromisnog stava, ali koji se sad bavio romatičnim temama velike ljubavi. No, ovakvo širenje osećajne palete donelo im je mnogo novih poštovalaca i više uspeha nego ikad, te su poslednje tri ploče sa originalnim vokalom – *Aural Sculpture* (1984), *Dreamtime* (1986) i *10* (1990) – sve redom beležile poneki hit održavajući njihovu poznatost i šireći je globalno.

Iznenadni odlazak iz benda Hugha Cornwella, glavnog autora, pevača i jednog od osnivača, delovao je kao finalna presuda nakon koje se niko ne bi oporavio ("The Stranglers su mi odjednom delovali istrošeno", rekao je), ali nije tako bilo. Kooptirajući jednog, pa i drugog pevača, The Stranglers su nekako nastavili sa koncertnom i studijskom karijerom dok u liku Baza Warnea, starog fana i dugogodišnje klupske pojave sa raznim pank postavama, nisu našli osobu sposobnu da dostojanstveno odigra ulogu frontmena ovog, sad već klasičnog benda. *Norfolk Coast* (2004) bio je povratak na veliku scenu i u kreativnom smislu pošten nastavak njihove nekadašnje, uvek privlačne nepredvidljivosti. Od tad nisu objavili previše toga, ali su koncertnom aktivnošću držali nivo, uprkos penzionisanju Jeta Blacka, najstarijeg među njima. Nažalost, kad je prošle godine od kovida preminuo Dave Greenfield, više se nije imalo kud i The Stranglers su najavili da im je sledeći projekat – poslednji u karijeri.

KAKO NAĆI ISTINSKU LJUBAV I SREĆU U OVA VREMENA

Dark Matters (Coursegood) prvi je objavljeni studijski album The Stranglersa još od 2012, i u septembru je ušao pravo na mesto broj 4 engleske liste, kao njihov najbolje plasirani još od *Feline* iz 1983. Ovo se slobodno može nazvati nekom vrstom neočekivano uspelog povratka – ne samo kao bratska posveta Greenfieldu, umrlom usred snimanja, ali ipak ostavljajući svoje sviračke doprinose na 8 od 11 numera – nego i kao poslednje poglavlje vredno opšte pažnje javnosti, u sagi o jednom bendu koji se ponosno ni u šta nije uklapao.

Udarni singl *This Song* (u originalu "This Song Will Get Me Over You" sastava The Disciples of Spess) ovde je koautorski dorađen tako da najviše podeća na rane The Stranglers, baš kao i *The Last Men on the Moon*, energična vožnja koja je mogla da se nađe na svakoj od njihovih ploča sa slavnih početaka. Tekst ove prve govori o prevazilaženju ljubavnog bola, a sličnu temu susrećemo i u dražesno latiniziranoj *If Something's Gonna Kill Me* (*It Might as Well Be Love*), te čulno-čežnjivoj *Breathe*, kojom se *Dark Matters* stilizovano zatvara, nalikujući na najuspešniji, *popizirani* srednji period benda. Ispostavlja se da su vrhunci albuma vezani za snažne emocije, ali nema snažnijih od onih u kompoziciji *And If You Should See Dave...*, u kojoj se u laganom ritmu odvijaju sećanja na prošlost grupe, sa besmrtno duhovitim stihom kao sećanje na Greenfielda: "A ovde bi trebalo da ide tvoj solo...".

Baš kao što smo se nadali, ovo je pozitivna fuzija novih i starih snaga: mladi glas Baza Warnea uverljiv je na mestu najupadljivijeg u ovom sastavu, Jim Macaulay, kao bivši regularni bubnjar savremenih *dance* heroja Rudimental, donosi potreban moderan *touch* – sa druge strane, JJ Burnel opet vuče glavne pesme svojim monstruoznim bas zvukom, i konačno Dave Greenfiled i ovde briljira puneći zvuk mini-melodijama, kao najveći pop umetnik među autističnim osobama (puna istina o njegovom stanju otkrivena je tek nakon smrti). Uskoro će ovakvo višeslojno muziciranje zvučati mladima kao Bah ili Betoven – nešto što je skoro nemoguće smisliti, a kamoli proizvesti golim rukama. Pa ipak, ljudi su sve to odsvirali.

GUDBAJ TULUZ, GUDBAJ DEJV

U istoriji rok muzike mora postojati nešto što bismo mogli nazvati: misterija The Stranglersa. Kako je do danas opstala grupa koja je počela kao pank, ali nije bila jednoglasno prihvaćena od strane pankera, pa se potom pretvorila u vrlo neobičan autorski bend, kritikovan zbog te promene, te na kraju u rok grupu sa čudnom pop elegancijom – a da je ipak sve vreme bila voljena i imala sve više vernih fanova širom sveta? Odgovor: tako što je uvek ostala svoja. Redak primer benda jačeg od stilova koje su svirali.

Verovatno je tajna veličine The Stranglersa u tome što su uvek bili esencijalan engleski bend. U njima je čučao onaj grubi deo Engleske koji nikad nismo videli, ali smo mogli da verujemo u njegovo postojanje, pošto su oni vrlo rečito bili pomalo huliganski, bez pardona mangupski, skloni tuči, neobičnim idejama o tome ko vlada svetom, prostodušni, duhoviti i anti-manipulantski – mimo svakog *mainstreama*, pa i onog alternativnog. Naličje britanskog građanskog života, što su pre njih najbolje opisali The Kinks – bilo je prepoznato kao naličje građanskog života bilo gde, širom planete. The Stranglers su došli iz ulične magme koja je vladala ostrvskim omladinskim duhovima posle *glam rocka*, a pre *punka*, u periodu 1974–1976, kad su samo *pub rock* sastavi tipa Dr Feelgood zvučali vredno pažnje. Taj *pre-punk feeling* im je omogućavao vezu sa klasičnim rokenrolom i pratio ih je uvek kroz presudno prisustvo Davea Greenfielda, koga nažalost više nema, i tu se ova priča završava zauvek. Jer Greenfield ih je činio drugačijim i autentičnim, koliko god JJ i Hugh bili duša The Stranglersa.

Teško mi je da završim ovaj tekst, okrenem se i odem od prvog pank benda koji sam voleo, kao i mnogi kod nas. Ovog časa najglasnije puštam *Walk on By*, njihovu vrtoglavu obradu Burta Bacharacha, da bih ostao vezan za trenutak kad je uz ovaj bend svako znao jednu jednostavnu istinu – mi smo u pravu. Do kraja pesme ću znati da se ništa nije promenilo.

I dalje smo u pravu. ¶

DRAGAN AMBROZIĆ

POVRATAK GOS

Na Kineze se više ne može primeniti latinska poslovica o Jupiteru i volu. Ne pristaju na podređen položaj. Rivalstvo sa Sjedinjenim Američkim Državama se zaoštrava, mada je teško, gotovo nemoguće srušiti mnogobrojne mostove podignute u poslednjih pedeset godina. Zato priča o Huaveju nije završena. Ona se nastavlja, ali po kineskim pravilima igre

Poslednjih meseci najprodavanija knjiga u Kini je *Američka zamka* Frederika Pjeručija, bivšeg šefa francuske kompanije Alstom, koji je odležao dve godine u američkom zatvoru jer se ogrešio o američke sankcije prema firmama u Indoneziji. Bio je optužen i za korupciju, tako da je, iako je njegova firma platila Americi kaznu od 773 miliona dolara, morao da odsluži svoje, a njegovu kompaniju preuzeo je konkurent iz SAD. Kineze je privukla ova knjiga ne toliko zbog samog autora, koliko zbog njegove kritike američkog zakona o sankcijama koji može da pogodi bilo koju kompaniju ili pojedinca u svetu i predstavlja američku zamku u borbi za globalno tržište i politički uticaj.

Velika kineska kompanija Huavej, koja je bila izložena sličnom maltretiranju, delila je ovu knjigu besplatno svojim zaposlenima i stranim posetiocima. Za razliku od francuske firme, Huavej nije pao u američku zamku.

DOMOVINA JE TU DA NAS PODRŽI

To je potvrdio trijumfalni povratak u domovinu gospođe Meng Vandžou, potpredsednice upravnog odbora i glavnog finansijskog direktora firme Huavej, što je većina Kineza doživela kao simboličnu pobedu u dugom i teškom geopolitičkom rvanju s američkom hegemonijom. Meng se pojavila u crvenoj dugoj haljini na vratima specijalnog aviona kineske vlade u Šenđenu, centrali firme Huavej, zbog koje je skoro tri godine provela u kućnom pritvoru u Kanadi. Tragovi od nanogice još su bili vidljivi na njenoj nozi. Direktan prenos njenog povratka pratilo je na televiziji više od 400 miliona Kineza (nedavni povratak kineskih astronauta na Zemlju samo 38 miliona).

"Bez snažne domovine ja ne bih bila na slobodi", poručila je gospođa Meng. "Shvatila sam da su sudbina firme i interesi pojedinaca blisko povezani sa sudbinom zemlje i da je domovina uvek tu da nas podrži." Neki kineski listovi bili su direktniji: Meng je uhapšena jer je Kina bila snažna, a puštena je jer je Kina postala još snažnija.

U isto vreme u Vankuver su stigla dva Kanađanina, osuđena u Kini na zatvorske kazne zbog špijunaže, pa iako kineska štampa odbija da ova dva slučaja dovede u vezu, prilično je jasno da se radi o dogovoru u kome su, pored Pekinga i Otave, učestvovali Amerikanci, i to kao glavni igrači. Tajni pregovori vođeni su verovatno od prvog dana kada je gospođa Meng uhapšena, a predsednici Si i Bajden razgovarali su telefonom početkom septembra.

Kineski predsednik je tada rekao da slučaj gospođe Meng treba rešiti pravedno i na odgovarajući način, a predsednik Amerike, optužen u domaćoj javnosti da popušta Kinezima, branio se da Si nije, kako je Bajden ranije pričao, njegov "stari prijatelj", jer je "autokrata i nema ni zrno demokratije u sebi". "To je samo biznis", rekao je.

Tako je ova "diplomatija talaca" okončana u hladnoratovskom stilu, samo što je razmena zatvorenika obavljena interkontinentalnim letovima, a ne na nekom mostu u Berlinu.

VEZIVANJE ČVORA

Prema kineskoj poslovici, "ko čvor zaveže, treba i da ga razveže". Kako su Amerikanci taj čvor vezali? Gospođa Meng ne samo da ima funkcije u Huaveju, već je i ćerka osnivača ove kompanije Žen Džengfeja, što je ne manje važno. Uhapšena je na aerodromu u Vankuveru 1. decembra 2018. U Kanadi je imala stalnu boravišnu dozvolu i već godinama bila kanadski rezident. Hapšenje je izvršila kanadska policija po zahtevu SAD i deset dana kasnije određen joj je kućni pritvor sa nanogicom, do ekstradicije u Ameriku gde ju je čekala optužnica za ugrožavanje bezbednosti Sjedinjenih Američkih Država.

Prema američkoj optužnici, Meng je dovela u zabludu bankarskog giganta

POĐE MENG

HSBC u vezi s poslovima Huaveja u Iranu, čime je "mogla da banku dovede u opasnost da prekrši američke sankcije protiv Teherana". Meng je negirala optužbe, a kompanija Huavej je saopštila da je reč o političkim optužbama SAD, sa ciljem da se izvrši udar i uništi kineska visokotehnološka industrija.

Da je radila u nekoj manjoj kineskoj firmi, Meng je u Kanadi mogla mirno da dočeka penziju. Ali, Huavej je nešto drugo. Ovu kompaniju američka administracija označava kao globalnog protivnika koji putem svojih 5G sistema komunikacija, koristeći špijunažu, podriva bezbednost SAD i zapadnih zemalja.

Sankcije koje je Amerika uvela Huaveju bile su oštre i višestruke: zabranjena je prodaja opreme kineske firme u Americi i prekinuto je snabdevanje Huaveja čipovima i drugim komponentama iz Amerike. Sankcije Huaveju morale su da sprovedu i mnoge druge zemlje, već ugovoreni poslovi su bili otkazani. Huavej je imao ozbiljne gubitke, ali opstaje.

Kineska država stala je iza svoje kompanije, jer je ocenjeno da se radi ne samo o pojedinačnoj, doduše velikoj kineskoj kompaniji, već i o poziciji Kine u svetu. Nedavno je u Pekingu usvojen antisankcioni zakon, koji domaćim kompanijama daje pravnu osnovu da nadoknade štetu izazvanu stranim sankcijama koje smatraju nelegalnim.

ZA AMERIKU PROBLEMI TEK PREDSTOJE

Puštanje na slobodu gospođe Meng ne znači da su Sjedinjene Države odustale od sankcija prema Kini, niti prema kompaniji Huavej. Kinezi računaju da će i narednih godina ostati pod pritiskom. Glavni zadatak koji je sebi postavila kompanija Huavej jeste da pronađe način da izgradi fleksibilnije sisteme telekomunikacionih mreža, koji bi se bazirali na najnovijim tehnologijama i omogućili potpuni prelazak na informatičko upravljanje sistemima putem tehnologije "oblaka", i manju zavisnost od baznih stanica na zemlji.

Ako je sistem 5G izazvao buru u Americi i na Zapadu, onda će mreža 6G, na kojoj Kinezi ubrzano rade, izazvati paniku. Ta mreža omogućava brzinu hiljadu puta veću od najbržih mreža danas, a biće sto puta brža nego što 5G može da dostigne u budućnosti. Na tome, naravno, rade i druge zemlje, ali je Kina bar za korak u prednosti. Tehnološki eksperti tvrde da je sajber bezbednost važnija od teritorijalne bezbednosti.

Kinezi su već poslali u orbitu eksperimentalni satelit 6G, preko koga će se povezivati uređaji na Zemlji. Sve što je zatim zamišljeno prevazilazi maštu običnog čoveka. Šest G će omogućiti integraciju ljudskog mozga sa kompjuterom, to jest da impulsi ljudskih neurona u mozgu i elektronski signali veštačke inteligencije međusobno komuniciraju putem superbrze bežične veze. Na primer, telepatski razgovori umesto telefona i mejla, sejvovanje uspomena i snova i slično, što sve više spada u oblast tehnološkog proučavanja u oblasti BMI (Brain-machine interface) nego u naučnofantastične maštarije. Neke tehnologije BMI (npr. upravljanje veštačkim udovima) već se primenjuju u medicini.

»

Huavej

Osnovana u Šendženu 1987. godine sa samo četiri hiljade dolara kapitala, firma Huavej je 2020. godine dostigla prihod od 124 milijarde dolara. Zapošljava oko 200.000 ljudi. U svojini je 98.000 zaposlenih, koji imaju sve njene deonice. Svetski je lider u sajber tehnologiji. Tri milijarde ljudi u svetu koristi Huavejove proizvode. U Kini je 830 miliona korisnika već prebačeno na 5G mrežu, a čitava zemlja će biti uključena do 2025. godine. Posle toga, prelazi se na još moćniju, višu tehnologiju. To je ono što najviše brine SAD.

Da Kinezi gledaju u budućnost potvrđuje i revolucija u energetici koja, pored informativnih tehnologija, predstavlja jedan od odlučujućih faktora za određivanje geostrateške pozicije u svetu.

Kina će u oktobru pustiti u probni rad nuklearni reaktor koji umesto uranijuma koristi torijum, koji je tek neznatno radiokativan. Prednost torijuma je, pored ostalog, i u tome što za hlađenje reaktora nije potrebna voda. Slaba strana je što, za sada, generiše energiju manju od uranijuma. Kineski naučnici ubrzano rade na rešavanju tog problema, koristeći probni torijumski reaktor koji su izgradili u pustinji Gobi, i koji bi uskoro trebalo da počne sa eksperimentalnim radom. Predviđena je izgradnja serije ovih reaktora.

Kina više nije ona od pre pedeset godina, kada ova velika, ali još siromašna zemlja i superbogate SAD nisu imale ni diplomatske odnose. Tada su Amerikanci i Kinezi neočekivano odigrali nekoliko stonoteniskih susreta na naglašeno prijateljskoj osnovi. To je nazvano "ping-pong diplomatija" i predstavljalo je svetsku sportsko-političku senzaciju. Ubrzo nakon toga normalizovani su američko-kineski odnosi, američki predsednik Nikson posetio je Kinu, ona je primljena u Ujedinjene nacije i postala stalni član Saveta bezbednosti. Ping-pong diplomatija bila je lepa predstava za javnost. U senci su vođeni ozbiljni politički pregovori i tajne posete.

Verovatno se nešto slično događalo i sada. Vidljiva je samo "talačka diplomatija" koja se vodi u drugačijim okolnostima, pošto je odnos snaga bitno promenjen. U martu, prilikom prvog američko-kineskog susreta nakon Bajdenovog izbora za predsednika, kineski pregovarač je rekao Amerikancima: "Vi niste kvalifikovani da sa mojom zemljom razgovarate sa pozicije sile."

Na Kineze se više ne može primeniti latinska poslovica o Jupiteru i volu. Ne pristaju na podređen položaj. Rivalstvo se zaoštrava, mada je teško, gotovo nemoguće srušiti mnogobrojne mostove podignute u poslednjih pedeset godina.

Zato priča o Huaveju nije završena. Ona se nastavlja, ali po kineskim pravilima igre. ¶

ALEKSANDAR NOVAČIĆ

Mirotvoračka misija Josipa Broza Tita

Sedamnaestog septembra 1978. u Kemp Dejvidu je potpisan istorijski mirovni sporazum između Egipta i Izraela. Ovoj kulminaciji na javnoj diplomatskoj sceni prethodili su višegodišnji tajni napori Tita i predsednika Svetskog jevrejskog kongresa Nahuma Goldmana da se nađe rešenje za mir na Bliskom istoku

Poreklo poznanstva i višedecenijskog prijateljstva jugoslovenskog predsednika Tita i predsednika Svetskog jevrejskog kongresa Nahuma Goldmana nije lako utvrditi. Tito je u kontakt sa vođama jevrejskih organizacija došao veoma rano, još tokom 1944. kada su partizanske jedinice pružile ogromnu pomoć u spasavanju mađarskih Jevreja. Nakon toga Jugoslavija je pomagala prilikom iseljavanja Jevreja u Palestinu preko jugoslovenskih luka, uprkos britanskoj zabrani. Tito je, takođe, vojno pomagao Izrael koji je bio tek u nastajanju.

Kada su odnosi Izraela i arapskih država eskalirali u konfrontaciju, jugoslovenski predsednik i Nahum Goldman, koji je u to vreme bio predsednik Svetskog jevrejskog kongresa i Svetske cionističke organizacije, vodili su jedan od najzanimljivijih hladnoratovskih pokušaja da otvore kanal za dijalog između arapskih zemalja i Izraela. Predlozi i inicijative koje su pokretali bili su deo njihovog bliskoistočnog mirovnog plana, koji je uz brojna osporavanja i odbacivanja trajao tri decenije.

PRETEČA KEMPDEJVIDSKOG SPORAZUMA

Paradoksalno je što je posle "šestodnevnog rata" u kojem je Izrael pobedio i osvojio Sinaj, Golansku visoravan i Jerusalim, Jugoslavija prekinula diplomatske odnose sa Izraelom, ali Tito nije prestao da aktivno deluje na svom mirovnom planu. Može se reći da je njegova i Goldmanova inicijativa bila preteča rešenja koje je ugovoreno Kempdejvidskim mirom iz 1978. između Egipta i Izraela. To rešenje bilo je unilateralni sporazum dveju zemalja uz međusobno priznavanje Egipta i Izraela, povratak demilitarizovanog Sinaja pod suverenitet Egipta, dok su Golanska visoravan i Jerusalim ostali van ovog dogovora.

Goldman je krajem 1971. zatražio od Tita da egipatskom predsedniku Anvaru Sadatu predloži pregovore o separatnom miru zasnovanom na izraelskom povlačenju sa celog Sinaja, osim sa Golanske visoravni, u zamenu za demilitarizaciju napuštene teritorije. Sadat je upravo to prihvatio u Kemp Dejvidu, ali tek posle "jomkipurskog rata" 6. oktobra 1973. Sporazum je uključio i priznavanje Izraela, što je takođe bila tačka mirovnog plana Tito–Goldman.

Tito je uspeo da egipatskog predsednika Gamala Nasera uveri u potrebu ovakvog koraka. Tako je prilikom susreta 1975. predsedniku SAD Džeraldu Fordu prepričao svoj razgovor sa Naserom u Egiptu 1967. godine: "Ja sam Naseru rekao da je Izrael realnost i da ga treba priznati. On je član Ujedinjenih nacija. Rekao sam mu

U POTRAZI ZA MIROVNIM REŠENJEM: Tito i Goldman
Foto: Muzej Jugoslavije

da Arapi nemaju načina da gurnu Izrael u more, kako su to želeli. Ne samo SAD, nego sve druge zemlje sa kojima Izrael ima diplomatske odnose neće dozvoliti da Izrael bude bačen u more. Nije im se to dopalo. Ćutali su. Ali sledećega dana Naser je rekao: 'Vi ste u pravu'".

BLISKI SUSRETI POSEBNE VRSTE

Tito je suštinu svojih odnosa sa liderom Svetske jevrejske organizacije nastojao da prikrije čak i od svojih saradnika mada sam kontakt nije krio. Svetski mediji su takođe pisali o Titovoj i Goldmanovoj bliskosti. S koliko diskrecije se prilazilo ovim susretima, svedoči i nekadašnji ministar spoljnih poslova Živadin Jovanović, koji je kao mladi diplomata radio u Titovom kabinetu. Kada bi Goldman dolazio, Titov automobil bi čekao gosta na pisti i vozio pravo maršalu bez ikakvih pasoških ili carinskih formalnosti. Na isti način se vraćao.

U prvoj etapi, Tito je čitave dve decenije pokušavao da ugovori Goldmanov susret sa egipatskim predsednikom i započne bliskoistočne pregovore, pa i u vreme kada je Jugoslavija nakon "šestodnevnog rata" 1967. zvanično prekinula diplomatske odnose sa Izraelom. Prvu inicijativu za susret Goldmana i Nasera Tito je lansirao između maja i jula 1956. godine.

Kada se "otac izraelske nacije" David Ben Gurion obratio Goldmanu za pomoć da prikupi 400 miliona dolara kako bi finansirao projekat "Dimona", odnosno izraelski nuklearni program, Goldman, koji nije bio njegov pobornik, preneo je u novembru 1958. Titu i detalje Ben Gurionovog zahteva. Goldman je rekao Titu kako će Jevrejima u svetu biti teško da odbiju takav zahtev koji se tiče opstanka jevrejske države. Dodao je da bi on i njegove pristalice lakše mogli da odbiju Ben Guriona ako bi Naser i drugi arapski državnici prihvatili da razgovaraju sa Izraelom.

Odmah nakon susreta sa Goldmanom Tito je poslao pismo Naseru. U njemu je preporučio egipatskom predsedniku da počne "neku vrstu dijaloga" sa Izraelom, dodajući da Goldmana ne treba da "ostavi praznih šaka". U ubeđivanje je uključio i premijera Indije Džavaharlala Nehrua, ali Naser je ostao nepopustljiv.

UBEĐIVANJE KOMUNISTIČKIH LIDERA

Tito se ponovo sreo s Naserom i Nehruom pre tačno 60 godina, na Prvoj konferenciji nesvrstanih u Beogradu 1961. On je preneo Goldmanov predlog da prvi korak u smanjivanju neprijateljstva između dve zemlje budu razgovori sa Svetskim jevrejskim kongresom umesto sa Izraelom. Naser je ponovo bio nepopustljiv.

Goldman je predstavio Titu svoje ideje za mirno rešavanje bliskoistočnog sukoba koje podrazumeva i međusobno priznavanje Egipta i Izraela i zamolio ga da ih prenese drugim komunističkim i arapskim liderima. Tito je to učinio na susretu istočnoevropskih lidera u Moskvi u novembru 1967. godine. Tada je najpre sve izvestio da više nema opasnosti da će Naser i Arapi izabrati rat kao rešenje problema iako su takve tendencije postojale posle bombardovanja Sueca i naftnih rafinerija, i naglasio da je Naser za političko rešenje. Pošto je Kairo dobio električnu energiju iz Asuana, Naser je bio mnogo bolje raspoložen.

Tito je onda ispričao svoj razgovor sa Goldmanom, ali nije naišao ni na najmanje razumevanje partijskih rukovodilaca istočnog bloka. Sovjetski delegat na skupu, tadašnji premijer Aleksej Kosigin, ironično je dobacio: "Kuva se velika stvar". Poljski lider Ladislav Gomulka na to je rekao: "To nema ni najmanjeg smisla".

Krajem šezdesetih godina Tito i Goldman su se sreli dva puta i nastavili da rade na susretu Goldmana i Nasera. Posle drugog susreta, 21. maja 1969. Goldman je došao u Izrael i o tome obavestio premjera Levija Eškola, Moše Dajana i Abu Ebana. Goldmanove beleške ne pominju razgovor o mogućnosti susreta sa Naserom. Ali, uoči Goldmanovog izveštaja, Dajan mu je poslao pismo u kome je razmatrao pitanja sa njegovog susreta sa Titom na Brionima. U tom pismu on je, ne navodeći sa kime, napisao da bi prihvatio "susret" ukoliko bi o njemu raspravljala izraelska vlada, a ne bi ukoliko to vlada ne bi odobrila. Eškol mu je odgovorio kako pitanje susreta "nije jednostavno" i nije verovao da je inicijativa ozbiljna.

TITOVA INICIJATIVA

Mogućnost sastanka Goldmana i Nasera pomenuta je na neobaveznom sastanku posle intervjua koji je Naser dao novinaru francuskog "Monda" Eriku Rolou u februaru 1970. O ovoj inicijativi, koju je londonski "Observer" nazivao "Titovom inicijativom", nezadovoljna i ljutita izraelska vlada raspravljala je dva puta – u martu i aprilu 1970. Na sastanku vlade Šimon Peres je zatražio pisani poziv od "ovlašćenog izvora – egipatskog ili jugoslovenskog". Takođe, »

glasalo se i u Knesetu, gde je vladina pozicija dobila ogromnu većinu 61:5.

Egipatski predsednik Naser promenio je mišljenje početkom 1970. i prihvatio da se sretne sa Goldmanom. Goldman je o mogućem susretu sa Naserom razgovarao 24. marta sa tadašnjom predsednicom vlade Goldom Meir. On ju je obavestio da se nekoliko dana ranije sreo sa tri osobe u Parizu: jednim Jugoslovenom, dopisnikom "Monda" i Egipćaninom Ahmedom Hamrušom, koji su mu preneli kako egipatski predsednik Naser planira da ga pozove u posetu Egiptu. U tom trenutku počela je velika međunarodna afera.

MIROM DA SE NE BAVE PACIFISTI

Izraelska vlada je 5. aprila izdala saopštenje u kojem je rekla da se nije saglasila sa Goldmanovom posetom Kairu. Zatim je celo pitanje stiglo na raspravu u Kneset. U dugom članku, koji je u "Mondu" objavljen 8. aprila na vrhuncu debate u Knesetu, Erik Rolo je detaljno objasnio koji su bili egipatski uslovi za sastanak, a dva najvažnija su bila da bude javan i da ga odobri izraelska vlada. Članak je dodao ulje na vatru jer je ostavio utisak da je poziv doista postojao i da je Egipat napokon spreman za mir.

Portparol egipatske vlade Ahmed Abdel Magid demantovao je 6. aprila da poziv uopšte postoji. Sličan demanti, skoro simultano, objavljen je i u Beogradu. Postavilo se pitanje zašto Golda Meir nije ovu informaciju zadržala za sebe, nego obavestila Vladu, a potom i Kneset. Ona je rekla da kako nema ovlašćenja da sama odlučuje o pitanjima važnim za nacionalnu bezbednost. Osim toga, ukoliko bi se odlučila u korist posete, tadašnji ministar bez portfelja i vodeći jastreb, šef Likuda Menahem Begin, bio bi veoma nezadovoljan što kabinet nije konsultovan o takvom kontaktu.

Cela afera počela je da izmiče kontroli. Pojedini jevrejski krugovi pretili su da će prekinuti svaki kontakt sa Izraelom ukoliko dođe do susreta Goldmana i Nasera, kao što je to učinio uticajni londonski bankar Zigmund Varburg. Izraelska vlada je izdala zvanično saopštenje kako je cela afera "fabrikovana i neosnovana". Izraelsko Ministarstvo spoljnih poslova smatralo je da bi na međunarodnom planu glavna opasnost bila ukoliko bi Goldmanova ideologija dobila podršku jer, navodno, predlaže da se Izrael zarad nekog iluzornog mirovnog sporazuma pretvori u protektorat, odustane od suvereniteta nad Jerusalimom i kompletno povuče sa teritorija osvojenih 1967. Abu Eban je ocenjivao da su Goldmanovi stavovi "radikalno proarapski". Eliazar Livne je zaključio: "Mir je isuviše ozbiljna stvar da bi se dozvolilo pacifistima da se bave njime".

CENJEN U SVETU: J.B. Tito u razgovoru sa američkim generalima i državnim sekretarom Henrijem Kisindžerom
Fotografije: Muzej Jugoslavije

TITO I NIKSON

Na prvom zvaničnom susretu američkog predsednika Ričarda Niksona i Tita održanom 1. oktobra 1970. opširno se razgovaralo o Bliskom istoku, a učestvovale su kompletne delegacije obeju država. Tito je obavestio Niksona kako je poslednjih meseci dva puta primio predsednika Svetskog jevrejskog kongresa Nahuma Goldmana, koji je "fleksibilan" i bliskoistočni problem posmatra "realistično" slažući se sa povlačenjem Izraela sa svih okupiranih teritorija, "možda sa izuzetkom Golanske visoravni". Američki predsednik je ocenio da Golanska visoravan, zajedno sa Jerusalimom, predstavlja najsloženiji problem u regionu, što važi i danas.

U drugoj poseti Goldman je pomenuo potrebu za preseljavanjem jednog broja Palestinaca u Izraelu i finansijsko obeštećenje za druge.

NOBELOVA NAGRADA ZA KISINDŽERA

Tito je nemačkog kancelara Vilija Branta primio na Brionima 18. aprila 1973. Bio je to razgovor u četiri oka. Tom prilikom mu je predao pismo za predsednicu izraelske vlade Goldu Meir. Za razliku od američkog predsednika Niksona, Golda Meir nije poklonila nimalo pažnje Titovoj poruci. Kada joj je Brant pomenuo Titovo upozorenje o rastućoj arapskoj vojnoj snazi, jugoslovenske posredničke napore i njegovu brigu za Izrael, njena reakcija bila je "sarkastična". Brant je zabeležio: "Tito! Sjajno! Ali, Tito nije progovorio ni sa jednim Izraelcem od 1967. godine". Brant je onda rekao da je Tito razgovarao sa Goldmanom, ali je Golda Meir odgovorila da, uz dužno poštovanje, Goldman ne govori u ime Izraela.

Uprkos tome, Tito je zbog svoje uloge u bliskoistočnom mirovnom procesu 1973. nominovan za Nobelovu nagradu za mir. Izgubio je u finalu od američkog državnog sekretara Henrija Kisindžera sa 3:2.

Kisindžer je 4. novembra 1974. došao u Beograd u društvu američkog bankara i tada jednog od najbogatijih ljudi na svetu Dejvida Rokfelera. Tokom razgovora koji je vođen u biblioteci Belog dvora, Tito je ponovo obavestio Kisindžera da ga je posetio Goldman i saopštio kako je veoma zabrinut stanjem na Bliskom istoku. Goldman je molio Tita da se zauzme kod predsednika Asada i Sadata da ga prime. Goldman je naglasio da to nije njegova lična akcija.

Kisindžer je prokomentarisao da sumnja u to, "ali da nije greh da se sretne sa Sadatom i Asadom". "Goldman ne predstavlja izraelsku vladu. Sjedinjene Države su taj faktor koji pokreće Izrael i zato Arapi nas traže, a Arapi treba da pomognu akciju SAD. Mora se ići korak po korak i Arapi neko vreme moraju da ćute. Sadat razume ovakvo američko stanovište. Shvatio bi i Asad ako bi se Izrael drugačije ponašao", rekao je Kisindžer napominjući da su SAD "spremne da vrše pritisak na Izrael, ali je očito da u tome možemo uspeti samo ako idemo postepeno".

Američki državni sekretar se saglasio da će Izrael morati da se prilagodi. "Za sada Izrael želi mir, ali nije spreman da za to plati. Ako dođe do nove eksplozije, SAD bi morale da podrže Izrael, a SSSR Siriju. To bi dovelo do nove konfrontacije, ali mi moramo da vodimo računa o našoj unutrašnjoj situaciji", saopštio je Kisindžer.

UKLJUČIVANJE RUMUNIJE

U razgovoru sa Džeraldom Fordom 5. avgusta 1975. u Beogradu, Tito je istakao da je "imao nekoliko razgovora sa Nahumom Goldmanom" koji "gleda unapred", te da bi za deset do petnaest godina 150 miliona u međuvremenu naoružanih Arapa moglo da dođe u iskušenje da pet do šest miliona Izraelaca sa sve Izraelom "gurnu u more", kako su ranije pretili. Tito je, inače, sam skovao tu frazu "guranja Izraela u more", koju su neki pripisivali Naseru.

Onda je Tito uključio još jednu zemlju u bliskoistočne pregovore – Rumuniju, koja je jedina od socijalističkih država zadržala diplomatske odnose sa Izraelom. Predsednik Svetskog jevrejskog kongresa je pretpostavio da Tito i Čaušesku traže novu priliku za posredničku ulogu u bliskoistočnom sukobu. On je napomenuo da su oba lidera ranije pokušavali da za njega organizuju nezvanični sastanak prvo s Naserom 1970, a onda sa Sadatom 1975. Ti pokušaji nisu bili uspešni zbog uzdržanosti izraelske vlade da koristi ovaj kanal.

Goldman je na osnovu toga pretpostavio da buduće jugoslovenske i rumunske inicijative mogu da se kreću oko pokušaja da se organizuju "neformalni, diskretni kontakti" između Izraela na jednoj i PLO i Sirije na drugoj strani. Izraelske lidere posebno je zanimala mogućnost obnavljanja diplomatskih odnosa sa Jugoslavijom i Titovog uticaja na radikalne Arape da umanje napade na Sadata i privremeni sporazum koji samo što je bio sklopljen. Goldman je razgovarao s Titom o mogućnostima obnavljanja diplomatskih odnosa s Jugoslavijom, Poljskom i Mađarskom.

Bukurešt je posetio Menahem Begin, a zatim i egipatski predsednik Sadat, koji je tu odlučio da otputuje u istorijsku posetu Jerusalimu do koje je došlo u novembru 1977. godine.

UGOVOREN SASTANAK

Svi Titovi i Goldmanovi višedecenijski napori napokon su urodili plodom mesec dana ranije, u oktobru 1977. kada je Sadat saopštio Titu da prihvata sastanak s Goldmanom. Sadat je poslao poruku preko Tita, u kojoj moli da Svetski jevrejski kongres imenuje predstavnika koji bi došao u Egipat da zajednički pripreme posetu jevrejske delegacije na visokom nivou. Egipatski ambasador je potvrdio, kako je Goldman saopštio, da nestrpljivo očekuje da predsednik Sadat odredi datum sastanka. Planirano je bilo da četvorica jevrejskih lidera budu na sastanku – dva iz SAD, jedan iz Velike Britanije i jedan iz Francuske.

Goldman se najzad sreo sa egipatskim predsednikom Sadatom u julu 1978. u Salcburgu, na konferenciji koju je organizovala Socijalistička internacionala, neposredno uoči predstojećih pregovora u Kemp Dejvidu na kojima je sklopljen mirovni sporazum Egipta i Izraela. Govoreći o sastanku sa predsednikom Svetskog jevrejskog kongresa, Sadat je rekao da Goldman zastupa "100 odsto njegovih gledišta". On je bio protiv Begina i protiv izraelskih aktivnosti izgradnje naselja na okupiranim teritorijama.

Goldman je predložio "da se okonča sa Beginom, ali na ustavan način". Sreo se sa američkim ambasadorom Erlihom i pitao ga zašto nije preuzeo korake da se oslobodi Begina. Erlih je navodno rekao kako američka vlada nije počela pritisak s tim ciljem. Ako bi američka vlada to učinila, onda bi svi elementi unutar i van vlade, koji su zabrinuti zbog Beginove tvrde linije, mogli da deluju da ga se oslobode.

Begin i Sadat su ipak potpisali mirovni sporazum 17. septembra 1978. Tito je umro 1980, a Goldman dve godine kasnije u 87. godini. U nekrologu koji je objavljen u "Njujork tajmsu", među brojnim akcijama i zaslugama, opisane su i njegove dve "prekinute" diplomatske inicijative: prva za privatni susret sa predsednikom Naserom koji je onemogućen izraelskom invazijom na Sinaj i kada je Golda Meir 1970. "torpedovala" drugi mogući sastanak sa egipatskim predsednikom. ¶

DRAGAN BISENIĆ

Sajam može biti

Šta nam znači Sajam knjiga, odnosno šta bi se desilo kad ga više ne bi bilo? Da li bi se neko potresao, koliko bismo izgubili

ŠTA DALJE: Najveća sajamska hala

Sanjam pre neku noć kako brojni bageri i građevinske mašine štekću na Beogradskom sajmu. Ruše li ruše! Potrčim, priđem ogradi i pitam šta se dešava, a čuvar kaže kupili neki Arapi, nastavlja se gradnja Beograda na vodi. Ostaće samo ona okrugla velika hala, a i nju će, veli on, da preprave i dodaju joj kule i minarete. Probudim se sav u znoju, pomislim: uh dobro je, to je ipak samo san. Shvatim da sam se previse opteretio pitanjem hoće li biti ove godine Sajma knjiga, pa mi evo i svevišnji kroz san daje šaljiv odgovor.

Al' đavo se ne šali. Traži konkretnija uputstva, sad i odmah, jer evo nas u oktobru a nema ko da odgovori – hoće li biti Sajma. Svakodnevno povećanje zaraženih i preminulih potvrđuje bojazni da bi Sajam bio nepotreban rizik, da bi simbolička pobeda nad virusom bila kvazipolitička, a odgovornost i kajanje naše. Dakle, odgovor je jasan, al' možda nekima nije bitan.

Po meni, pravo pitanje nije hoćemo li biti na još jednom (kriznom) Sajmu knjiga, već da li je Sajam i dalje u nama? Zašto nam je važan i kakav bi mogao da bude? Kratki odgovori sa da ili ne možda udovoljavaju trenutnom nestrpljenju svih zainteresovanih, ali ne daju priliku da se smireno iskoristi zatišje nametnuto koronom i dugoročno prepoznaju pravac i smisao promena, da se oseti šta treba učiniti da se jedan šezdesetpetogodišnjak podmladi ili, još bolje, da se ono što on zna, može i oseća poveže s onim što dolazi.

UZBUĐENJE I NADA

Rasli smo kao vršnjaci. Ne računajući đačku zbunjenost i divljenje zbog monumentalnosti događaja pod kupolom kada smo dolazili organizovano ili s roditeljima da gledamo knjige i slušamo pisce, najveće uzbuđenje svakako sam doživeo prelazeći liniju, kad sam od posetioca postao izlagač. Primljen sam u redakciju izdavačke kuće Rad. Bilo je to baš u onom istorijskom času kad je posle duže bolesti preminuo socijalizam. Dok se svet rušio, moja mala lična sreća je rasla. Otkrivao sam kako funkcioniše izdavačka kuća iznutra, sudarali smo se s nedaćama smatrajući ih trenutnim i čekali da prođe tih nekoliko dana ružnih vesti pa da ponovo nastavimo normalan život! Osećanje da je sve prolazno osim krize nije me do danas napustilo. Ignorisali smo činjenice i radovali se Sajmu knjiga. Pamtim užurbanost da se ispuni izdanjima i pokaže godišnja produkcija. Bilo je to pre svega okupljanje autora i saradnika koji su dolazili svečano obučeni na Sajam sa osećanjem posebne važnosti. Sajam je bio mesto okupljanja velikog broja ljudi istinski zainteresovanih za knjige, a taj dostojanstveni skup imao je javni odjek ne samo tokom te nedelje koliko je trajao.

Od devedesete godine, upravo su svi ti ustaljeni oblici ponašanja, ti sajamski rituali, počeli naglo da se menjaju. Popuštanjem zakonskih stega i pokretanjem individualnih preduzetničkih inicijativa, otvoren je veliki broj privatnih preduzeća, pa je pomoću ličnim ulaganjima objavljeno mnoštvo publikacija. Rukopisi nisu morali više da čekaju na uredničke odluke. Knjižare, kao i sajamski štandovi, bile su preplavljene novim i obnovljenim izdanjima. Iako je bilo i izvrsnih izdanja tek osnovanih ali odgovornih izdavačkih kuća, nažalost, najveći deo produkcije činili su naslovi koji su odslikavali dubinu društvene krize a ne slobodu javne reči. Prenebregavanje stručnih kriterijuma delovalo je kao nešto što bi moglo biti popravljivo uz primenu ozbiljnije kulturno-političke intervencije. No, atmosfera sukoba i početak razaranja Jugoslavije nisu dopuštali optimistična očekivanja.

svuda oko nas

Foto: FoNet/Aleksandar Levajković

BRIGE, PONOS I STID

Beogradski Sajam knjiga našao se u velikim problemima kad su prestali da dolaze izdavači bivših jugoslovenskih republika i strani. Sajamski prostor od 1992. godine, posle uvođenja sankcija, bilo je potrebno kako-tako popuniti, održati kontinuitet. Pamtim avetinjski hladnu, ogromnu praznino sajamske hale i ljude koji se trude da glume normalnost. Sajam je te i naredne godine bio poligon tragikomičnih situacija kad je cena knjiga menjana iz sata u sat. Inflacija je učinila da knjiga ujutru vredi nekoliko miliona, a uveče se prelazilo na milijarde bezvrednih dinara. Ali sunovrat vrednosti nije se ogledao samo u brojevima. Inflacija je pojela ekspertizu, ukinula poslove koji su činili izdavaštvo profesijom. Paradoksalno, tome je pomogla digitalna tehnologija, jer su se tih godina pojavili kompjuterski programi za prelom teksta i laserski štampač koji je omogućavao mnogima da grafički urede tekst, odštampaju ga i sami povežu u "knjigu". Sajam knjiga je postao mesto privlačno za razne prodavce i proizvođače publikacija. Najvažnije je bilo iznajmiti prostor – da se preživi. Sve se moglo, sve je bilo opravdano.

Prošlo je skoro desetleće da Sajam knjiga pronađe svog osnivača (2003), odnosno staratelja, da se obnovi struktura manifestacije sa izlagačkim i programskim planom, sa zemljom počasnim gostom i uređenom komunikacijom sa ustanovama u zemlji, eksjugoslovenskom regionu i inostranstvu. Borba za povratak u međunarodnu budućnost učinila je da se unapređenjem rada Sajma stvore uslovi za promociju naše literature i na drugim sajmovima u svetu. Frankfurt, Pariz, Moskva, Solun, Kvebek, Beč, Budimpešta i Lajpcig. Buđenje i unapređenje aktivnosti na Sajmu učinilo je i da broj zainteresovanih posetilaca bude preko 200.000, a medijska pažnja fokusirana na sajamske programe i nove naslove doprinela je važnosti ove kulturne manifestacije.

U drugoj dekadi dvadeset prvog veka slika Sajma se menja. Njegove zvezde nisu pisci, već medijski konstrukti poput tzv. selebriti faca, estradnih prvaka, popularnih kriminalaca, omiljenih lopova i starleta, "herojskih" zločinaca ili pak lidera novih medija poput Jutjuba, Instagrama i drugih društvenih mreža. Njihove ispovesti, aktivnosti i pojavljivanja postali su generator dobiti za novokomponovane izdavače. Mladi ljudi čekali su u redovima da se fotografišu s nekim od njih, držali papiriće u rukama na kojima će sa Sajma poneti umesto knjige autogram osobe s popularnom biografijom i zajedničku fotografiju u mobilnom telefonu. Dirljivo bi bilo da sad govorimo o krizi dobrobiti, moralnom posrnuću Sajma knjiga. Suprežem se da posumnjam u superiornost biznis koncepta u kome je objavljivanje životopisa junaka rijaliti programa vrhunac uspeha. Neko je rekao da je zbog pomenutog koncepta Sajam knjiga pretvoren u piljarnicu gde su bahatost i prostakluk podignuti na nivo svečanosti. To ja nikad ne bih rekao za Sajam knjiga, ali...

Desetleće vladavine nečistih sila zaokružuje prošle godine kovid ili, ako vam lepše zvuči, kruniše korona. Globalno zaustavlja uobičajenu komunikaciju, zabranjuje okupljanja i fizičko približavanje, preti haosom i rastura radne i životne navike. S virusom učimo da živimo, i nije problem što postavljamo sebi pitanja na koja ne znamo odgovor, već što znamo da je svaki izbor pogrešan a situacija apsurdna.

PROMENE

I onda odjednom sine mi pitanje, bez imalo zluradosti: a šta bi se desilo kad Sajma više uopšte ne bi bilo? Šta bi nam to značilo, da li bi se neko potresao, koliko bismo izgubili?

Postojeći model organizovanja čini se da je iscrpljen i zahteva transformaciju, uspostavljanje dijaloga s generacijama koje dolaze, novom elitom koja gradi svoj odnos prema knjizi i manifestacijama koje je afirmišu. Možda je pandemija snažno osvetlila problem i ubrzala potrebu za rešavanjem. Mnogi sajmovi u svetu s Frankfurtskim na čelu već su se opredelili za hibridnu varijantu, za korišćenje elektronske platfome koja postaje sajam podataka, a sajam susreta i dalje ostaje u verziji prilagođenoj zdravstvenim uslovima.

Uveren sam da postoji dovoljan simbolički kapital da se Sajam knjiga obdrži i prilagodi dolazećim ljudima i potrebama, i prisećam se reči Davida Albaharija iz 2004. godine. "Sajam knjiga predstavlja jedno divno središno mesto na kojem mogu samo da sretnem pisce koje poznajem i da vidim, pregledam i upoznam se sa celokupnom domaćom produkcijom. Dakle, Sajam knjiga je najdivnije vreme za mene u Beogradu."

Sajam knjiga, časna starina od 65 godina, možda je zaslužio neku vrstu penzije. Ali ne i da se odrekne rada i dragocenog prisustva. Sajam knjiga ne čini zgrada, iako je važna. Sajam čini koncept okupljanja, čine ga smisao susreta i kreativna energija koju proizvodi razgovor ljudi među knjigama. Modeli organizacije će se u svim uslovima prilagođavati ljudskim potrebama. (Ili stranim investitorima?) Ko hoće knjige, naručuje ih na sajtu, ko hoće ljude – druži se na Sajmu, ali ko hoće radost doživljaja, oslobađa se zidova sajamskih hala, izlazi na ulice i čini da čitav grad bude festival knjige. Sajam može biti svuda oko nas. I kada ga nema, on je prisutan, za one kojima je potreban. ¶

ZORAN HAMOVIĆ,
direktor i glavni urednik izdavačke kuće Clio

U senci kloš šešira

Ko je Nina-Naj? O zenitistkinji, poliglotkinji i prevoditeljki, kosmopolitkinji, sekretarki, menadžerki i finansijerki međunarodnog avangardnog časopisa, te kolekcionarki Anuški Micić

IZ VREMENA ZENITIZMA: Ljubomir i Anuška Mićić; Anuška

Povod za ovu priču o Anuški Micić, jednoj od ključnih figura zenitizma i zenitističkog nasleđa koju naša književna i kulturna istorija ostavlja na samoj periferiji svog sećanja, jeste obeležavanje stogodišnjice časopisa "Zenit" (1921–1926), ključnog medija zenitističkog pokreta i najznačajnijeg jugoslovenskog međunarodnog avangardnog časopisa, te prilika da se nasleđe časopisa i pokreta sagleda iz aktuelnih istraživačkih perspektiva.

Anušku Micić savremena publika ponajpre može da sretne na portretu izloženom u Narodnom muzeju Srbije. Reč je o delu Vilka Gecana koje je bilo izloženo na Prolećnom salonu u Zagrebu i Prvoj Zenitovoj međunarodnoj izložbi nove umetnosti u Beogradu 1924. godine. Usmeni izvori kažu da je Ljubomiru Miciću (Micićima) nuđena pozamašna novčana suma za otkup Anuškinog portreta, međutim, on nikako nije želeo da ga proda. Micićeva privrženost supruzi, kojom se i tumačilo odbijanje ponude, i naročito iskazivanje te privrženosti nakon Anuškine smrti 1961. godine koja se graničila sa kultom, jedan je od mitskih narativa koji okružuju zenitizam. Takođe, još uvek je relevantno pitanje koje je sredinom dvadesetih godina postavio novinar sarajevske "Večernje pošte": ko se, u stvari, krije iza potpisa Nina-Naj? Na to pitanje danas može da se odgovori uz istraživački trud i volju koji uporno nedostaju našoj književnoj istoriografiji, sklonoj marginalizovanju ženskog autorstva. Ovo je naročito izraženo u kontekstu avangardnih i eksperimentalnih umetničkih tendencija koje se još uvek percipiraju kao ekskluzivno maskulinistički projekti. Odgovor na pitanje ko je bila Anuška Micić i kakva je njena uloga u zenitističkom pokretu istovremeno je osvetljavanje biografije jedne izuzetne žene i deo šire priče o avangardnim autorkama u srpskoj kulturi koje su, baš poput Anuške, još uvek na obodu kulturne vidljivosti, iako su ravnopravno i punopravno gradile i inovirale srpsku književnost i umetnost prve polovine 20. veka.

U kapitalnoj monografiji posvećenoj zenitizmu, Irina Subotić i Vida Golubović su priložile biografiju Anuške Micić, sekretarke i prevoditeljke "Zenita", Micićeve neumorne pomagačice i saborkinje. Taj biografski kroki je moguće obogatiti kako ukrštanjem dostupne građe pohranjene u muzejskim i bibliotečkim fondovima i arhivama, tako i interpretacijom zenitističkih tekstova iz emancipatorske perspektive. Time se otvara mogućnost da Anušku konačno izvedemo iz senke kloš šešira sa pomenutog Gecanovog portreta *Anuška Ljubomira Micića*, odnosno da u personi umetnikove verne ljube i muze osvetlimo zenitistkinju Ninu-Naj.

Na portretu je predstavljena u boemskom stilu. Ovaj tip ženskosti je naročito bio popularizovan početkom 20. veka i izražavao je naglašenu potrebu žena za samoiskazivanjem i uključivanjem u javni život i umetničku scenu. Kuriozitet na slici je Anuškin kloš šešir – moda kloš šešira stiže u Beograd i Zagreb tokom sezone 1924/1925, a ona ga nosi na portretu nastalom 1921. godine. Skriveni pogled ispod šešira nije gest samozatajenosti i smernosti kako se potencijalno može pretpostaviti, već je moda nošenja kloš šešira podrazumevala spušten obod. Drugim rečima, oblikovanje figure Anuške Micić na Gecanovom portretu izražava najaktuelniji stil i stav emancipovanih žena evropskih metropola.

SADEJSTVO ŽIVOTA I UMETNOSTI

Da je Anuška Micić imala intenzivne kontakte sa umetničkim krugovima evropskih metropola, svedoče i saradnička mreža "Zenita", Ljubomirove i njene zenitističke turneje, kao i umetnička kolekcija koju su formirali posredstvom ličnih veza. Angažman Anuške Micić u "Zenitu" i njeno bračno partnerstvo sa Micićem, odnosno avangardni životni stil koji su praktikovali daleko su prevazilazili granice tradicionalne sfere delovanja žena i namenjenih im rodnih uloga, vitalnih u srpskom (jugoslovenskom) patrijarhalnom društvu između dva rata. Specifične društveno-političke konstelacije, poput zakonske regulative koja ženama nije dopuštala da budu urednice časopisa u Kraljevini SHS, ali i konzervativni društveni milje koji je nametao niz protokola radi regulisanja ženine mobilnosti u javnom prostoru nisu, međutim, osujećivali naše umetnice i intelektualke u naporima da se realizuju u sferi kreativnog i intelektualnog rada, ma koliko on bio sablazan u očima mejnstrim javnog mnjenja.

Redakcija časopisa "Zenit" nalazila se u stanu Anuške i Ljubomira Micića (najpre u Zagrebu, potom u Beogradu), kao i Galerija Zenit. Stvaralačko sadejstvo života i umetnosti u srži je delovanja i načina življenja bračnog para Micić. Poslovne aktivnosti i uloge koje je obavljala Anuška Micić, ali i njeno sopstveno stvaralaštvo, sugerišu da je bila aktivna učesnica u oblikovanju prostora privatnosti kao novog mesta avangardne prakse. Njen autoritet u okviru zenitističkog kružoka spomenuo je i nepoznati autor članka o zenitizmu u "Večernjoj pošti", ističući da je Anuška vršila snažan i delotvoran uticaj na supruga i u domenu recepcije i razumevanja klasične i moderne umetnosti. Ona je bila sago-

ispred svog portreta Foto: Iz legata Lj. Micića, Narodni muzej

vornica i aktivno prisutna u životu časopisa, o čemu svedoče sačuvane fotografije iz redakcije "Zenita".

O prevodilačkom radu Anuške Micić, putem kog se najviše oglašavala u "Zenitu", možemo da razmišljamo u kontekstu zenitističke ideje poliglotije i međunarodnog umrežavanja časopisa, kao o jednoj od najvažnijih uloga, a o njoj kao značajnoj posrednici kultura. Ona zenitizam posreduje u nemačkom (evropskom) kulturnom krugu, prevodeći i u Berlinu, kako nas obaveštava paratekst nemačke sveske ("Zenit" 16/1922). Istovremeno, Anuška Micić uključuje u jugoslovenski kulturni prostor radove stranih autora (Kler Gol, Kandinskog, Jozefa Petersa itd.). Njeni prevodi takođe upućuju na jednu specifičnu liniju u časopisu – ono što ih povezuje je antropozofski kontekst koji je relevantan i za brojne ideje zenitizma. Godine 1924. Micić je preveo, napisao predgovor i objavio *Proletkult* pod inicijalima Dr. A. Lj. Vida Golubović i Irina Subotić su pretpostavile da su to verovatno inicijali Ljubomira i Anuške, a imajući u vidu njeno prevodilačko iskustvo, nije neosnovano pretpostaviti da je i sam prevod rezultat njihove saradnje.

DVA ZUPČANIKA

Savezništvo Anuške i Ljubomira Micića predstaviće i Vjera Biler na pastelu objavljenom u jubilarnom broju "Zenita" (38/1926), povodom njegove petogodišnjice, predstavljene kao dva zupčanika: u manjem je ispisan vremenski okvir izlaženja časopisa, a u većem, koji zauzima centralni deo, smeštene su dve infantilno stilizovane figure, možemo pretpostaviti, Anuške i Ljubomira Micića. Muška figura okrenuta je u stranu i nosi (diogenovski) fenjer, što je aluzija na Micićev tekst "Revolucija u gradu belom. Traži se čovek". Ženska figura pak stoji pored njega, prikazana je u poluprofilu, pogleda uprtog u gledaoca. Jedan detalj naročito je simbolički izazovan. Naime, ženska i muška figura gotovo su identično vizuelno oblikovane – razdvaja ih stilizacija okovratnika, a naročito ih povezuje frizura, bubikopf. Ovu frizuru je nosila Anuška Micić i bubikopf je dvadesetih godina takođe bio vizuelna oznaka ženske emancipacije. Princip rada zupčanika, kao i androginost prikazanih figura, upućuju na zenitizam kao rezultat jedinstva, povezanosti, partnerstva (intelektualnog i emotivnog) i savezništva Ljubomira i Anuške Micić. Takođe, zenitizam se prikazuje i kao emancipatorski projekat, bivajući, tendenciozno ili ne, obeležen znakom ženske emancipacije.

O koautorstvu zenitističkog projekta ponajbolje svedoči prepiska između Anuške i Ljubomira Micića, koja se čuva u Narodnoj biblioteci Srbije. Iako je vođena u postzenitističkom periodu (1927–1960), prepiska nam pruža uvid u njihov odnos prema zenitizmu, kao i o dinamici njihovog međusobnog odnosa. Takođe, prepiska osvedočava izuzetan doprinos Anuške Micić zenitizmu. Iako je reč o korespondenciji koja seže u najintimnije aspekte odnosa dvoje Micića, Anuška nam se u ovim pismima otkriva i kao obaveštena i ubedljiva komentatorka i kritičarka društvenopolitičkih tokova i umetničkih tendencija, i kao izuzetno sposobna poslovna žena koja je oblikovala različite aspekte zenitističkog projekta u njegovim različitim fazama.

Iz prepiske saznajemo da je Matija Frojnd, vlasnik zagrebačke fabrike papira "Lipa Mill", bio ujak Anuške Micić i da je ona vodila beogradsku ispostavu ove kompanije. Porodični milje u kom je stasavala i sa kojim je bila u intenzivnom kontaktu sugeriše da je imala mogućnosti da stekne široko formalno i neformalno obrazovanje. U prepisci se Anuška i otkriva kao radoznala osoba koja uživa u muzici (svirala je klavir), prati savremenu književnu scenu i filmsku produkciju. Budući da je bila uspešna poslovna žena, njena zenitistička uloga je zasigurno bila i u sferi menadžmenta, odnosno izgradnji ekonomsko-socijalne platforme "Zenita". Ona je obezbeđivala sredstva za zenitističke projekte (izdavaštvo, izložbeni program itd.), kako svojim primanjima tako i uključujući svoju poslovnu mrežu na stranice časopisa rezervisane za reklame. Iz prepiske je očigledno da Ljubomir Micić nije bio sposoban da racionalno i pragmatično deluje u poslovno-logističkoj sferi, te je finansiranje zenitizma rezultat Anuškinog rada i poslovnih kontakata i veza. Očigledno je i da je Anuška bila dobro upućena i u dizajn i pripremu za štampu različitih medija.

Iako, dakle, nije učestvovala u časopisu (i drugim zenitističkim izdanjima) autorskim prilozima, njena uloga/doprinos u finansijskoj i produkcijskoj sferi integralni je deo zenitističkog umetničkog projekta. Jer, izdavački poduhvati i kolektivne akcije avangarde oslanjali su se na kreativna zajedništva koja su bila društveno, emotivno, političko i kulturno iskustvo koje su delili svi članovi grupe bez obzira na to da li su svoj doprinos davali u autorskim ili neautorskim aspektima umetničke proizvodnje. Stoga je Anuška Micić i bila izuzetno posvećena i motivisana za očuvanje zenitističkog "legata" nakon sloma pokreta, za čije transfere širom Evrope je ona bila zadužena – zahvaljujući njenim pregnućima danas ga imamo na raspolaganju.

Dakle, u senci kloš šešira ne posmatra nas Anuška Ljubomira Micića, muza i inspiracija, već zenitistkinja Nina-Naj, poliglotkinja i prevoditeljka, kosmopolitkinja, sekretarka, menadžerka i finansijerka međunarodnog avangardnog časopisa, te kolekcionarka. U jednom nedatiranom pismu Ljubomoru Miciću, Anuška je napisala "dao si mi pero bez mastila". Konačno je došlo vreme da preispišemo priču o "Zenitu" i ženskom autorstvu. Danas to možemo jer smo konačno pročitali i Anuškin "nevidljivi" doprinos i znamo da je bila koautorka i kourednica zenitističkog životnog i umetničkog projekta. ¶

ŽARKA SVIRČEV

Drama zgusnutog života

Žena i odnosi sa njoj najbliskijim ljudima, tema su koja povezuje romane Tanje Stupar Trifunović. U prvom romanu, *Satovi u majčinoj sobi* (Nagrada Evropske unije za književnost 2016. godine), pisala je o odnosu ćerke i majke, u narednom *Otkako sam kupila labuda* (Vitalova nagrada 2019. godine) o odnosu između dve žene, i u najnovijem, grafičkom romanu *More je bilo mirno* (crtež Tatjana Vidojević), koji će biti promovisan do kraja ovog meseca u Beogradu i Banjaluci, Tanja Stupar Trifunović pisala je o odnosu ćerke i oca.

Tanja Stupar Trifunović živi u Banjaluci, a pre pomenuta tri romana objavila je pet knjiga poezije i knjigu priča. Izdavač njena prva dva romana je Arhipelag, a najnovijeg Besna kobila. Oba iz Beograda.

"VREME": Poslednjih deceniju-dve intenzivirano je takozvano žensko pitanje, na žene se gleda kao na ugroženu vrstu. Da li je to opravdano?

TANJA STUPAR TRIFUNOVIĆ: Ne bih to tako formulisala, bila bih sklonija tu pojavu okarakterisati kao pokušaj redefinisanja ženskog mjesta i uloge u društvu u savremenom svijetu. Žene čine pola svjetskog stanovništva, njih definitivno ne možemo posmatrati kao "ugrožene", ali istina je da je ovo bio, i još uvijek je, dominantno muški svijet što se tiče preraspodjele dobara, moći i uticaja u gotovo svim segmentima društva i što, ako uobzirimo da nas je na planeti približno jednako, baš i nije fer.

Ženska borba za ravnopravnost traje vijekovima, ide jako sporo i bojim se da se vrlo lako možemo vratiti u neki novi konzervativizam koji će točak vratiti unazad. Traganje za novim podrazumijeva zajednički napor i zalaganje: spremnost muškaraca na novo sagledavanje vlastite uloge u duhu savremenog svijeta i njegovih izazova i sa druge strane spremnost samih žena da preuzmu odgovornost za sebe i sopstvenu slobodu.

Nedavno objavljivanje drugog izdanja romana o ljubavi dve žene *Otkako sam kupila labuda* jeste odgovor na pitanje o ličnom riziku da pišete o temi o kojoj se u ovom delu sveta govori u pola glasa. Pa ipak, šta biste rekli o tome?

To je tema koja i te kako postoji još od samog početka književnog izraza. Tema koja je prisutna i kod naših poznatih pisaca poput Andrića ili Crnjanskog. Mogla bih ispisati puno redova nabrajajući pisce koji su se bavili homoerotskom književnošću i sa druge strane veliki broj njih je živio živote mimo zadatih heteronormativnih očekivanja društva. Dok smo učili o književnosti, ovaj drugi dio saznanja smo uglavnom dobijali sa strane ili dodatnim istraživanjem o piscima i njihovim životima. I jedno i drugo činili su sliku stvarnosti kompleksnijom, kompletnijom i stvarnijom. Pisci koje smo čitali bi oživljavali i prestali biti nešto isprano od života i strpano u prigodan školski program. Književnost me oduvijek zanimala kao živa materija, a ne kao kalup za proizvodnju društvenih klonova. Naravno da je književnost zloupotrebljavana jer je zgodna za zloupotrebu. I postoji trajno ta tendencija da joj se "utrpa" bilo kakva ideologija. Srećom, književnost je žilava i uvijek je nešto više, te nadilazi poželjne okvire kao i samog autora. Književnost naravno treba da se bavi političkim, ali ne na način kakvog lošeg agitatora već posmatrača koji dopušta čitaocu da uočava i otkriva procese kako u ljudskom biću tako i u društvu.

Mi živimo u svijetu senzacionalizma koji od svega pravi jednokratni šou i grabi dalje u ništa. Nisam temu birala da budem dio senzacionalizma, nego da predstavim dvije žene koje se hrvu same sa sobom i sa svijetom oko sebe. Svijetom u kojem je još uvijek ljubavni odnos dvije žene veći tabu nego svo nasilje koje svakodnevno gledamo. Bezdušna pljačka, kriminal, ratovi, pustošenje, svirepa ubistva – kako to da ništa od toga u nama ne izaziva užas i tabu nego činjenica da dvije žene ili dva muškarca imaju seks? To me svaki put iznova i fascinira i užasava u vezi sa ljudima i njihovim vrednosnim i moralnim sistemima.

Htjela sam pokazati da su te žene dio društva kao svi mi i imaju slične probleme, navike i teškoće u svom međusobnom odnosu – jer svi mi tragamo za nekom vrstom iscjeljenja za one povrede koje su nastale još u ranom djetinjstvu, i veza sa drugom osobom postaje često i poligon i bojno polje na koje izlaze vojske svih naših nadanja, potisnutih želja, očekivanja, strahova. Drama ljubavi je ujedno i drama tog zgusnutog života.

"Nisam temu birala da budem dio senzacionalizma, nego da predstavim dvije žene koje se hrvu same sa sobom i sa svijetom oko sebe. Svijetom u kojem je još uvijek ljubavni odnos dvije žene veći tabu nego svo nasilje koje svakodnevno gledamo"

Na jednom mestu u *Otkako sam kupila labudu* piše: "... nisi ništa govorila Robertu, glupo ti je, šta bi mogao misliti o tebi, hajde što si bila sa ženom, ali toliko starijom...", a malo niže: "... s Robertom je ozbiljno... Robertovi nisu baš oduševljeni, ipak si ti strankinja, i to iz Bosne, oni misle da se mi samo ubijamo...". Molim vas za komentar.

Sudovi koje dajemo o drugima su u manjoj ili većoj mjeri opterećeni predrasudnim. Predrasude su smjernice koje nam olakšavaju kretanje kroz svakodnevno, ali su često i ometanja, zakrčenja na putu, razlozi zašto nekog otpisujemo ili proglašavamo nepoželjnim. Sve ove stavove korisno je preispitati jer neke predrasude nisu nimalo bezazlene i uzrok su velikih nesreća i stradanja kako onih ličnih tako i kolektivnih. Kao što sam rekla, ne mislim da je moguće pobjeći svim predrasudama, ali mislim da je dobro biti ih svjestan i otvoriti mogućnost u sebi da ih se preispita. Često su one tu jer ih je posijao kulturološki okvir u kojem živimo i nemaju veze sa našim bićem, neke su pak naše i ostavio nam ih je neki lični strah. Najviše predrasuda, kao i ove pomenute, počiva na strahu od drugog, onog stranog i nepoznatog u koje mi pokušavamo ugurati sopstvene inter-

Foto: Borislav Brezo

pretacije kako bismo se zaštitili. Teško je zaustaviti unaprijed formirane stavove i otvoriti se ka upoznavanju neposrednog života koji se odvija pred nama.

Jedna od vaših junakinja hoće da piše dramu "o ženama koje se ne uklapaju u opšti poredak stvari nego strše kao tužna i usamljena stabla. I obavezno ih drmne kakav grom", a zatim pita da li takve žene mogu biti srećne. Šta biste vi odgovorili?

U pomenutom razgovoru cijela ta situacija je pomalo iskarikirana jer one ironiziraju i same sebe i književne junakinje za koje su modeli često predramatizovane filmske priče o životima književnica. Pokušala sam kroz tekst ukazati na to da ništa, pa čak ni biografske momente nespretno istrgnute iz tuđeg života, ne možemo uzimati zdravo za gotovo. Inače, plaši me bukvalnost u koju zapada savremeni svijet. Kao da odumiru humor, ironija – koja nam daje nužan prostor odmaka od sebe samih – i prenesena značenja čiji slojevi nam služe da osjetimo kompleksnost života i uzajamnih ljudskih odnosa. Sve postaje doslovno, bukvalno, pa samim tim često i banalno. Tako da često realna, stvarna slika života u tekstu nema dubinu, višeslojnost, niti možemo ući u nju i nešto doživjeti. A o onoj pomenutoj mogućnosti sreće rekla bih da se ne mora i ne može baš uvijek biti srećan, ali bi bilo poželjno biti živ i zadovoljan. Sreća će sporadično dolaziti i odlaziti, a mi treba da budemo tu otvoreni za različita osjećanja. Žene koje moje junakinje pominju jesu i usamljene i "drmnute" od pomenutih "gromova", ali za nas danas predstavljaju figure sa jakim simboličkim nabojem. Gromobrane koji su se prije nas usudili izložiti stihiji i biti žive i stvarne, ne utopivši se sasvim u poželjne i očekivane društvene uloge.

Jedna od vaših junakinja kaže da kao da je stalno čekala da počne život. Zašto čekamo? Da li je čekanje opravdanje za nedelanje?

Različiti su razlozi čekanja, često je u pozadini naš strah. Ponekad je on tu s razlogom i ima svoje opravdanje. Zato bi svaki strah bilo dobro preispitati. Porazgovarati s njim. Mnogo češće strah je tu da nas saplete, drži na mjestu i da nam ne dâ da izađemo iz onog poznatog, čak i u situacijama kada to poznato nije dobro za nas. Nepoznato je uvijek pomalo i strašno. Moja junakinja je pomalo "čekalica" kao i svi mi i, da roman ne bi bio dosadan, zatičemo je u onom trenutku kada ona iz svoje pretežno pasivne životne uloge, već u zrelom životnom dobu, poželi da to promijeni. Pred njom su dvije mogućnosti koje roman preispituje: ili sve okončati ili krenuti ka novom, neizvjesnom, ukratko – strašnom.

Na jednom mestu predlažete: "Spalimo knjige. Šta su napravile od poštene žene. Prvo preljubnicu, potom pedera." Hoćete da kažete da knjige mogu da promene svest?

To je zapravo zajebancija, u knjizi. A fali nam je i u životu. Jedna od junakinja namjerno karikira ideju o tome kako nas knjige oslobađaju nudeći nam različita iskustva mameći nas ka njima. Knjige ne moraju i ne bi trebale biti poligon za bježanje iz života, nego sredstvo koje će nas dublje i smislenije gurnuti u život. Učiniti da imamo više razumijevanja za njegove nijanse, radosti i tuge, za različite ljude oko nas i za nas same.

Neko vreme ste radili u medijima. Zašto ste odustali?

Radila sam u medijima jer sam morala negdje raditi. A u osiromašenoj, opljačkanoj i uništenoj zemlji poslije rata nije baš bilo izobilje mogućih poslova koje možete raditi kao profesor srpskog jezika i književnosti. Od novinarstva sam odustala jer sam poslije deset godina različitih poslova uspjela dobiti posao bliži mojoj struci – zaposlena sam u biblioteci. Ono što mi se nije dopadalo u novinarstvu jeste to da je s vremenom sve više odlazilo u pravcu kreiranja slike svijeta, a ne informisanja o stvarnom stanju. Danas smo već na vrhuncima takvog novinarstva – zavisno od medija koje gledamo, pred svojim očima vidimo sasvim drugi događaj, često se za jedne nešto desilo, a drugi uopšte ne izvijeste o tome. Komično je što smo mala sredina pa su ove slike stvarnosti u stalnom sudaranju sa onim što bukvalno gledate. Mediji sve manje informišu, a sve više ubjeđuju.

Sve ovo je dodatno učvrstilo moju odluku – da ću se radije baviti književnošću kao svijetom gdje od mašte i uslovno rečeno laži pokušavate izreći i dosegnuti istinu, nego novinarstvom koje zloupotrebljava stvarnost i od istine pravi laž. ¶

SONJA ĆIRIĆ

Čudnovata živuljka

Marsupilami će za nekoliko meseci navršiti 70 godina, a i dalje je jedan od najupečatljivijih i najvoljenijih strip junaka, iako za sve vreme svog postojanja nije izgovorio ništa više od čuvenog "huba-huba"

Žute je dlake, sa kockastim flekama, tela poput majmunskog i sa ušima nalik psećim, a neverovatno dugačak rep kojim barata kao oružjem i oruđem zaštitni mu je znak. Smešan je, hrabar kad zatreba, skoro ljudske inteligencije, pirane jede za doručak... Marsupilami se prvi put pojavio na stranicama stripa u januaru 1952. godine, i to u tada sve popularnijem *Spiruu*. Ispostavilo se da će njegova slava u nekim aspektima prevazići *Spiruovu* i biti neraskidivo vezana za karijeru njegovog tvorca.

Kada je Franken, kao mlada nada frankofonog stripa, preuzeo crtanje *Spirua* od Žižea, brzo se ispostavilo da se neće zadovoljiti kratkim gegovima i pokojom naivnom avanturom, po čemu je ovaj strip bio do tada pamćen. Prvo za šta se pobrinuo bilo je da proširi stalnu postavku likova, koju su do tada činili Spiru, njegov prijatelj Fantazio i inteligentna veverica Spip. Ekscentrični naučnik Grof od Šampinjaka bio je prvi frankenovski dodatak postavci, a ubrzo posle toga na scenu je stupio Marsupilami i zasenio sve pomoćne junake francuskog humorističkog stripa. Posebno jer Marsupilami nije bio samo vickasta pojava neobičnog izgleda, već mu je Franken udahnuo nesvakidašnji karakter dobroćudne prznice. To čudnovato stvorenje imalo je potencijal da nosi ceo serijal na svojim plećima, samo da nije moralo da statira u tuđem stripu. No, to nije sve. Jer Franken nikada nije bio poput drugih autora i nije se zadovoljavao prostim statusom kvo u stvaralaštvu. Za njega je strip bio više od avanture, morao je da ima smisao i pouku. A Marsupilami je bio savršen katalizator za jedno od najvećih pitanja koje je mučilo Frankena – ekološki opstanak naše planete.

Već među prvim albumima po stupanju Marsupilamija na scenu, Franken mu je posvetio većinu priče, gde je demistifikovao njegovo poreklo i način života u

džungli izmišljene južnoameričke parodične zemlje Palombije. U tom "zelenom paklu", kako ga Franken naziva, prikazan je život Marsupilamija u stilu *Opstanka*, i to kao satirični manifest posvećen ekologiji i očuvanju prirodnih staništa.

Kada se povukao sa *Spirua* krajem 60-ih, Franken je dobro znao da je Marsupilami jedino što vredi poneti sa sobom. U prvoj priči koju je crtao njegov naslednik Žan-Klod Furnije, Marsupilami se i dalje pojavljuje. Ali značajna je činjenica da ga je svuda docrtao Franken lično. Posle toga je zabranio da se njegov lik koristi u daljim avanturama Spirua i Fantazija, čime je okončano zlatno doba ovog serijala.

Franken je u međuvremenu već stvorio *Gastona*, koji će biti njegov najuspešniji serijal na duže staze, ali će i proći kroz dvogodišnju depresivnu epizodu. Jer francuski bogovi humora imaju poseban smisao za ironiju. Dva najveća humoristička talenta frankofonog stripa, Gošini i Franken, nosili su breme veće od sebe. Gošini je pisao *Asteriksa*, *Taličnog Toma* i *Iznoguda*, a sam je isticao kako je strašno stidljiv, imao je komplekse, i srce mu je stradalo suviše brzo. Preminuo je sa 51 godinom. S druge strane, Franken, jedini koji se po humoru mogao meriti s njim, patio je od depresije veći deo života. Postojale su spekulacije da je sebi oduzeo život 1997. godine, ali istina je da je i njega izdalo srce. No, to je druga tema. Za priču o Marsupilamiju značajno je da se već 70-ih godina Franken sklanjao sa većine projekata i nije mogao da se nosi sa slavom i industrijom stripa koja sputava kreativnost. Njegovo najznačajnije delo iz ovog perioda je *Crne misli*, dok Marsupilami čami u nekom uglu njegove svesti i čeka bolja vremena.

Novi život za čudnovatu živuljku nastupio je 1987. godine, kada Franken sa saradnicima pokreće samostalne avanture marsupilamijâ – ovog puta porodice ovih životinja u palombijskoj džungli, ne istog onog iz *Spirua*. Prvo je Franken sa Batemom i Gregom pisao i crtao, a onda je prepustio Janu i Batemu da stvaraju nove priče, koje je strogo nadzirao sve do smrti. Ovaj opus pod Frankenovim direktnim uticajem trenutno objavljuje Čarobna knjiga u tri integralna albuma.

Novi *Marsupilami* je bio značajan iskorak od lika koga smo viđali u *Spiruu* po ambijentu i samostalnosti avantura, ali je u svemu drugom bio isti, pa čak i bolji od onoga koga smo ranije pratili. Sada je imao priliku da se razmaše i prikaže u punoj slavi.

Kao i tri decenije ranije, novi serijal o marsupilamijima bio je namenjen svim uzrastima. Deca su svakako pozitivno reagovala na ilustrativne avanture smešne živuljke nezgodne naravi ali oplemenjene neiskvarenom dobrotom, dok su odrasli svakako videli ono što je Franken stavljao u prvi plan – potrebu da se planeta, priroda i sva njena čuda očuvaju u izvornom obliku. Plemenita je to pouka, ali neispunjena do danas, a Frankena i njemu slične niko nije slušao. ¶

NIKOLA DRAGOMIROVIĆ

Pravi Donald Tramp, drugi deo

Bude li sudija na Floridi liberalnih shvatanja slobode govora, uskoro bismo na Tviteru ponovo mogli da čitamo Donalda Trampa, jedinog predsednika u istoriji SAD kojem je zabranjivano da se obraća građanima u sopstvenoj zemlji, i to još za vreme mandata. Tramp je od sudije tražio da naloži Džeku Dorsiju i Tviteru da mu reaktiviraju nalog @realDonaldTrump, koji je pratilo 89 miliona ljudi širom sveta. U SAD je sud iznad svake vlasti i ono što odluči sudija u Majamiju moraće da se sprovede. Tramp je ranije istom sudu tužio i Gugl i Fejsbuk, zahtevajući povratak na njihove društvene mreže, smesta.

Dok se čeka odluka suda, Fejsbuk ima sopstvenih muka, i to baš u vezi s Trampom. U nedelju bi, u emisiji "60 minuta" na CBS televiziji, jedan bivši zaposleni trebalo da ispriča kako je Fejsbuk ignorisao upozorenja o pripremama za nasilan upad Trampovih pristalica na Kapitol Hil, 6. januara ove godine. Fejsbuk je preventivno reagovao saopštenjem da se radi o iskrivljenoj slici, i značajno umanjuju svoju odgovornost kao platforme koja je dopustila da se na njoj razvije i pripremi događaj iako su imali uvid u to, barem tako tvrdi taj bivši radnik.

Jedna od stvari koju Tramp od suda traži jeste da mu se omogući da postuje na Jutjubu, koji pripada Guglu. Tu se našao u istoj poziciji kao i RT (nekadašnja Russia Today koju sponzoriše država Rusija). Ovoj televiziji je zabranjeno da koristi nemačke Jutjub kanale zbog kršenja pravila ove mreže. Zabrana je određena na sedam dana, ali se RT dosetio da je zaobiđe objavljujući sa rezervnog naloga, što je brzo otkriveno i takođe ukinuto. Bes u Rusiji bio je ogroman, zahtevalo se da se Jutjub zabrani u Rusiji, ali se to za sada nije dogodilo.

Pravila koja su prekršena tiču se informacija o kovidu, odnosno pandemiji. Jutjub, odnosno Gugl je doneo odluku da na svaki način spreči širenje informacija i video-klipova koji na naučno neutemeljen način govore o pandemiji, odnosno šire dezinformacije. Neće biti zabranjene objave o ličnim iskustvima s vakcinacijom, kakva god da su, ali hoće prepričavanja tuđih u stilu "znam čoveka koji zna čoveka čiji je kum nastradao zbog vakcinacije".

Tu se sada otvara pitanje mogu li cenzura i istina da sarađuju, ako je procenjeno da je to u javnom interesu? I, naravno, ko određuje šta je istina? Može li to da bude rukovodstvo moćne kompanije, ili tom rukovodstvu pravila određuje neki zakon, odnosno sud. U konkretnom slučaju zakon ne brani iznošenje svog mišljenja o pandemiji i vakcinaciji, uključujući i to da virus ne postoji, a da vakcine nose čipove. Na medijima je da u okviru svoje uređivačke politike odluče da li će takvim stavovima davati prostor ili ne. I tako dolazimo do suštinskog pitanja, da li su Jutjub, Fejsbuk i Tviter mediji koji imaju uređivačku politiku, ali se onda moraju registrovati kao mediji i podleći medijskim zakonima svih zemalja u kojima se prate uz sve što s tim ide, ili su neutralne platforme na koje svako može da postavi šta god želi, dokle god time ne krši neki zakon.

Zbog toga Tramp i može sudski da traži povratak na društvene medije, dok mu ne pada na pamet da tuži "Njujork tajms" i "Vašington post" ako neće da objave njegova smatranja. Budući da je pre par dana za Jahu Fajnens potvrdio da se vakcinisao Fajzerovom vakcinom, prvi uslov za povratak je ispunio. ¶

PRODAJA & PRETPLATA

ŠTAMPANO IZDANJE

	kurirom [Beograd]	poštom [Srbija]	običnom poštom [Evropa]	avionom [ceo svet]
6 meseci / 26 brojeva	5800 RSD	5500 RSD	110 EUR	170 EUR
12 meseci / 52 broja	11.600 RSD	11.000 RSD	210 EUR	325 EUR

INTERNET IZDANJE

	iz Srbije uplatnicom	iz sveta karticom
1 broj sa PDF-om	—	2,00 EUR
1 mesec / 4 broja sa PDF-om	720 RSD	7,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva bez PDF-a	3250 RSD	29,00 EUR
6 meseci / 26 brojeva sa PDF-om	4500 RSD	38,00 EUR
12 meseci / 52 broja bez PDF-a	5375 RSD	46,00 EUR
12 meseci / 52 broja sa PDF-om	7250 RSD	63,00 EUR

Opcija **PDF** podrazumeva i mogućnost preuzimanja fajla u obliku identičnom štampanom izdanju. **ZABRANJENO JE DA VIŠE LICA UPOTREBLJAVA ISTI NALOG.** PDF fajl se daje na ličnu upotrebu registrovanom pretplatniku, fizičkom licu, i **ZABRANJENO JE DISTRIBUIRATI CEO ILI DELOVE FAJLA** bez prethodne pisane saglasnosti NP Vreme doo, Beograd. U sve dinarske cene je uračunat PDV. U sve cene pretplate na štampana izdanja uračunata je poštarina.

Uplatu možete izvršiti lično u prostorijama redakcije, radnim danima od 9.30 do 14.30h.

Ako ne možete doći u redakciju, potvrdu o uplati zajedno sa svojim podacima pošaljite e-mailom na adresu **prodaja@vreme.com**, faksom na broj 011/3238-662 ili poštom na Vreme, Kosovska 17, Beograd, sa naznakom za šta je uplata izvršena. Za internet pretplatu obavezno navesti e-mail za kontakt. Vašu e-mail adresu ne ustupamo trećim licima. Dinarske uplate izvršite u korist NP VREME na račun broj **160-302538-91**.

Za dostavu u inostranstvu, uplata u zemlji se vrši uplatom odgovarajućeg iznosa na naš dinarski račun, u dinarskoj protivvrednosti prema srednjem kursu NBS na dan uplate. Iz inostranstva možete izvršiti uplate za sva naša izdanja pomoću kreditne kartice na internet adresi **http://www.vreme.com/pretplata** ili direktno na naš devizni račun (za detalje obratiti se službi prodaje). Trajanje pretplate na internet izdanje određuje se datumski do isteka poslednjeg dana pred izlazak broja za koji pretplata više ne važi.

DOSTUPNO U DIGITALNOM FORMATU www.novinarnica.net

Usluge internet pretplate na Vreme vrši i *www.novinarnica.net* prema svom cenovniku.

Dodatne informacije u vezi s prodajom i pretplatom: telefonom, radnim danom od 10 do 14h: 011/3234-774 ili e-mailom na *prodaja@vreme.com*

Planina

Ne volim planinu, jer na planini je sve uzbrdo i nizbrdo. Naročito planinu ne volim zimi, jer na planini pada sneg. Pada sneg i u ravnici, naravno, ali ako toliki sneg napada po ravnom, na planini je još gore. Zbog toga sam se kroz planinu uvek probijao u vozilu koje ima najmanje četiri točka. Ove godine sam prvi put u životu proveo osam dana na planini. Dobro, nije to baš neka visoka planina, ali dovoljno je planina da je u Drugom svetskom ratu Nemce mrzelo da se akaju po njenim gudurama, pa su tu dobro uspevali partizani. I uglavnom sam vreme provodio u njenom podnožju, s povremenim nerazumnim izletima u visinu, nakon čega sam se, ispunjen očajem što sam se uopšte popeo tako visoko, još očajniji spuštao otud. Ali, da krenemo redom.

Puno sam se toga lepog naslušao o Sokobanji, ali, prirodno, nije mi padalo na pamet da poverujem u sve te priče jer ljudi su, kao što je poznato, skloni preterivanju i verovanju u izmišljena bića i nepostojeće predele. Ponuda naših poznanika bila je, međutim, privlačna: udobna kućica, malo odmaknuta od centra, poznatog po nepodnošljivoj i glasnoj muzici. Koliko je, dakle, kućica odmaknuta od centra? Malo. Koliko je to malo? Pa, malo. U dometu prijatne šetnje. Dok nas je taksi s autobuske stanice prebacivao do prijatne kućice na prihvatljivoj udaljenosti od bučnog centra, s užasom sam shvatao da prolaze minuti u vožnji, da se kuće proređuju a na njihovo mesto dolaze drveće i poljane, nagib postaje sve strmiji, a moj nespokoj sve dublji. Sa čežnjom sam gledao u poslednju kuću na vidiku koja je upravo promakla kraj nas, kad je taksi neustrašivo počeo da drlja po nekom putiću i zaustavio se ispod jednog povećeg oraha. Odmah do oraha bila je i kućica. Iz kućice je izašla naša ljubazna domaćica i pitala nas da li smo za pitu sa sirom. Ljubazno smo rekli da nismo. Uskoro je stigla pita. Ko će sve ovo da pojede, rekao sam i pojeo pitu. Eto šta je planinski vazduh.

Foto: Marija Janković

Od našeg bivaka do centra Sokobanje, ako se spuštamo serpentinama, potrebno je pola sata. Kada se istim tim serpentinama penjemo biće potrebno, zaključio sam neutešno, malo više. Bez preteranog entuzijazma kotrljam se nadole, dok mi prsti udaraju o prednji deo cipela. Predeo je zanimljiv, to moram priznati, s ukusnim kućicama, uređenim poljanama i ogromnim borovima. U daljini prepoznajem Rtanj. U centru banje odmah uočavam irski pab, što mi malo vraća samopouzdanje. Žudno ispijamo kahvu i posle kraće šetnje, oprskrbljeni hranom, krećemo nazad. Dok mi, sa svakim korakom uzbrdo, mleko mućka u rancu na leđima – pod teretom se osećam kao lovac koji nosi netom usmrćenu divljač – shvatam da mi nije toliko teško koliko sam mislio da će biti. Izuzmemo li to što nismo uspeli iz prve da nađemo put do kuće, pa se po mraku malo muvali po planini, susret s divljinom i čistim vazduhom prošao je manje traumatično nego što sam se nadao.

Idući dan već je bio poziv na izazov, pa je moja ideja da se uvalim u irski pab naišla na neodobravanje. Umesto toga, povela me je u planinarenje. Rizikujući život po kozjim stazama, ispod kojih su provalije halapljivo otvarale čeljusti čekajući da se omaknem, posle sat i po lomatanja po kanjonu Moravice našli smo se ne mestu čija je lepota čak i mene dotakla, a da radost bude potpuna postarala se i kafana usred planine. Snagu smo povratili junećom čorbom, a onda je ona (moja žena, ne juneća čorba), na moje neprijatno iznenađenje, umesto desno, dakle prema irskom baru, krenula levo, gde nema ničeg. Osim šume. Kako smo stigli do srednjovekovne tvrđave smeštene navrh čuke, ne bih umeo reći, ali kada je ona počela da se spušta (ne čuka, moja žena) dupetom nadole, shvatio sam koliko smo zabrazdili. Tog predvečerja jedva smo se dovukli do bivaka.

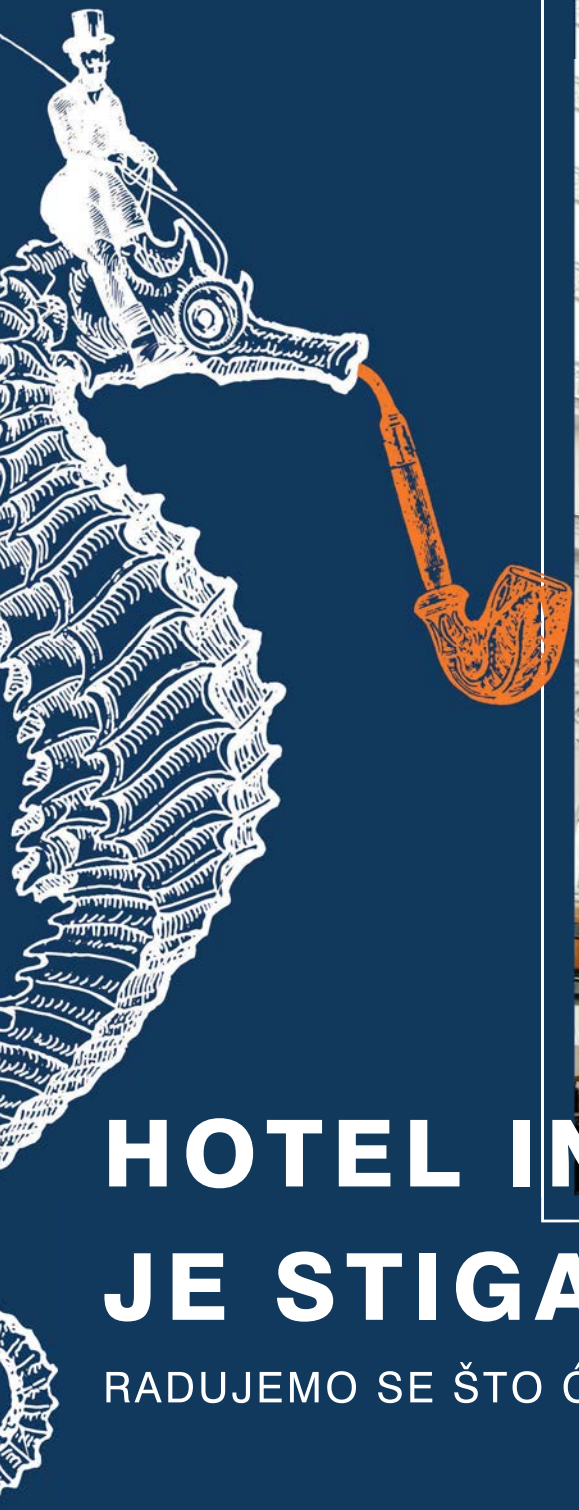
Sutradan sam se, ipak, uvalio u irski pab vrlo neočekivanog imena: Dublin. Tek što sam, sedeći na terasi, naručio kafu, kad eto dvojice bučnih veseljaka koji se smeštaju na sto do mene. "Dobar dan", kaže stariji veseljak, "je l' imate prasetinu?" Devojka se malo zbuni, "ovo je irski bar", kaže, i pokaže na veoma vidljiv naziv. "Aha", kaže veseljak nimalo pometen, "znači, ovde ima irska hrana. Pa šta ima za jelo?" Devojka strpljivo otvori jelovnik i pokaže na sendviče, pice, paste i ostalu irsku ponudu, što starijeg veseljaka, ipak, vidno oneraspoloži. "Da naručimo kafu?", pita mlađi veseljak starijeg veseljaka, na šta devojka diskretno skrene pažnju veseljacima da prasetine, verovatno, ima u susednom restoranu. Odustajući od irske hrane i odnoseći buku sa sobom (na moje neskriveno zadovoljstvo), prešli su na zavičajne motive.

Narednih dana sam, bez suvišnog roptanja, otkrio vodopad Ripaljku, gradsku plažu, restoran "Stara vodenica" gde se pastrmka vadi direktno iz zamke, naučio sam da je i Ivo Andrić boravio u Sokobanji (ali nisam poverovao da se, kako nas obaveštava tabla, lomatao do Hajduk Veljkove pećine 1942. godine kako bi u miru pisao). Oboružan avanturističkim duhom se (ja, ne Ivo Andrić), priljubljen uz liticu, probio do skrivenog predela koji se zove "Šes' kace", uspentrao se do nekog vidikovca, prokrstario ozrenskim stazama, video jednu kozu i šest ovaca, jeo neke plave bobice od kojih me boleo stomak, pročitao dve knjige i, zapravo, uživao. ¶

IVAN MILENKOVIĆ

АРИС СЕРВЕТАЛИС
АЛЕКСАНДАР ПЕТРОВ
МИКИ РУРК
ЗАСНОВАНО НА ЖИВОТУ СВЕТОГ НЕКТАРИЈА
БОЖИЈИ ЧОВЕК
филм ЈЕЛЕНЕ ПОПОВИЋ
САМО У БИОСКОПИМА
МУЗИКУ КОМПОНОВАО НАГРАЂИВАНИ КОМПОЗИТОР ЗБИГЊЕВ ПРАЈСНЕР
SIMEON ENTERTAINMENT PRESENTS IN ASSOCIATION WITH THE HOLY GREAT MONASTERY OF VATOPEDI ST. MAXIM THE GREEK INSTITUTE THE HOLY METROPOLIS OF MESOGAIA & LAVREOTIKI AND EUROGROUP
A SIMEON ENTERTAINMENT AND VIEW MASTER FILMS PRODUCTION A YELENA POPOVIC FILM "MAN OF GOD" ARIS SERVETALIS ALEXANDER PETROV MICKEY ROURKE CHRISTOS LOULIS KARYOPYLLIA KARABETI
NIKITAS TSAKIROGLOU YANNIS STANKOGLOU GERASIMOS SKIADARESSIS TANIA TRIP MARTHILIA SVARNA IERONYMOS KALETSANOS TONIA SOTIROPOULOU KORINA ANNA GKOUGKOULI SUNNY OHILEBO
MANOS GAVRAS ALEXANDROS MYLONAS MICHALIS MITROUSIS VASSILIS KOUKALANI MICHALIS IKONOMOU YANNIS ANASTASAKIS SARANTOS GEOGLERIS PANAGIOTIS MARINOS VERA LETIZIA MURATOVA
MUSIC BY ZBIGNIEW PREISNER CASTING BY MAKIS GAZIS EDITED BY LAMBIS HARALAMBIDIS COSTUME DESIGNER EVA NATHENA ART DIRECTOR SPYROS LASKARIS DIRECTOR OF PHOTOGRAPHY PANAGIOTIS VASILAKIS
EXECUTIVE PRODUCERS COSTAS LAMBROPOULOS JOHN KYNIGOPOULOS YANNIS AVGERINOS AMINI MAMMA RON GELL GEORGE KYRIAKOS LAMPROS GEORGOPOULOS
PRODUCED BY ALEXANDROS POTTER YELENA POPOVIC MARIA GIACHNAKI WRITTEN AND DIRECTED BY YELENA POPOVIC
SPECIAL VOCAL PERFORMANCE LISA GERRARD
viewmaster films
MINETTA
NP
MCF

HOTEL
INDIGO®
AN IHG® HOTEL
BELGRADE

HOTEL INDIGO
JE STIGAO U BEOGRAD

RADUJEMO SE ŠTO ĆEMO OD 1.OKTOBRA BITI KOMŠIJE

Čika Ljubina 9 I Kneza Mihaila 20
begkm.frontdesk@ihg.com
T + 381 11 697 92 00

VREME

Copyright © NP Vreme, Beograd

Upotreba materijala iz ovog fajla u bilo koje svrhe osim za
ličnu arhivu dozvoljena je samo uz pisano odobrenje NP Vreme

PDF IZDANJE RAZVILI: Saša Marković i Ivan Hrašovec

OBRADA: Marjana Hrašovec